

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Greek Journal of Sport
and Social Sciences

Τεύχος 3 - Φεβρουάριος 2025

ISSN: 2945-0608

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ:

- Εργαστηρίου Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Τομέα Νεοελληνικής Κοινωνίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου
- Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Αθλητισμός και Κοινωνικές Επιστήμες

τεύχος 3

Φεβρουάριος 2025

Αθλητισμός και Κοινωνικές Επιστήμες

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ζαϊμάκης Γιάννης, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βάββος Ανδρέας, University of Saint Andrews (Scotland) & Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κοταρίδης Νίκος, Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μαστρογιαννάκης Διαμαντής, ΕΑΠ

Νικολακάκης Μιχάλης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πατεράκη Μιμήνα, ΕΑΠ

Πατρικίου Αλεξάνδρα, ΕΑΠ

Σάββα Κατερίνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Σπύρος Θεόδωρος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τζανάκης Μανώλης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τζούκας Βαγγέλης, ΕΑΠ

Τσούμας Αθανάσιος, ΕΑΠ

Χουμεριανός Μανώλης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αλμπανίδης Ευάγγελος, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Bromberger Christian, University of Provence, France

Γεωργούλας Στράτος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Καρδάσης Βασίλης, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Kitroeff Alexander, Haverford College, USA

Κουλούρη Χριστίνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Κυπριανός Παντελής, Πανεπιστήμιο Πάτρας

Liodakis Nikolaos, Wilfrid Laurier University of Canada

Παπαγεωργίου Δημήτρης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Παπαπολυβίου Πέτρος, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πατσαντάρας Νικόλος, ΕΚΠΑ

Σαματάς Μηνάς, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τσιγγίλης Νικόλαος, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τσιώλης Γιώργος, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τσουκαλά Αναστασία, Université Paris-Saclay

Φουρναράκη Ελένη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Χατζηγευσταθίου Δικαία, Canterbury Christ Church University.

Υπεύθυνος ηλεκτρονικών περιοδικών Βιβλιοθήκης Π.Κ.: Μανόλης Κουκουράκης

Γραφιστική επιμέλεια: Άννα Αρκουλάκη

Φιλολογική επιμέλεια: Κατερίνα Σάββα

Διεύθυνση ηλεκτρονικής επικοινωνίας: sport-soc@social.soc.uoc.gr, zaimakis@uoc.gr

Δικτυακός τόπος: <https://ejournals.lib.uoc.gr/sport/>

ISSN: 2945-0608

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ

- Εργαστηρίου Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης
- Τομέα Νεοελληνικής Κοινωνίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου
- Μεταπτυχιακού Προγράμματος: «Αθλητικές Σπουδές: Κοινωνιολογία, Ιστορία, Ανθρωπολογία», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Σκοπός του περιοδικού είναι η διάδοση της έρευνας για τον αθλητισμό και τη φυσική αγωγή μέσα από κριτικές προσεγγίσεις που ενισχύουν τον διεπιστημονικό διάλογο και την επικοινωνία μεταξύ ερευνητών και ερευνητριών διαφορετικών κλάδων από όλα τα πεδία των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Σε αυτήν την κατεύθυνση φιλοδοξεί να αναδείξει προσεγγίσεις και ερευνητικά εγχειρήματα που καλλιεργούν την κριτική σκέψη και συμβάλλουν στην κατανόηση ζητημάτων που αφορούν τη φυσική άσκηση, τη γυμναστική και τα σπορ· τους μετασχηματισμούς των αθλητικών θεσμών και πρακτικών· τη σχέση του αθλητισμού με τις ταυτότητες νέων, τα κοινωνικά κινήματα, τους τρόπους ζωής και τον ελεύθερο χρόνο· το ρόλο των σπορ στις πρακτικές κοινωνικής ένταξης αλλά και διαιώνισης κοινωνικών ανισοτήτων και διακρίσεων· την πολιτική οικονομία του αθλητισμού στο περιβάλλον των νέων τεχνολογιών και της καταναλωτικής κοινωνίας της ύστερης νεωτερικότητας.

Το περιοδικό *Αθλητισμός και Κοινωνικές Επιστήμες* έχει έδρα το Ρέθυμνο στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και δημοσιεύει πρωτότυπα ερευνητικά και θεωρητικά άρθρα και μικρότερες εργασίες που αφορούν μελέτες περίπτωσης και κριτικές βιβλίων. Δέχεται κείμενα από ποικίλα επιστημονικά πεδία και θεωρητικές κατευθύνσεις που φέρνουν κοντά μελέτες του αθλητισμού από την οπτική της κοινωνιολογίας, της ιστορίας, της ανθρωπολογίας, των επιστημών φυσικής αγωγής, των πολιτισμικών σπουδών, των πολιτικών επιστημών, των μελετών φύλου και των σπουδών επικοινωνίας.

Περιεχόμενα

Διεθνείς σχέσεις και αθλητισμός: Η περίπτωση του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ	9
Νικόλαος Λεκάκης	
Ο αθλητισμός στην υπηρεσία της πολιτικής: Ελληνοτουρκικές αθλητικές συναντήσεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1945 - 1955)	29
Ανέστης Γιαννακόπουλος	
Ριζοσπαστικές οπτικές της «μη-ορθόδοξης» αριστεράς για τον αθλητισμό στην Ελλάδα στη δεκαετία του 1980	53
Χρήστος Στεφανόπουλος	
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 2024	79
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ	
Ολυμπιακοί Αγώνες 2024: Η εικονοκλαστική γιορτή των Γάλλων	81
Χριστίνα Κουλούρη	
Θεάματα συμπερίληψης, εξευγενισμός και εορταστικός καπιταλισμός στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι (2024)	87
Γιάννης Ζαϊμάκης	
Κόπα Αμέρικα 2024	97
Αλέξανδρος Κιτροέφ	
Γιούρο 2024: Αθλητικές αξίες και ποδοσφαιριστές σύμβολα στην κοινωνία του θεάματος	103
Παντελής Κυπριανός	

Διεθνείς σχέσεις και αθλητισμός: Η περίπτωση του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ

Νικόλαος Λεκάκης

Περίληψη

Τον Δεκέμβριο του 2010, η Διεθνής Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου (FIFA) εξέπληξε τη διεθνή κοινότητα, όταν έδωσε στο μικρό κράτος του Περσικού Κόλπου, το Εμιράτο του Κατάρ, την ευκαιρία να φιλοξενήσει τους τελικούς του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου το 2022. Μέσω του αθλητισμού, το Κατάρ, αρχικά, φαινόταν ότι σκόπευε να διευρύνει τη διεθνή προβολή του παρουσιάζοντας μια θετική εικόνα στη διεθνή σκηνή μέσω της «ήπιας ισχύος». Όμως, η φήμη του Κατάρ αμαυρώθηκε λόγω αυξημένων περιπτώσεων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και λόγω του θανάτου πολλών εργαζομένων μεταναστών που στα έργα κατασκευής των αθλητικών εγκαταστάσεων του Παγκοσμίου Κυπέλλου. Έτσι, ένα από τα κορυφαία αθλητικά γεγονότα του κόσμου, που προοριζόταν ως ωφέλιμο πολιτικό εργαλείο στην εξωτερική πολιτική του Κατάρ που βασίζεται στην ήπια δύναμη, μετατράπηκε σε σημαντική πολιτική πρόκληση για το μικρό γεωγραφικά αλλά εξαιρετικά πλούσιο Εμιράτο του Κόλπου. Το άρθρο υποστηρίζει, βάσει των θεωριών διεθνών σχέσεων, ότι η διοργάνωση του παγκόσμιου αθλητικού γεγονότος είχε ως αντίκτυπο την «ήπια αποδυνάμωση» αντί της «ήπιας ισχύος» για το κράτος του Κατάρ.

Λέξεις κλειδιά: Διεθνείς σχέσεις, Κατάρ, αθλητισμός, Μουντιάλ, ήπια ισχύς, ήπια αποδυνάμωση

1. Εισαγωγή

Το κράτος του Κατάρ, μέλος του GCC (Gulf Cooperation Council), είναι μία από τις ανερχόμενες περιφερειακές δυνάμεις στηφλεγόμενη Μέση Ανατολή, δεδομένων των τελευταίων, και όχι μόνο, συγκρούσεων που ταλανίζουν την περιοχή (Συριακός

εμφύλιος πόλεμος, Ισραήλ-Παλαιστίνη, Αίγυπτος-Αλγερία, Υεμένη, Ιράν-Ιράκ), καθώς και μία ανερχόμενη οικονομική δύναμη της παγκόσμιας πολιτικής του 21ου αιώνα (Roberts, 2022). Λόγω του μικρού πληθυσμού του, μόλις 2.500.000 κάτοικοι, καθώς και των περιορισμένων στρατιωτικών του δυνατοτήτων, το Κατάρ παρουσιάζεται ως ένας παγκόσμιος δρών, έχοντας χρησιμοποιήσει «ήπια ισχύ» με διαφορετικούς τρόπους που θα αναλυθούν παρακάτω. Αξίζει να αναφερθεί ότι το Εμιράτο του Κόλπου εφαρμόζει εντατικά ενεργή διπλωματία σε περιφερειακές συγκρούσεις, επενδύει στρατηγικά σε μετοχές διεθνών εταιρειών, ελέγχει το πιο ισχυρό αραβικό κανάλι ειδήσεων, το Al-Jazeera και κατόρθωσε, κάτω από μεγάλη αμφισβήτηση, ιδιαίτερα πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της διοργάνωσης, να φιλοξενήσει το μεγαλύτερο ποδοσφαιρικό γεγονός στον πλανήτη, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου του 2022.

Στη διεθνή σκηνή, οι παραδοσιακές δυνάμεις της μουσουλμανικής περιφέρειας όπως η Αίγυπτος, η Συρία, το Ιράν, το Ιράκ και η Τουρκία έχουν βιώσει δύσκολες καταστάσεις τόσο για οικονομικούς όσο και για πολιτικούς λόγους, ενώ το Κατάρ φέρεται ότι εκμεταλλεύτηκε την ισχυρή οικονομική του κατάσταση για να βελτιώσει την περιφερειακή και διεθνή επιρροή του (Griffin, 2021). Αυτή η εξέλιξη έγινε πιο εμφανής μετά την «αραβική άνοιξη» στα αραβικά κράτη το 2011. Οι αραβικές εξεγέρσεις άλλαξαν την περιφερειακή τάξη του αραβικού κόσμου στη Μέση Ανατολή. Οι παραδοσιακές ηγετικές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής όπως το Ιράκ, η Συρία και η Αίγυπτος έχασαν την επιρροή τους, λόγω ζητημάτων εσωτερικής ασφάλειας και οικονομικών δυσκολιών, με αποτέλεσμα την εμφάνιση νέων δυνάμεων στην περιοχή. Το κράτος του Κατάρ κατάφερε να επωφεληθεί από τις εξεγέρσεις περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο αραβικό κράτος (Felsch, 2016). Όπως θα παρουσιάσει το άρθρο, το φαινόμενο της διοργάνωσης του Μουντιάλ από το Κατάρ εξηγείται και με την κλασική έννοια της «ήπιας ισχύος», όπως ορίζεται στην προσέγγιση του Joseph Nye¹ (2004, 2011), η οποία θα αναλυθεί παρακάτω.

Το Κατάρ είναι η πρώτη χώρα στη Μέση Ανατολή που επιλέχθηκε για να φιλοξενήσει το τουρνουά του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου (FIFA World Cup Qatar 2022) αλλά και η μικρότερη χώρα διοργάνωσης αυτών των αγώνων. Όταν η διοργάνωση ολοκληρώθηκε, αναδύθηκαν τρία κύρια ζητήματα για την προβληματική υποψηφιότητα του Κατάρ, διαφθορά και δωροδοκία, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πριν αλλά και κατά τη διάρκεια των αγώνων και παραβιάσεις εργασιακών δικαιωμάτων των εργαζομένων στις αθλητικές εγκαταστάσεις, αμαυρώνοντας έτσι

¹ Πρώην βοηθός-υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ, Ομότιμος Καθηγητής και πρώην Κοσμήτορας της Σχολής Kennedy του Χάρβαρντ, Joseph Samuel Nye jr

την εικόνα του παγκοσμίως και υπονομεύοντας τις φιλοδοξίες του για «ήπια ισχύ».

Η διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου στο Κατάρ κέντρισε το διεθνές ακαδημαϊκό και ερευνητικό ενδιαφέρον, τόσο πριν όσο και μετά τη διοργάνωση. Όμως, παρά τον αυξανόμενο αριθμό δημοσιεύσεων (βλ. Boykoff, 2022· Brannagan & Grix, 2023· Brannagan & Giulianotti, 2023· Bianco & Sons, 2023· Chadwick & Anagnostopoulos 2023), η πρωτογενής έρευνα και η βιβλιογραφία για το Κατάρ είναι περιορισμένες αλλά έχουν δυναμική. Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία δεν έχει παρουσιαστεί ακόμα κάποια σχετική μελέτη, αν και υπάρχουν διάφορες κριτικές σε περιοδικά, όπως, π.χ., στο ελληνικό περιοδικό HUMBA (2022),² το οποίο ασκεί μία σύντομη κριτική όσον αφορά τα προβλήματα της ανάληψης της διοργάνωσης από το Κατάρ.

Το άρθρο βασίστηκε, κυρίως, σε ανασκόπηση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας και υποστηρίζει ότι η αυξανόμενη παγκόσμια φήμη για το μικρό κράτος του Κατάρ οδηγεί τους μελετητές των διεθνών σχέσεων στο να επανεξετάσουν τις κλασικές έννοιες του κράτους στη διεθνή πολιτική με τη χρήση διαφορετικών καινοτόμων εννοιών ή ακόμα και τη σύνθεση θεωριών των διεθνών σχέσεων. Παρουσιάζεται η έννοια της «ήπιας ισχύος» του Nye (2004· 2011), και η περίπτωση του Κατάρ ως μία ιδιαίτερη περίπτωση χρήσης της «ήπιας ισχύος» μέσω του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου στη διεθνή σκηνή. Σύμφωνα με τους Brannagan & Giulianotti (2018), όμως, το Κατάρ οδηγήθηκε σε μία «ήπια αποδυνάμωση», πριν τη διοργάνωση λόγω σοβαρών ζητημάτων καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαφθοράς, δωροδοκίας, και ασφάλειας.

Το άρθρο αναλύει την περίπτωση του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ με αναφορές στις θεωρίες διεθνών σχέσεων. Συγκεκριμένα εστιάζει: α) στις διεθνείς σχέσεις και το ρόλο της «ήπιας ισχύος», β) στο τι επεδίωξε να πετύχει το Κατάρ μέσω της διοργάνωσης, και γ) στο αν τελικά ο αντίκτυπος ήταν η «ήπια αποδυνάμωση» στην πρώτη χώρα της Μέσης Ανατολής που επιλέχθηκε για να φιλοξενήσει αυτή την ποδοσφαιρική διοργάνωση.

2. Το Παγκόσμιο Κύπελλο του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ υπό το πρίσμα των θεωριών διεθνών σχέσεων

Οι θεωρίες διεθνών σχέσεων ασχολούνται με ποικίλα διεθνή ζητήματα κυρίως μεταξύ κρατών όπως είναι, π.χ., η μελέτη του «Ψυχρού πολέμου», θέματα ασφάλειας και

² <https://www.humbazine.gr/index.php/blog/where-do-we-start-with-the-22nd-world-cup-editorial-as-a-call-for-the-future/>

άμυνας εντός και εκτός του κράτους, διπλωματικές σχέσεις μεταξύ κρατών στο διεθνές περιβάλλον. Το ζήτημα όμως εδώ είναι πώς σχετίζεται ο αθλητισμός με τις διεθνείς σχέσεις και πώς μπορούν να αξιολογηθούν οι αθλητικές διοργανώσεις ως εργαλεία βελτίωσης των διεθνών σχέσεων μεταξύ κρατών. Ο αθλητισμός είναι ίσως το πιο διαδεδομένο εργαλείο της «πολιτιστικής διπλωματίας» που μπορεί να φέρει κοντά τα κράτη και ενισχύει τη φήμη και την εικόνα των κρατών που διαπρέπουν σε αυτά ή φιλοξενούν επιτυχημένα μεγάλες διοργανώσεις όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες ή ένα Παγκόσμιο Κύπελλο. Κράτη που έχουν διοργανώσει στο παρελθόν τέτοιου τύπου διοργανώσεις είναι η Κίνα, η Νότια Αφρική και η Βραζιλία (Grix & Lee, 2013). Η υποβολή προσφορών για τη διοργάνωση μεγάλων αθλητικών γεγονότων όπως, για παράδειγμα, των Ολυμπιακών Αγώνων και του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου είναι μια πολύπλοκη διαδικασία. Συνήθως η επιτυχής διοργάνωση μεγάλων αθλητικών γεγονότων επιφέρει διεθνές κύρος στη διοργανώτρια χώρα καθώς αποκτά μεγάλη αναγνώριση της «ήπιας ισχύος» από τα άλλα κράτη στη διεθνή σκηνή (Grix & Houlihan, 2014). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο νεοφιλελεύθερος θεωρητικός Joseph Nye, που μαζί με τον Robert Keohane εδραίωσαν τη νεοφιλελεύθερη θεωρία στις διεθνείς σχέσεις, έχει διακρίνει μεταξύ «σκληρής ισχύος» και «ήπιας ισχύος», δηλαδή μεταξύ υποχρεωτικών ή καταναγκαστικών και μη υποχρεωτικών ή μη καταναγκαστικών μορφών εξουσίας (Nye & Keohane, 1990). Ο Nye για την «ήπια ισχύ» υποστηρίζει: «Μια χώρα μπορεί να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες, θαυμάζοντας τις αξίες της, μιμούμενες το παράδειγμά της, προσβλέποντας το επίπεδο ευημερίας και εξωστρέφειάς της, θέλουν να την ακολουθήσουν» (Nye, 2004, σελ.5)

Η «ήπια ισχύς» της Αμερικής, σύμφωνα με τον Nye, έχει τις ρίζες της σε πολιτιστικές αξίες όπως ο παγκόσμιος κινηματογράφος (π.χ. Χόλυγουντ), η εκπαίδευση Ivy-League Schools (π.χ. Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ), η υψηλή τεχνολογία (π.χ. Microsoft) και ο επαγγελματικός αθλητισμός (π.χ. Michael Jordan, ο πρώην επαγγελματίας Αμερικανός αθλητής της καλαθοσφαίρισης στο NBA). Αυτός ο θαυμασμός, ωστόσο, δεν αρκεί για να δικαιολογήσει απαραίτητα ένα θετικό αποτέλεσμα πολιτικής. Η «ήπια ισχύς» περιλαμβάνει την ικανότητα ενός κράτους να επιτύχει προτιμώμενα αποτελέσματα μέσω μέσων όπως ο καθορισμός ατζέντας, η πειθώ και η συν-επιλογή ή έλξη που δεν αντλούν δύναμη. Όπως το έθεσε ο Nye (2011, σελ. 21): «Οι τύποι πόρων που συνδέονται με τη «σκληρή ισχύ» περιλαμβάνουν υλικά όπως η δύναμη [στρατιωτική δύναμη] και τα χρήματα [οικονομικές κυρώσεις]. Οι τύποι πόρων που συνδέονται με την “ήπια ισχύ” συχνά

περιλαμβάνουν άυλους παράγοντες όπως θεσμούς, ιδέες, αξίες, πολιτισμό και την αντιληπτή νομιμότητα των πολιτικών» (σελ. 21).

Όμως, η «ήπια ισχύς» δεν είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται αποκλειστικά από τα ισχυρά κράτη. Ο Nye (2012) αναγνωρίζει ότι τα μεγάλα κράτη έχουν περισσότερους πόρους, ωστόσο πιστεύει ότι τόσο τα μικρότερα κράτη όσο και οι μη κρατικοί παράγοντες έχουν ενισχύσει την «ήπια ισχύ» τους. Η «ήπια ισχύς», όμως, έχει γίνει μια μάλλον αμφιλεγόμενη έννοια. Ο ίδιος ο Nye παραδέχεται ότι αυτή η δύναμη, αν ακολουθηθεί στενά ως εργαλείο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά, μόνο εάν την αναγνωρίσουν άλλες χώρες. Επιπλέον, πολλοί κρίσιμοι πόροι «ήπιας ισχύος» βρίσκονται εκτός κρατικού ελέγχου και μερικές φορές χρειάζονται πολύ χρόνο για να παραγάγουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Οι στρατηγικές συνεργασίας είναι πόροι «ήπιας ισχύος» που στοχεύουν στο να ωθήσουν τους άλλους να κάνουν ειρηνικά αυτό που προσδοκούν, αλλά μπορούν να οδηγήσουν σε σκληρή δύναμη όπως στρατιωτικές ή οικονομικές συμμαχίες. Στο πλαίσιο αυτό, ανάλογα με τις περιστάσεις και τον τρόπο εφαρμογής τους, η θεσμική, διαρθρωτική και παραγωγική εξουσία μπορεί να είναι είτε καταναγκαστική είτε μη καταναγκαστική. Γνωρίζοντας τέτοιες επιπλοκές, ο Nye εισήγαγε την έννοια της «έξυπνης ισχύος», ενός συνδυασμού σκληρής και ήπιας ισχύος, η οποία φυσικά υποδηλώνει τη χρήση της μόνο από δρώντες που μπορούν να χρησιμοποιήσουν και τις δύο. Ο Nye (2012, σελ. 231) ορίζει αυτή τη σύνθεση ως «φιλελεύθερο ρεαλισμό».

Το Κατάρ μέχρι και σήμερα χρησιμοποιεί τον τεράστιο πλούτο του από φυσικούς πόρους, που είναι κυρίως υδρογονάνθρακες, ως εργαλείο για την εξωτερική του πολιτική προκειμένου να οικοδομήσει το περιφερειακό και διεθνές προφίλ του. Ωστόσο, αυτό που έλειπε από το κράτος του Κατάρ ήταν η ικανότητα να αναδείξει στη διεθνή κοινότητα ότι διαθέτει την «ήπια ισχύ» (Næss, 2023). Διοργανώνοντας τη μεγαλύτερη ποδοσφαιρική διοργάνωση του πλανήτη, το Κατάρ μπήκε στην κατηγορία των μικρών κρατών όπως, π.χ., η Ελλάδα (Ολυμπιακοί Αγώνες-Αθήνα 2004), δείχνοντας στα άλλα κράτη ότι όχι μόνο διαθέτει «ήπια ισχύ» αλλά μπορεί να φέρει εις πέρας μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις. Το ζήτημα που τίθεται είναι το αν και πώς μπορεί να μετρηθεί θετικά ή αρνητικά η επίδραση της «ήπιας ισχύος» στα άλλα κράτη από το Κατάρ. Άξιο αναφοράς είναι ότι ο McClory (2019) στο έργο του “The Soft Power 30-A Global Ranking of Soft Power” κάνει μία αποτίμηση μέτρησης της ήπιας δύναμης παγκοσμίως από 25 κράτη και 12.500 πολίτες, χωρίς, όμως, να συμπεριλαμβάνεται το Κατάρ.

Στο διεθνές πεδίο, για να πετύχει τους διπλωματικούς του στόχους το Κατάρ βασίζεται σε δύο τύπους διπλωματίας. Η πρώτη είναι η διπλωματική διαμεσολάβηση,

η οποία επιδιώκει να προβάλει μια εικόνα του Κατάρ ως ουδέτερου ενδιάμεσου φορέα στον οποίο μπορεί κανείς να βασιστεί και να ενδιαφέρεται για την ειρήνη και τη σταθερότητα στην περιοχή (Roberts, 2022). Το Κατάρ χρησιμοποιεί τη διπλωματία μεταξύ κρατών για να μεγιστοποιήσει τα συμφέροντα και την επιρροή του σε χώρες όπως ο Λίβανος, η Αίγυπτος, η Υεμένη και το Σουδάν που είναι παραδοσιακά στη σφαίρα επιρροής της Σαουδικής Αραβίας. Ο δεύτερος τρόπος διπλωματίας που χρησιμοποιεί το Κατάρ είναι η δημόσια διπλωματία μέσω των μέσων ενημέρωσης, όπου παρουσιάζει το Al Jazeera ως τη φωνή του λαού (Antwi-Boateng, 2013).

Το Κατάρ έχει φιλοξενήσει με επιτυχία τους Αραβικούς Αγώνες του 2011, το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα της Διεθνούς Ένωσης Ομοσπονδιών Στίβου (IAAF) 2019 και τελευταία διοργάνωσε το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2022, ανάμεσα σε ισχυρισμούς για εξαγορά ψήφων και δωροδοκία. Η απονομή της διοργάνωσης του Παγκοσμίου Κυπέλλου φαίνεται ότι ενίσχυσε σημαντικά την εικόνα και τη φήμη του Κατάρ στη Μέση Ανατολή, αλλά αυτό είναι και το ζήτημα που εξετάζει το παρόν άρθρο. Έπειτα από αυτή τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, γεννιούνται τα παρακάτω τρία ζητήματα, τα οποία θα αναλυθούν στην 4η ενότητα. Πρώτον, αν ήταν επιτυχημένη η διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου στο Κατάρ, δεύτερον, αν με τον τρόπο αυτόν ενίσχυσε την επιρροή του στη Μέση Ανατολή και, τρίτον, αν επηρέασε και ενίσχυσε θετικά τα άλλα κράτη στο διεθνές πεδίο.

Ο πολιτισμός και η φιλοξενία ενός τέτοιου επιπέδου διοργάνωσης όπως το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου επεξηγούνται και ανάλογα με το πόσο ελκυστική είναι αυτή η διοργάνωση και με το αν μπορεί να βελτιώσει σημαντικά την εικόνα του κράτους υποδοχής. Όπως προαναφέρθηκε, ο Nye (2016) έχει προσδιορίσει τον πολιτισμό ως έναν από τους κύριους πόρους της «ήπιας ισχύος». Επιπροσθέτως, το Κατάρ χρησιμοποιεί σχεδόν δύο δεκαετίες τον αθλητισμό για να οικοδομήσει την «ήπια ισχύ» του πέρα από τα στενά όρια του κράτους του, κάνοντας πλήρη αγορά μεγάλων ευρωπαϊκών ποδοσφαιρικών συλλόγων. Ξεχωρίζουν δύο σημαντικά παραδείγματα στο ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο. Το 2010, η ισπανική ποδοσφαιρική ομάδα Μπαρτσελόνα, η οποία αποδέχτηκε το λογότυπο του Qatar Foundation. Επίσης, ο γνωστός επιχειρηματίας του Κατάρ, Nasser bin Ghanim Al-Khelaifi, αγόρασε την εμβληματική παριζιάνικη ποδοσφαιρική ομάδα, την Paris Saint-Germain το 2011 (Coruzzi, 2013· Krzyzaniak 2018). Το Εμιράτο του Κατάρ επένδυσε στο ποδόσφαιρο χρησιμοποιώντας τους τεράστιους οικονομικούς του πόρους ώστε να επηρεάσει θετικά τη διεθνή σκηνή (Bianco & Sons, 2023).

Λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία της «ήπιας ισχύος» του Joseph Nye (2004)

και το επιχείρημα του πλεονεκτήματος της «ήπιας ισχύος» της αμερικανικής κουλτούρας στον κόσμο, η επένδυση του Κατάρ στο ποδόσφαιρο θα εξυπηρετούσε «έναν παρόμοιο σκοπό με αυτόν του Χόλυγουντ». Ο αθλητισμός -όπως και οι ταινίες- είναι εξαιρετικά δημοφιλής σε όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Όπως ο κόσμος έμαθε να αγαπά την Αμερική μέσω του Χόλυγουντ έτσι και ο κόσμος θα μάθει για το Κατάρ μέσω του ποδοσφαίρου (Coruzzi, 2013 σε Antwi-Boateng, 2013, σελ. 46). Με την προσφορά για τη διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου της FIFA, το όραμα του Κατάρ ήταν ένα πρόγραμμα ανάπτυξης δημόσιων υποδομών που θα δημιουργούσε δρόμους, ένα σύστημα μετρό και αστικές υποδομές με κληρονομιά που θα παρείχε τη βάση για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της χώρας (Chadwick & Anagnostopoulos, 2023). Όμως το κράτος του Κατάρ έχει συχνά επικριθεί για μεθοδεύσεις σχετικές με την επιλογή του ως διοργανώτριας χώρας του Παγκοσμίου Κυπέλλου, για καταπατήσεις εργασιακών δικαιωμάτων των εργατών που κατασκεύασαν τις αθλητικές εγκαταστάσεις, αλλά και για το λεγόμενο «Sportswashing» (Dubinsky, 2023· Scharpf & Edwards, 2024).

3. Μεθοδολογική προσέγγιση

Η παρούσα έρευνα ακολουθεί την προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης. Όπως προτείνει ο Yin (2012), η μελέτη περίπτωσης είναι η εξέταση μιας συγκεκριμένης και περίπλοκης υπόθεσης, η κατανόηση των δραστηριοτήτων και των ιδιαίτερων περιστάσεών της. Οι μελέτες περιπτώσεων διερευνούν σε βάθος τα σύγχρονα φαινόμενα, ειδικά όταν τα όρια μεταξύ του φαινομένου και του πλαισίου δεν είναι προφανή. Η μελέτη μπορεί να είναι κοινή, ασυνήθιστη, αποκαλυπτική ή κρίσιμη. Η ανάλυση επικεντρώνεται σε μία μελέτη περίπτωσης, την περίπτωση του Μουντιάλ 2022 στο νεοσύστατο, μικρό κράτος του Κατάρ, η οποία επιλέχθηκε λόγω της σημαντικής της θέσης και πόρων στο πλαίσιο των τελευταίων γεωπολιτικών εξελίξεων, όπως αναφέρουν και οι Brannagan και Reiche (2022). Ως εκ τούτου, αποτελεί μια κατάλληλη μελέτη για την ανάλυση του πολιτικού ρόλου του αθλητισμού στη Μέση Ανατολή.

Στο άρθρο ακολουθείται η κλασική μορφή των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων, η αφηγηματική παρουσίαση με αναφορές σε εκθέσεις της αρμόδιας επιτροπής για τη φιλοξενία των Αγώνων, στην υπάρχουσα βιβλιογραφία καθώς και σε δημοσιεύσεις και δηλώσεις εκπροσώπων φορέων στο διαδικτυακό τύπο, όπως αυτές παρουσιάστηκαν πριν, κατά και μετά τη διοργάνωση του Μουντιάλ στο Κατάρ. Αξίζει να σημειωθεί ότι συνολικά τα MME που είχαν αδειοδοτηθεί από τη

FIFA ήταν κυρίως τηλεοπτικά κανάλια και όχι έντυπα μέσα.³ Ειδικότερα στα μέσα αυτά συγκαταλέγονται η FBC, ένα κανάλι που έχει την έδρα του στα νησιά Fiji, η beIN Sports, που έχει τη βάση του σε διάφορες χώρες, η Digicel, μια τζαμαϊκανή εταιρεία κινητών τηλεφώνων και συσκευών οικιακής ψυχαγωγίας που λειτουργεί σε παραπάνω από 25 αγορές παγκοσμίως και η SuperSport International, η οποία καλύπτει μεγάλες διοργανώσεις παγκοσμίως, στις οποίες περιλαμβάνονται αποσπάσματα από βίντεο, αποτελέσματα αγώνων, νέα για τα προγράμματα των αγώνων και διάφορα άλλα. Για το λόγο αυτόν οι μόνες άλλες διαθέσιμες πηγές (σε ψηφιακή μορφή) ήταν άρθρα δημοσιογράφων σε ψηφιακές εφημερίδες με εμπειρία σε αθλητικά θέματα. Οι ανακοινώσεις του Τύπου τείνουν να θεωρούνται ως πρωτογενείς πηγές (Hazareesingh & Nabulsi, 2008). Τέτοιες πηγές ήταν ψηφιακά άρθρα από τις Mirror, Guardian, Doha Gulf-Times, CNBC-Arabiya.

Οι διεθνείς σχέσεις ειδικότερα και η αθλητική βιβλιογραφία αναδεικνύουν τις γεωπολιτικές εντάσεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής μέσω του αθλητισμού. Στο άρθρο χρησιμοποιείται αρχικά η δευτερογενής ανάλυση δεδομένων για να παρουσιαστεί μια σύνοψη των διεθνών σχέσεων και της βιβλιογραφίας του αθλητισμού με αναφορά στην υπό-μελέτη περίπτωση του Κατάρ.

4. Ανάλυση: Τα κίνητρα και η αποτίμηση του κράτους του Κατάρ για τη διοργάνωση του Μουντιάλ 2022

Ήπια δύναμη και ανάπτυξη

Το σύνθημα κίνητρο για την ανάληψη ενός αθλητικού γεγονότος παγκοσμίως ενδιαφέροντος, όπως των Ολυμπιακών Αγώνων και του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου, είναι το ότι θα βοηθήσει την περιφερειακή και εθνική ανάπτυξη. Τέτοιο ακριβώς ήταν το κίνητρο της ελληνικής κυβέρνησης, όταν η Αθήνα υπέβαλε την υποψηφιότητά της για τη φιλοξενία των Αγώνων του 2004, για τους οποίους υπάρχει πληθώρα δημοσιεύσεων. Σε πρόσφατο άρθρο του, ο Victor Matheson (2024) καθηγητής οικονομικών με ειδικότητα στα οικονομικά του αθλητισμού, μελετά τις οικονομικές επιπτώσεις της φιλοξενίας του Παγκόσμιου Κυπέλλου, υποστηρίζοντας ότι ίσως να αποτελεί μεγάλο κόστος η διοργάνωση, προσθέτοντας, όμως, ότι η χώρα υποδοχής μπορεί και να κερδίσει οικονομικά, αν έχει επαρκείς υπάρχουσες υποδομές. Για το ζήτημα αυτό παραπέμπει σε οικονομικά ισχυρές χώρες όπως οι

³ FIFA 2022, <https://digitalhub.fifa.com/m/203f2697ad928edb/original/FIFA-World-Cup-Qatar-2022-Media-Rights-Licensees.pdf>

ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, οι οποίες διαθέτουν πολυάριθμα γήπεδα, τα οποία πληρούν τις προδιαγραφές της FIFA και θεωρεί ότι ήταν λάθος της να επιλέξει το Κατάρ που δεν είχε τέτοιου είδους υποδομές. Ο Matheson είχε μάλλον λάβει υπόψη του και το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν καταλάβει τη δεύτερη θέση όταν η αρμόδια Επιτροπή της FIFA έκανε την επιλογή της χώρας που θα φιλοξενούσε τους Αγώνες (Papanikos, 2023, σελ. 119).

Κάνοντας μία προσπάθεια αποτίμησης του ολοκληρωμένου Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου της Μέσης Ανατολής, το πρώτο βασικό κίνητρο πίσω από τη διοργάνωση του Κατάρ φέρεται να επικεντρώνεται στην επιθυμία του κράτους της χώρας αυτής να θέλει να πρωταγωνιστεί ως το κράτος αντιπροσώπευσης της ήπιας δύναμης στην περιοχή, ικανό να φιλοξενεί πολιτισμικές-αθλητικές εκδηλώσεις μεγάλων διοργανώσεων (Rockwood, 2019). Σύμφωνα με τους Grix, Brannagan και Lee, η πρόθεση του Κατάρ να φιλοξενήσει το Παγκόσμιο Κύπελλο ήταν να εμπλακεί σε μια πολιτική πρακτική, που θα παρουσίαζε τη χώρα ως σύγχρονη μουσουλμανική αραβική κοινωνία, με στόχο την αναγνώριση-εκτίμηση από τα άλλα κράτη της περιοχής (Grix, Brannagan & Lee, 2019). Το δεύτερο κίνητρο αντιπροσωπεύει τις γενικότερες φιλοδοξίες του Κατάρ, καθώς από το 2008, ένας από τους κεντρικούς στόχους του εθνικού οράματος του κράτους αυτού για το 2030 είναι να γίνει ένα βασικό περιφερειακό τουριστικό θέρετρο (Qatar National Tourism Sector Strategy 2030). Το τρίτο και τελευταίο κίνητρο έγκειται στο ότι υπάρχει μια ευρέως διαδεδομένη άποψη ότι το Κατάρ έχει ξεκινήσει μια συντονισμένη επιδίωξη διεθνούς ήπιας δύναμης (Brannagan & Grix, 2014).

Τα κίνητρα λοιπόν για τις αρχές του Κατάρ φέρεται ότι ήταν η χρήση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου ως μέσου επιτυχίας των στόχων που είχαν θέσει και της αξιοποίησης της «ήπιας ισχύος» που προσφέρει μία τέτοια διοργάνωση. Φιλοξενώντας το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου τον Δεκέμβριο του 2022 (πρώτη φορά στα χρονικά έγινε η διοργάνωση Δεκέμβριο μήνα), οι αρχές του Κατάρ θεώρησαν ότι τους δόθηκε η ευκαιρία να ανεβάσουν τη δημοτικότητα τόσο εντός όσο και εκτός του κράτους καθώς και της περιοχής της Μέσης Ανατολής και η ανάδειξη του Κατάρ ως του κύριου αντιπροσώπου στην περιοχή (Brannagan & Giulianotti, 2018). Τα επακόλουθα κέρδη που προσφέρουν τέτοιες διοργανώσεις και η ασυναγώνιστη ικανότητα προβολής του μικρού κράτους του Κόλπου σε δισεκατομμύρια θεατές σε όλο τον κόσμο ήταν μία μοναδική ευκαιρία για το κράτος του Κατάρ με βάση το στρατηγικό πλάνο που είχε για αστική ανάπτυξη και του εθνικού οράματος το 2030 (Scharfenort, 2012). Όπως αναφέρουν οι Doha Gulf Times, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου 2022 είχε τη μεγαλύτερη κάλυψη

από τα μέσα ενημέρωσης στην ιστορία του Παγκοσμίου Κυπέλλου με χιλιάδες επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης και δημοσιογράφους να καλύπτουν τις εκδηλώσεις του τουρνουά.⁴ Το τηλεοπτικό κανάλι CNBC-Arabiya ανέφερε ότι το Κατάρ δεν παρεμβαίνει στο περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης και ότι διευκόλυνε τα μέσα ενημέρωσης στο Κατάρ να αναφέρουν την ατμόσφαιρα του Παγκοσμίου Κυπέλλου στον κόσμο.⁵

Άξιο αναφοράς είναι ότι και μόνο η απονομή της διοργάνωσης του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου εκτόξευσε τη δημοτικότητα, εφόσον οι άνθρωποι γνωρίζουν πλέον την τοποθεσία του Κατάρ στον Παγκόσμιο χάρτη (Brannagan & Giulianiotti, 2014). Βέβαια, η ανάδειξη του προφίλ ενός κράτους είναι ένα θέμα, αλλά η διαχείρισή του είναι σαφώς κάτι διαφορετικό. Για τις αρχές του Κατάρ, ο στόχος δεν ήταν απλώς να ανεβάσει το διεθνές προφίλ και κύρος του κράτους, αλλά να διαχειριστεί και να αντιμετωπίσει άμεσα το πώς αυτό το προφίλ απεικονίζεται και κατανοείται διεθνώς (Singer, 2022). Το πιο σημαντικό είναι ότι ένα από τα θεμελιώδη κίνητρα πίσω από το αίτημα διοργάνωσης του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 2022 είναι ο διαχωρισμός του κράτους από ορισμένα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα που αντιμετώπισε η ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής κατά το πρόσφατο παρελθόν της. Κατά συνέπεια, οι αρχές του Κατάρ προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν τη διεθνή σημασία της φιλοξενίας του πρώτου Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου στη Μέση Ανατολή ως μέσο για να διορθώσουν τυχόν αρνητικές πτυχές της διεθνούς εικόνας τους. Η ήπια δύναμη του Κατάρ έγκειται στην ανάπτυξη συγκεκριμένων πολιτιστικών πόρων, ιδίως των μέσων ενημέρωσης, των αεροπορικών γραμμών (Qatar Airways), της μουσικής, της τέχνης και του αθλητισμού (Brannagan & Giulianiotti, 2018).

Αποτίμηση της διοργάνωσης: «ήπια αποδυνάμωση»

Στο άρθρο τους “The soft power-soft disempowerment nexus: The case of Qatar” οι Brannagan και Giulianiotti (2018) παρουσιάζουν ένα αντίθετο μοντέλο από αυτό της «ήπιας ισχύος» του Nye, το μοντέλο της «ήπιας αποδυνάμωσης», το οποίο υποστηρίζουν ότι εμφανίζεται με τρεις διαφορετικούς τρόπους. Στον πρώτο, διαφορετικοί κρατικοί και μη κρατικοί φορείς, διακυβερνητικές οργανώσεις, μέσα ενημέρωσης, ο εταιρικός τομέας και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών διαδίδουν

4 <https://www.gulf-times.com/article/650806/qatar/media-coverage-of-world-cup-qatar-2022-largest-in-history>

5 <https://www.qatar-tribune.com/article/35358/nation/global-acclaim-over-media-volunteering-facilitation-during-world-cup-qatar-2022>

πληροφορίες, αμφισβητούν ή δυσφημούν τις στρατηγικές και τα μηνύματα προώθησης «ήπιας ισχύος» του κράτους. Στον δεύτερο, η «ήπια αποδυνάμωση» είναι εμφανής όταν το κράτος κατηγορείται ότι δεν τηρεί τις διεθνείς συμβάσεις ή τα πρότυπα για την παγκόσμια ανάπτυξη, για παράδειγμα σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα ή τη διαφύλαξη της ανθρώπινης αξίας. Στον τρίτο, η «ήπια αποδυνάμωση» εμφανίζεται όταν γίνεται αντιληπτό ότι το κράτος ενεργεί με τρόπους που έχουν άμεσες και αρνητικές επιπτώσεις σε άλλα κράτη. Όπως θα παρουσιαστεί παρακάτω όλοι αυτοί οι τρόποι του προτεινόμενου μοντέλου των Brannagan και Giulianotti υπάρχουν στην περίπτωση του Κατάρ, οδηγώντας το σε «ήπια αποδυνάμωση».

Διαφθορά, δωροδοκία, ασφάλεια

Ξεκινώντας με την αποτίμηση της διοργάνωσης θα πρέπει καταρχάς να ληφθεί υπόψη η ίδια η υποψηφιότητα του Κατάρ που αντιμετωπίζει έως και σήμερα το σκάνδαλο της διαφθοράς και δωροδοκίας (Blake & Calvert, 2015). Τον Μάιο του 2015, το Υπουργείο Δικαιοσύνης (Department of Justice) των ΗΠΑ αποσφράγισε κατηγορητήρια κατά εννέα αξιωματούχων της FIFA για το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2018 στη Ρωσία και το τουρνουά του 2022 στο Κατάρ.⁶

Τον Απρίλιο του 2020, το Υπουργείο Δικαιοσύνης δημοσίευσε νέα στοιχεία που υποδηλώνουν ότι τρεις αξιωματούχοι της FIFA δέχτηκαν δωροδοκίες από ανώνυμους μεσάζοντες για να ψηφίσουν υπέρ του Κατάρ.⁷ Αν και οι ερευνητές του Υπουργείου Δικαιοσύνης έχουν αποκαλύψει εκτεταμένες εγκληματικές αδικοπραγίες εντός της FIFA, δεν έχουν ακόμη βρει πειστήρια που να αποδεικνύουν ότι αξιωματούχοι του Κατάρ δωροδοκούσαν στελέχη της FIFA, ενώ οι αξιωματούχοι του Κατάρ εξακολουθούν να αρνούνται οποιαδήποτε αδικοπραγία ή ανάμειξη σε δωροδοκία. Συγκεκριμένα, το Κατάρ κατηγορήθηκε ότι πλήρωσε 3\$ εκατομμύρια δολάρια σε αξιωματούχους της FIFA για να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους, αλλά απαλλάχθηκε μετά από διετή έρευνα της FIFA.⁸

Ωστόσο, οι ανησυχίες για τη διαφθορά δεν έχουν εξαφανιστεί εντελώς. Ο τότε

6 <https://www.justice.gov/opa/pr/nine-fifa-officials-and-five-corporate-executives-indicted-racketeering-conspiracy-and>

7 <https://www.justice.gov/usao-edny/pr/three-media-executives-and-sports-marketing-company-indicted-fifa-case>

8 <https://www.justice.gov/usao-edny/pr/three-media-executives-and-sports-marketing-company-indicted-fifa-case>

πρόεδρος της FIFA, Sepp Blatter, μιλώντας στην ελβετική εφημερίδα Tages-Anzeiger, αποκάλυψε ότι η επιτροπή είχε αποφασίσει να μεταφέρει το ποδόσφαιρο σε νέα εδάφη, σε μια προσπάθεια να αναπτύξει το ποδόσφαιρο. Όμως, από τότε είχε πει ότι ήταν λάθος να απονεμηθεί το Παγκόσμιο Κύπελλο στο Κατάρ. Όταν στη συνέχεια εξηγούσε γιατί το Κατάρ ήταν λάθος και κακή επιλογή για τη διοργάνωση του τουρνουά του 2022, δεν έκανε καμία αναφορά στις ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αντίθετα, ισχυρίστηκε ότι είναι πολύ μικρή χώρα.⁹ Όπως αναφέρει ο Karim Zidan το Φεβρουάριο του 2024, ένας ανεξάρτητος δημοσιογράφος που αρθρογραφεί και στους New York Times, ο αρμόδιος συντάκτης του Sports Intelligence, Harris, άνοιξε τη συνεδρίαση με μια ομιλία που ασχολήθηκε με την αποτίμηση της διοργάνωσης του Παγκοσμίου Κυπέλλου στο Κατάρ, συμπεριλαμβανομένων των διεφθαρμένων τακτικών που χρησιμοποίησε το κράτος του Κόλπου για να εξασφαλίσει την διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου.¹⁰ Ανέφερε επίσης παραδείγματα υποσχέσεων που έδωσε το Κατάρ αλλά απέτυχε να τηρήσει μετά το τουρνουά. Ο Harris σημείωσε επίσης ότι οι τακτικές συσκότισης του Κατάρ βοήθησαν να τεθεί ένα πρότυπο σχέδιο για άλλες απολυταρχίες που θα μπορούσαν εφεξής να ακολουθήσουν το παράδειγμά του καταλήγοντας: «Το Κατάρ ήθελε να ελέγξει την αφήγηση και η Σαουδική Αραβία θέλει να κάνει το ίδιο... Μπορούμε να δούμε το μέλλον, απλά πρέπει να κοιτάξουμε το παρελθόν».

Η ασφάλεια ήταν επίσης ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους προορισμούς του Παγκοσμίου Κυπέλλου που είχαν κατασκευάσει εγκαταστάσεις σε όλη τη διοργανώτρια χώρα, όλα τα γήπεδα του Μουντιάλ στο Κατάρ βρίσκονταν στην πρωτεύουσα Ντόχα. Η κυβέρνηση απαίτησε από όλους τους επισκέπτες να υποβάλουν αίτηση για ένα υποχρεωτικό πάσο που ονομάζεται κάρτα Hayya. Αυτό περιλάμβανε δωρεάν πρόσβαση στο μετρό και το λεωφορείο, τοπική κάρτα SIM και δωρεάν ιατρική περίθαλψη έκτακτης ανάγκης. Για να λάβουν την κάρτα, ωστόσο, οι οπαδοί έπρεπε να παράσχουν επιβεβαίωση είτε κράτησης ξενοδοχείου είτε απόδειξη πρόσκλησης από κάτοικο του Κατάρ. Οι διοργανωτές δεν μπόρεσαν να επεξεργαστούν τις αιτήσεις αρκετά γρήγορα, προκαλώντας τόσο μεγάλες καθυστερήσεις που ορισμένοι επισκέπτες δεν κατάφεραν να φτάσουν εγκαίρως στους αγώνες.¹¹

9 <https://www.tagesanzeiger.ch/katar-ist-ein-irrtum-die-wahl-war-schlecht-352210690053>

10 <https://www.playthegame.org/news/from-qatar-to-saudi-soul-searching-in-sports-reporting/>

11 <https://manaramagazine.org/2023/01/politics-and-economics-qatar-world-cup/>

Ανθρώπινα δικαιώματα

Το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου του Κατάρ 2022 αντιμετώπισε διάφορες προκλήσεις που προέκυψαν από ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα σχετικά με τους μετανάστες εργάτες που κατασκεύασαν τα γήπεδα και τις υποδομές του Μουντιάλ. Το 2015, η Mirror ανέφερε ακτιβιστές να διαμαρτύρονται για τα δεινά των εργαζομένων στο Κατάρ έξω από το συνέδριο της FIFA.¹² Το 2022 η Guardian ανέφερε ότι περισσότεροι από 6.500 εργαζόμενοι από την Ινδία, το Πακιστάν, το Νεπάλ, το Μπαγκλαντές και τη Σρι Λάνκα είχαν πεθάνει στο Κατάρ από το 2010.¹³ Σύμφωνα με καταγγελίες εργαζομένων και εκθέσεις μη κυβερνητικών οργανώσεων, όπως η Διεθνής Αμνηστία, οι συνθήκες εργασίας ήταν ιδιαίτερα δύσκολες και περιλάμβαναν καταχρήσεις όπως η κλοπή μισθών, η επιβολή υπερβολικών ωρών εργασίας, επικίνδυνες συνθήκες, κακομεταχείριση και σεξουαλική βία. Η συνθήκη αυτή είχε προκαλέσει έντονη διεθνή κατακραυγή, ενισχυμένη από την αύξηση της παγκόσμιας προσοχής και του ελέγχου, λόγω της διεξαγωγής του Παγκοσμίου Κυπέλλου στο Κατάρ. Αυτή η πίεση οδήγησε το Κατάρ να προβεί σε κάποιες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες περιλάμβαναν τον εκσυγχρονισμό του συστήματος εργασίας, τη μείωση των ωρών εργασίας και την καλύτερη προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων.¹⁴ Συνεπώς, η διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου στο Κατάρ έφερε το ενδιαφέρον στο ιστορικό ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και τη μεταχείριση των γυναικών στο Εμιράτο του Κόλπου.

Ο όρος «Sportswashing» εμφανίστηκε πιο έντονα στα μέσα της δεκαετίας του 2010, καθώς αυξήθηκε η ανάμιξη χωρών με αμφιλεγόμενες πολιτικές στην υποστήριξη μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων (Erstad, 2023). Ο όρος «Sportswashing» έχει αναδειχθεί ως ένα σημαντικό θέμα συζήτησης τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα όταν αυταρχικά καθεστώτα χρησιμοποιούν τον αθλητισμό ως μέσο για να βελτιώσουν την εικόνα τους και να αποκρύψουν τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁵ Όπως αναφέρεται στην έκθεση του κράτους του Κατάρ, η οποία συντάχθηκε 14 χρόνια πριν από τους αγώνες (Qatar National Vision 2030): «Ανεγείρουμε μια γέφυρα μεταξύ του παρόντος και του μέλλοντος, οραματιζόμαστε μια ζωντανή και ευημερούσα χώρα στην οποία υπάρχει οικονομική και κοινωνική δικαιοσύνη για

12 <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/real-fifa-scandal-plaintiff-slaves-5824210>

13 <https://www.theguardian.com/football/2022/nov/27/qatar-deaths-how-many-migrant-workers-died-world-cup-number-toll>

14 <https://www.vox.com/world/23450515/world-cup-fifa-qatar-2022-controversy-scandals-explained>

15 <https://www.vox.com/world/23450515/world-cup-fifa-qatar-2022-controversy-scandals-explained>

όλους και στην οποία η φύση και ο άνθρωπος βρίσκονται σε αρμονία. Πρέπει να κινητοποιήσουμε τις συλλογικές μας ενέργειες και να τις κατευθύνουμε προς αυτές τις φιλοδοξίες. Οι ισχυρές ισλαμικές και οικογενειακές αξίες θα παράσχουν την ηθική και δεοντολογική μας πυξίδα».

Ωστόσο, όλες αυτές οι φιλόδοξες διακηρύξεις περί κοινωνικής δικαιοσύνης φαίνεται πως ξεχάστηκαν όταν κατά την κατασκευή των αθλητικών υποδομών οι ξένοι εργάτες τραυματιζόταν ή και πέθαιναν πάνω στο έργο τους. Επίσης, όσον αφορά τα δικαιώματα και την ελευθερία της έκφρασης των LGBTQ ατόμων και των γυναικών, το Κατάρ έχει εξίσου κακές επιδόσεις. Ο ποινικός κώδικας της χώρας ορίζει ως ποινικό αδίκημα την ομιλία που επικρίνει τον εμίρη, τη βλασφημία κατά του Ισλάμ ή τη διάδοση ψευδών ειδήσεων, ο οποίος μάλιστα τροποποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2020 με αυστηρότερο πρόστιμο των 25.000\$ όπως ανακοινώθηκε από την επίσημη σελίδα της Διεθνούς Αμνηστίας.¹⁶ Το κράτος του Κατάρ φρόντισε να εξαλείψει κάθε μορφή αντιστασιακού συμβολισμού στα γήπεδα, απαγορεύοντας πανό και ρουχισμό συμπεριλαμβανομένου του συμβόλου του ουράνιου τόξου και απειλώντας τους αρχηγούς που θα φορέσουν το περιβραχιόνιο «OneLove» με κίτρινη κάρτα, οδηγώντας τους παίκτες να αποσύρουν τις αρχικές τους κινήσεις διαμαρτυρίας. Η περίφημη φωτογραφία της γερμανικής ομάδας ήταν μια συμβολική κίνηση αντίστασης στις απαγορεύσεις που εφάρμοσε το Κατάρ και στην προσπάθεια φίμωσης των αθλητών.

Μια παρουσιάστρια του BBC φόρεσε ένα περιβραχιόνιο με ουράνιο τόξο που έγραφε «OneLove» κατά τη διάρκεια της κάλυψης του αγώνα Αγγλία εναντίον Ιράν στο Παγκόσμιο Κύπελλο FIFA, σε μια προφανή επίπληξη της FIFA και της διοργανώτριας χώρας Κατάρ. Ο αρχηγός της Αγγλίας, Χάρι Κέιν, αναγκάστηκε να πάρει το εγκεκριμένο από τη FIFA περιβραχιόνιο «Χωρίς Διακρίσεις», το οποίο χρησιμοποιήθηκε από κάθε εθνική ποδοσφαιρική ομάδα.¹⁷

Ενώ η FIFA και το Κατάρ έδωσαν έμφαση στο ποδόσφαιρο και όχι στην πολιτική, το Κατάρ επέτρεψε να προβληθεί ένας πολιτικός σκοπός, η υποστήριξη του αγώνα των Παλαιστινίων. Παλαιστινιακές σημαίες, εκκλήσεις για ελεύθερη Παλαιστίνη και αναστάτωση στα ισραηλινά μέσα ενημέρωσης, ήταν μέρος του σκηνηικού στη Ντόχα. Μέσω της αποσιώπησης κάθε άλλης μορφής κοινωνικής κριτικής, αλλά και της ενθάρρυνσης της υποστήριξης στην Παλαιστίνη, το Κατάρ έδειξε ότι ως κράτος ενθάρρυνε την αραβική ενότητα παρουσιάζοντας εικόνες Αράβων οπαδών

16 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/qatar-repressive-new-law-further-curbs-freedom-of-expression/>

17 <https://www.bbc.com/sport/football/63699477>

και παικτών από αραβικές εθνικές ομάδες όπως το Μαρόκο να κυματίζουν την παλαιστινιακή σημαία (Belcastro, 2022).

Υποδομές και ανάπτυξη

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Bibolon et al. 2024), το Παγκόσμιο Κύπελο συνέβαλε όχι μόνο στο Κατάρ αλλά και στις περιφερειακές οικονομίες έχοντας αφήσει μια κληρονομιά που μπορεί να αξιοποιηθεί για να ενισχύσει τη θεωρητική του ανάπτυξη. Οι βραχυπρόθεσμες συνεισφορές στην οικονομία του Κατάρ ήταν συγκρίσιμες με τις εμπειρίες μεταξύ των χωρών, με εθνικό εισόδημα έως και 1%, με θετικές περιφερειακές δευτερογενείς επιπτώσεις. Οι μακροπρόθεσμες συνεισφορές για το Κατάρ από το δεκαετές πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων πριν από την εκδήλωση ήταν σημαντικές, αντιπροσωπεύοντας μεγάλο μέρος της αύξησης της παραγωγής μη υδρογονανθράκων κατά τη διάρκεια της περιόδου.

Όσον αφορά το μέλλον, οι κορυφαίες υποδομές που υπάρχουν θα πρέπει να αξιοποιηθούν για την περαιτέρω προώθηση της διαφοροποίησης και της ισχυρότερης ανάπτυξης. Η προβολή που έφερε το Παγκόσμιο Κύπελο στήριξε τον ισχυρό τουρισμό το 2023 και, μαζί με την εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής για τον τομέα του τουρισμού, θα μπορούσε να ενισχύσει ακόμα περισσότερο την τουριστική δραστηριότητα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Στη μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου τονίζεται, επίσης, η επανεξέταση του κρατικού ρόλου σε σημαντικές δημόσιες επενδύσεις σε υποδομές, σε συνδυασμό με ιδιωτικές επενδύσεις. Τέλος, σύμφωνα με την ίδια μελέτη η δυναμική των μεταρρυθμίσεων θα πρέπει να διατηρηθεί με βάση την επιτυχία της εκδήλωσης για την επίτευξη των στόχων διαφοροποίησης που προβλέπονται στο πλαίσιο του εθνικού οράματος για το 2030 (Bibolon, et al. 2024).

5. Συμπεράσματα

Στο άρθρο αναλύθηκε η περίπτωση του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ, βάσει των θεωριών διεθνών σχέσεων και συγκεκριμένα της «ήπιας ισχύος». Με βάση την ανάλυση των πηγών και τα υπάρχοντα στοιχεία, το άρθρο επικεντρώθηκε στις διεθνείς σχέσεις και το ρόλο της «ήπιας ισχύος», στο τι επεδίωξε να πετύχει το Κατάρ μέσω της διοργάνωσης, και στο αν τελικά ο αντίκτυπος ήταν η «ήπια αποδυνάμωση» στην πρώτη χώρα της Μέσης Ανατολής που επιλέχθηκε για να

φιλοξενήσει αυτή την ποδοσφαιρική διοργάνωση.

Ένα κράτος συνήθως αναλαμβάνει τη φιλοξενία μιας διεθνούς αθλητικής διοργάνωσης για να δείξει και να ενισχύσει την ικανότητα της «ήπιας ισχύος» του. Με άλλα λόγια, η φιλοξενία μιας τέτοιας διοργάνωσης δείχνει την ικανότητα των αναπτυσσόμενων χωρών να ενισχύσουν την ελεύθερη βούλησή τους στις παγκόσμιες υποθέσεις, ενισχύοντας έτσι την παγκόσμια απήχησή τους. Η «ήπια ισχύς» είναι μια έννοια με μεγάλη επιρροή για τους ακαδημαϊκούς πολιτικούς επιστήμονες στις αναλύσεις τους σε επίπεδο κρατών. Η περίπτωση, όμως, του Κατάρ οδήγησε στη νέα έννοια, αυτή της «ήπιας αποδυνάμωσης». Οι αγώνες σε επίπεδο οικονομίας και ανάπτυξης φαίνεται να είχαν θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και το κράτος του Κατάρ και στις βλέψεις και στρατηγικές του καθεστώτος. Όμως, σε άλλους τομείς, όπως τα κοινωνικά δικαιώματα, τις ελευθερίες και την απονομή των αγώνων, η διοργάνωση φαίνεται να οδήγησε σε μια κατάσταση «ήπιας αποδυνάμωσης», γνωστοποιώντας σε παγκόσμιο επίπεδο καταπατήσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες καθώς και υποθέσεις δωροδοκίας οι οποίες ακόμα αμφισβητούνται από το κράτος του Κατάρ.

Η συνολική κληρονομιά του Μουντιάλ 2022 στο Κατάρ μένει να φανεί. Θα ολοκληρωθεί ο στόχος του κράτους ως κόμβου θέρετρου για τον παγκόσμιο τουρισμό, που αναμένεται μέσα στα επόμενα έξι χρόνια; Αν και η μελέτη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου παρουσιάζει μια αισιόδοξη άποψη για το Κατάρ και άλλες χώρες, που όπως αναφέρει, επηρεάστηκαν θετικά από το Μουντιάλ του 2022, στο τέλος αυτής της δεκαετίας θα φανεί αν όντως θα επιτευχθεί ο στόχος αυτός.

Στο διεθνές επίπεδο, είναι πιθανόν ότι το Κατάρ άνοιξε το δρόμο για τις μεγάλες αθλητικές διοργανώσεις στη Μέση Ανατολή. Μετά τη διοργάνωση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου το 2022 από το Κατάρ, η επόμενη χώρα στην Μέση Ανατολή που αναμένεται να φιλοξενήσει το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου ως μοναδική διοργανώτρια είναι η Σαουδική Αραβία το 2034. Μελλοντικές μελέτες αναμένεται να λάβουν υπόψη την περίπτωση του Κατάρ ως ήπιας αποδυνάμωσης.

Βιβλιογραφία

- Antwi-Boateng, O. (2013). The rise of Qatar as a soft power and the challenges. *European Scientific Journal*, 9(10), 39-51. Special/ edition vol.2.
- Belcastro, F. (2022). Palestinian flags and warm embraces: Politics and Arabism at the World Cup in Qatar. *IAI Commentaries*, 22, 65.

- Bianco, C., & Sons, S. (2023). More than a game: Football and soft power in the Gulf. *The International Spectator*, 58(2), 92-106. <https://doi.org/10.1080/03932729.2023.2196810>
- Bibolov, A., Miyajima, M. K., Rehman, S., & Yuan, T. (2024). *2022 FIFA World Cup: Economic impact on Qatar and regional spillovers*. International Monetary Fund.
- Blake, H., & Calvert, J. (2015). *The ugly game: The Qatari plot to buy the World Cup*. Simon and Schuster.
- Boykoff, J. (2022). Toward a theory of sportswashing: Mega-events, soft power, and political conflict. *Sociology of Sport Journal*, 39(4), 342-351. <https://doi.org/10.1123/ssj.2022-0095>
- Brannagan, P. M., & Giulianotti, R. (2014). Qatar, global sport and the 2022 FIFA world cup. In *Leveraging legacies from sports mega-events: Concepts and cases* (pp. 154-165). Palgrave Macmillan UK. doi: 10.1057/9781137371188.0022
- Brannagan, P. M., & Giulianotti, R. (2018). The soft power–soft disempowerment nexus: the case of Qatar. *International affairs*, 94(5), 1139-1157. <https://doi.org/10.1093/ia/iyy125>
- Brannagan, P. M., & Giulianotti, R. (2023). Unlocking the whole of soft power: a quantum international relations analysis. *Journal of Political Power*, 16(3), 301-321. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2023.2270412>
- Brannagan, P. M., & Grix, J. (2023). Nation-state strategies for human capital development: the case of sports mega-events in Qatar. *Third World Quarterly*, 44(8), 1807-1824. <https://doi.org/10.1080/01436597.2023.2200159>
- Brannagan, P. M., & Reiche, D. (2022). *Qatar and the 2022 FIFA World Cup: Politics, controversy, change*. Springer Nature.
- Chadwick, S., & Anagnostopoulos, C. (2023). A geopolitical economy of football: the case of Qatar. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 16(2), 331-338 <https://doi.org/10.1080/19406940.2023.2288815>
- Coruzzi, D. (2013). Qatar: Football as soft power. *Columbia Political Review*.
- Dubinsky, Y. (2023). Clashes of cultures at the FIFA World Cup: Reflections on soft power, nation building, and sportswashing in Qatar 2022. *Place Branding and Public Diplomacy*, 1-14. <https://doi.org/10.1057/s41254-023-00311-8>
- Felsch, M. (2016). Qatar's rising international influence: a case of soft power?. *Conjuntura internacional*, 13(1), 22-35. <https://doi.org/10.5752/P.1809-6182.2016v13n1p22>
- Fraihat, I. (2020). Superpower and small-state mediation in the Qatar Gulf crisis. *The International Spectator*, 55(2), 79-91. <https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1741268>
- Griffin, T. R. (2021). National identity, social legacy and Qatar 2022: the cultural ramifications of FIFA's first Arab World Cup. In *Moments, Metaphors, Memories* (pp. 104-117). Routledge. eBook.
- Grix, J., Brannagan, P. M., Lee, D., Grix, J., Brannagan, P. M., & Lee, D. (2019). Qatar's global sports strategy: Soft power and the 2022 World Cup. *Entering the global arena: Emerging states, soft power strategies and sports mega-events*, 97-110.
- Grix, J., & Houlihan, B. (2014). Sports mega-events as part of a nation's soft power strategy: The cases of Germany (2006) and the UK (2012). *The British Journal of Politics and International Relations*, 16(4), 572-596. <https://doi.org/10.1111/1467-856X.12017>

- Grix, J., & Lee, D. (2013). Soft power, sports mega-events and emerging states: The lure of the politics of attraction. *Global Society*, 27(4), 521-536. <https://doi.org/10.1080/13600826.2013.827632>
- Hazareesingh, S., & Nabulsi, K. (2008). Using archival sources to theorize about politics. In D. Leopold & M. Stears (Eds.), *Political theory methods and approaches* (pp. 150–170).
- Krzyzaniak, J. S. (2018). The soft power strategy of soccer sponsorships. *Soccer & Society*, 19(4), 498-515. <https://doi.org/10.1080/14660970.2016.1199426>
- Matheson, V. A. (2024). The economics of the FIFA World Cup. In *Research Handbook on Major Sporting Events* (pp. 663-677). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781800885653.00063>
- McClory, J. (2019). The soft power 30: A global ranking of soft power 2019. *Washington, Portland*.
- Scharfenort, N. (2012). Urban development and social change in Qatar: the Qatar National Vision 2030 and the 2022 FIFA World Cup. *Journal of Arabian Studies*, 2(2), 209-230. <https://doi.org/10.1080/21534764.2012.736204>
- Næss, H. E. (2023). A figurational approach to soft power and sport events. The case of the FIFA World Cup Qatar 2022™. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5, 1142878. <https://doi.org/10.3389/fspor.2023.1142878>
- Nye J. S. (2004). Soft power and American foreign policy. *Political science quarterly*, 119(2), 255-270. <https://doi.org/10.2307/20202345>
- Nye, J. S. (2011). Power and foreign policy. *Journal of political power*, 4(1), 9-24. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2011.555960>
- Nye, J. S. (2012). China and soft power. *South African Journal of International Affairs*, 19(2), 151-155. <https://doi.org/10.1080/10220461.2012.706889>
- Nye, J. S. (2016). Soft power and European-American affairs. In *Hard Power, Soft Power and the Future of Transatlantic Relations* (pp. 25-36). Routledge. eBook.
- Nye, J. S., & Keohane, R. O. (1990). *Power and interdependence*. HarperCollins.
- Papanikos, G. T. (2023). The Global Media Coverage of the 2022 Qatar World Football Cup. *Athens Journal of Sports*, 10(2), 119-132. <https://doi.org/10.30958/ajspo.10-2-4>
- Roberts, D. B. (Ed.). (2022). *Reflecting on the GCC Crisis: Qatar and its neighbours*. Routledge.
- Rookwood, J. (2019). Access, security and diplomacy: Perceptions of soft power, nation branding and the organisational challenges facing Qatar's 2022 FIFA World Cup. *Sport, Business and Management: An International Journal*, 9(1), 26-44. <https://doi.org/10.1108/SBM-02-2018-0016>
- Scharpf, A., & Edwards, P. (2024). Does sportswashing work? First insights from the 2022 World Cup in Qatar. <https://doi.org/10.1086/730728>
- Singer, N. (2022). Role of World Cup Soccer in Healing the Gulf Region: Zeal of Qatar's Sport Diplomacy and Soft Power. *Arab Media & Society*, (33). <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4406327>
- Yin, R. K. (2012). *Applications of case study research* (Vol. 34). Sage.

Πηγές στο διαδίκτυο

- Amnesty International (2020, January 20). Qatar: Repressive new law further curbs freedom of expression <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/qatar-repressive-new-law-further-curbs->

- [freedom-of-expression/](#) (Ανακτήθηκε 12/07/2024).
- BBC (2022, November 21). World Cup 2022: England, Wales & other European nations will not wear OneLove armbands <https://www.bbc.com/sport/football/63699477> (Ανακτήθηκε 26/08/2024).
- FIFA (2022, November 13). FIFA World Cup Qatar, Media Rights Licenses <https://digitalhub.fifa.com/m/203f2697ad928edb/original/FIFA-World-Cup-Qatar-2022-Media-Rights-Licensees.pdf> (Ανακτήθηκε 04/06/2024).
- Gulf Times (2022, November 30). Media coverage of World Cup Qatar 2022 ‘largest in history’ <https://www.gulf-times.com/article/650806/qatar/media-coverage-of-world-cup-qatar-2022-largest-in-history> (Ανακτήθηκε 26/08/2024).
- HUMBA (2022, 20 Δε) Where do we start with the 22nd World Cup? <https://www.humbazine.gr/index.php/blog/where-do-we-start-with-the-22nd-world-cup-editorial-as-a-call-for-the-future/> (Ανακτήθηκε 09/09/2024).
- Manara Magazine (2023, January 18). The Games Inside the Game: A Look at the Politics and Economics of the Qatar World Cup. <https://manaramagazine.org/2023/01/politics-and-economics-qatar-world-cup/> (Ανακτήθηκε 03/06/2024).
- Mirror (2015, June 4). The real FIFA scandal is the plight of slaves who die on Qatar’s World Cup buildings <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/real-fifa-scandal-plight-slaves-5824210> (Ανακτήθηκε 15/06/2024).
- Office of Public Affairs (2015, May 27). Press Release. Nine FIFA Officials and Five Corporate Executives Indicted for Racketeering Conspiracy and Corruption <https://www.justice.gov/opa/pr/nine-fifa-officials-and-five-corporate-executives-indicted-racketeering-conspiracy-and> (Ανακτήθηκε 20/07/2024).
- Office of Public Affairs (2020, April 6). Press Release. Three Media Executives and Sports Marketing Company Indicted in FIFA Case <https://www.justice.gov/usao-edny/pr/three-media-executives-and-sports-marketing-company-indicted-fifa-case> (Ανακτήθηκε 22/07/2024).
- Play the Game (2024, February 27) .From Qatar to Saudi: Soul Searching in Sports Reporting. <https://www.playthegame.org/news/from-qatar-to-saudi-soul-searching-in-sports-reporting/> (Ανακτήθηκε 26/08/2024).
- Qatar National Tourism Sector Strategy 2030 (2015, June 29). Qatar Tourism Authority <https://blogs.napier.ac.uk/qatar2022/wp-content/uploads/sites/29/2015/06/Qatar-National-Tourism-Sector-Strategy-2030.pdf>
- Qatar Tribune (2022, December 1). Global acclaim over media, volunteering facilitation during World Cup Qatar 2022 <https://www.qatar-tribune.com/article/35358/nation/global-acclaim-over-media-volunteering-facilitation-during-world-cup-qatar-2022> (Ανακτήθηκε 26/08/2024).
- Tages-Anzeiger (2022, November 7). Interview mit Sepp Blatter: «Die Wahl von Katar ist ein Irrtum» <https://www.tagesanzeiger.ch/katar-ist-ein-irrtum-die-wahl-war-schlecht-352210690053> (Ανακτήθηκε 11/06/2024).
- The Guardian (2022, November 29). How many migrant workers have died in Qatar? What we know about the human cost of the 2022 World Cup. <https://www.theguardian.com/football/2022/nov/27/qatar-deaths-how-many-migrant-workers-died-world-cup-number-toll> (Ανακτήθηκε 25/08/2024).

International Relations & Sport: The Case of the 2022 World Cup in Qatar

Nikos Lekakis

Abstract

In December 2010, the Fédération Internationale de Football Association (FIFA) surprised the international community when it awarded the small Persian Gulf state, the Emirate of Qatar, the opportunity to host the 2022 FIFA World Cup finals. Through sport, Qatar initially seemed to have the intention on broadening its visibility and projecting a positive image on the international stage through the projected soft power. However, Qatar's reputation was stained by cases of human rights abuses and the deaths of many migrant workers associated with various construction projects for the World Cup football facilities. Thus, one of the world's premier sporting events, intended as a political tool in Qatar's soft-power foreign policy, turned into a major political challenge for the small but extremely wealthy Gulf Emirate. The article argues, based on international relations theories, that the hosting of the mega-event had an impact of "soft disempowerment" instead of "soft power" for the state of Qatar.

Keywords: International relations, Qatar, sport, soft power, soft disempowerment

Ο αθλητισμός στην υπηρεσία της πολιτικής: Ελληνοτουρκικές αθλητικές συναντήσεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1945 - 1955)

Ανέστης Γιαννακόπουλος

Περίληψη

Σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει αν και κατά πόσο οι αθλητικές συναντήσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας λειτούργησαν ως εργαλείο πολιτικής και διπλωματικής προσέγγισης στη μεταπολεμική εποχή. Πηγές της μελέτης ήταν άρθρα πολιτικών και αθλητικών εφημερίδων της εποχής και σχετικά άρθρα δημοσιευμένα σε διεθνή περιοδικά. Η περίοδος 1945-1955 έχει χαρακτηριστεί ως εποχή ήρεμων και φιλικών ελληνοτουρκικών σχέσεων, όπου ανελήφθησαν από τους πολιτικούς και των δύο χωρών πρωτοβουλίες για την ελληνοτουρκική προσέγγιση. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ελληνικές κυβερνήσεις υπό την ηγεσία του Πλαστήρα και του Τσαλδάρη κατέβαλαν προσπάθειες για την εξομάλυνση των σχέσεων με τη γειτονική Τουρκία. Η παρούσα μελέτη διερευνά τις ελληνοτουρκικές αθλητικές συναντήσεις την περίοδο 1945-1955. Η ανάλυση των δεδομένων αποκάλυψε ότι, παράλληλα με τις πολιτικές πρωτοβουλίες, ο αθλητισμός αξιοποιήθηκε ως μέσο χαμηλής πολιτικής και συνδετικός κρίκος για τη διατήρηση και την ενίσχυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Κατά την προαναφερόμενη περίοδο, 1945-1955, διοργανώθηκαν αγώνες ποδοσφαίρου, μπάσκετ, στίβου, κολυμβητικοί και σκοπευτικοί σε μεγάλες πόλεις των δύο χωρών με ανταποδοτικό χαρακτήρα. Μέσω του αθλητισμού φαίνεται ότι επιχειρήθηκε επαναπροσέγγιση των δύο χωρών και απομάκρυνση από ιστορικά – πολιτικά γεγονότα που πλήγωσαν τους λαούς. Ένα ιδιαίτερα σοβαρό γεγονός, τα Σεπτεμβριανά του 1955, σηματοδότησε το τέλος της σύντομης περιόδου ομαλότητας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Λέξεις κλειδιά: αθλητικοί αγώνες, αντιπαλότητα, κουλτούρα, επικοινωνία

1. Εισαγωγή

Ο αθλητισμός, φαίνεται να «διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις μεταξύ των κρατών» (Heinemann, 1990, σελ. 205). Συμβάλλει στη διαμόρφωση αντιλήψεων «γύρω από ζητήματα όπως η ισχύς, οι αντιπαραθέσεις, η συνεργασία, η ηγεμονία, η επιρροή, οι οικονομικές δυνατότητες, οι νομικοί περιορισμοί και η λειτουργία διεθνών οργανισμών» (Happel & Kramer, 1984, σελ. 149).

Η πολιτική και ο αθλητισμός αποτελούν δύο κοινωνικές λειτουργίες που συνυπάρχουν και αλληλοσυμπληρώνονται, υποστηρίζοντας η μία την άλλη. Αυτή η αμοιβαία υποστήριξη προκύπτει από τα «κοινά συμφέροντα και τις εξυπηρετήσεις που προκύπτουν από τη συνεργασία των εμπλεκόμενων ατόμων, με στόχο την επίτευξη κοινών επιδιώξεων» (Τζουμάκα, 2005, σελ. 25). Η φύση του αθλητισμού ως κοινωνικής πρακτικής τόσο μεταξύ ατόμων όσο και κρατών ενισχύει την αναμφισβήτητη σύνδεση μεταξύ αθλητισμού και πολιτικής. Ο αθλητισμός δεν είναι απλώς ένα εργαλείο ψυχαγωγίας, αλλά ένας ισχυρός μοχλός που μπορεί να ενισχύσει την εικόνα των χωρών, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η σύνδεση του αθλητισμού με την πολιτική δίδει τη δυνατότητα ενίσχυσης της διπλωματίας και της διεθνούς συνεργασίας. Έτσι «ο αθλητισμός, ως μια ήπια δύναμη, μπορεί να θεωρηθεί ως εργαλείο εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής των κρατών» (Cha, 2009, σελ. 11).

Στη σύγχρονη εποχή ο αθλητισμός, εκτός από πολιτισμικό αγαθό, αποτελεί σημαντικό κοινωνικό θεσμό και έχει σημαντικές οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις. Η σύσφιξη των διεθνών σχέσεων, σε συνδυασμό με την μεγάλη απήχηση του αθλητισμού στο ευρύ κοινό, έχει οδηγήσει στη δημιουργία νέων αθλητικών συνεργασιών και επαγγελματικών σχέσεων όχι μόνο σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο αλλά σε παγκόσμιο πλέον επίπεδο. Με αυτή τη θεωρητική προσέγγιση μπορούμε να ανιχνεύσουμε τις σχέσεις που δημιουργούνται, αναπτύσσονται ή διαταράσσονται μεταξύ αθλητισμού και κοινωνιών (Leahey, 2003).

Σε έναν κόσμο που πλήττεται από πολύπλευρες προκλήσεις και συγκρούσεις, ο αθλητισμός, ως αναπόσπαστο μέρος του πολιτισμού, θα μπορούσε ίσως να συμβάλει στην υπέρβαση των διαφορών και στη βελτίωση των διεθνών σχέσεων.

Οι σχέσεις Ελλάδας–Τουρκίας και το παράδοξο της συνεχιζόμενης αντιπαλότητας θεωρούνται μία από τις κλασικές περιπτώσεις μακροχρόνιας αντιπαραθέσεως μεταξύ «αντίπαλων δυνάδων» (Ηρακλείδης, 2007, σελ. 21). Οι απαρχές αυτής της σύγκρουσης είναι δύσκολο να εντοπιστούν και υπάρχουν διάφορες θεωρίες για το ιστορικό εκείνο σημείο που «αποτέλεσε την αφετηρία της ελληνοτουρκικής

αντιπαράθεσης χωρίς επιστροφή» (Ηρακλείδης, 2007, σελ. 65).

2. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Ο σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει κατά πόσο οι αθλητικές συναντήσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας λειτούργησαν ως εργαλείο πολιτικής και διπλωματικής προσέγγισης στη μεταπολεμική εποχή (1945-1955).

Γενικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν άρθρα εφημερίδων της εποχής, όπως: *Εμπρός*, *Ελευθερία*, *Ηχώ & Αθλητική Φωνή*, που συχνά κάλυπταν αθλητικές διοργανώσεις και κάποιες φορές τις πολιτικές τους προεκτάσεις. Επίσης μελετήθηκαν άρθρα που δημοσιεύτηκαν σε διεθνή περιοδικά, τα οποία αναφέρονταν στις ελληνοτουρκικές αθλητικές συναντήσεις και ανέδειξαν τη σημασία τους για τις διμερείς σχέσεις και το ρόλο του αθλητισμού στην πολιτική συνεργασία μεταξύ κρατών.

Η ερευνητική αυτή εργασία κλήθηκε να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα: α) Πώς χρησιμοποιήθηκαν οι αθλητικές συναντήσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ως μέσο διπλωματίας και πολιτικής προσέγγισης κατά τη μεταπολεμική περίοδο 1945-1955; β) Ποιες ήταν οι βασικές πολιτικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι ελληνοτουρκικές αθλητικές διοργανώσεις την μεταπολεμική περίοδο 1945-1955; γ) Ποιοι ήταν οι σημαντικότεροι αθλητικοί αγώνες και εκδηλώσεις που συνέβαλαν στην ανάπτυξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων;

Μέσω των παραπάνω πηγών διερευνήθηκε ο τρόπος παρουσίασης των αθλητικών συναντήσεων και η σύνδεσή τους με τις πολιτικές εξελίξεις της εποχής. Η μελέτη εμπλουτίστηκε περαιτέρω με δευτερογενή έρευνα μέσα από την ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, τόσο σε ελληνικές όσο και σε διεθνείς πηγές, που εξετάζουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις τη μεταπολεμική περίοδο 1945-1955, αλλά και τον ρόλο του αθλητισμού ως διπλωματικού εργαλείου.

3. Ιστορικό πλαίσιο

Η λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1945, βρήκε την Ελλάδα και την Τουρκία στην αρχή μιας νέας φάσης προσέγγισης.¹ Η Ελλάδα βρισκόταν τότε βυθισμένη στη δίνη του εμφυλίου πολέμου και «αντιμετώπιζε απειλές στα βόρεια σύνορά της, ενώ η Τουρκία απειλούνταν ευθέως από τη Σοβιετική Ένωση» (Αλεξανδρής, 1991,

¹ Για την παλαιότερη φάση των Ελληνοτουρκικών σχέσεων και τη σύνδεσή της με τον αθλητισμό, βλ. Albanidis & Giannakopoulos, 2021, σελ. 24.

σελ. 111). Ο ισχυρός ξένος παράγοντας για την ελληνική πολιτική, κατά τον 19ο και το πρώτο μισό του 20ού αιώνα, ήταν η Μεγάλη Βρετανία, η οποία εξουθενωμένη οικονομικά και εξαντλημένη από τα περίπλοκα αποικιακά προβλήματα που αντιμετώπιζε στην Ινδία και την Παλαιστίνη, ενημέρωσε την Ουάσιγκτον πως δεν θα μπορούσε πια να συνδράμει τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας. Έτσι, από το 1947, με τη διακήρυξη του δόγματος Truman, τη Βρετανία διαδέχτηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ), οι οποίες ανέλαβαν τον ρόλο της «προστάτιδας χώρας» για Ελλάδα και Τουρκία, που κινδύνευαν είτε άμεσα από την ΕΣΣΔ είτε έμμεσα από την ενδεχόμενη επέκταση του κομμουνισμού (Μούτσογλου, 2000, σελ. 39). Από το καλοκαίρι του 1946, οι ΗΠΑ υιοθέτησαν την παραδοσιακή αγγλική πολιτική στην Εγγύς Ανατολή, θεωρώντας την Ελλάδα και την Τουρκία ως μια ενιαία αμυντική μονάδα, έναντι της ΕΣΣΔ. Στις 12 Μαρτίου 1947, ο Αμερικανός πρόεδρος, εξήγγειλε σε λόγο του στο Κογκρέσο το δόγμα Truman, δεσμευόμενος για παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας προς τις δύο χώρες. Δεσμεύτηκε, παράλληλα, να υποστηρίξει την εδαφική τους ακεραιότητα «με απώτερο σκοπό ο ελληνοτουρκικός χώρος να μετατραπεί σε προπύργιο του αμυντικού σχεδιασμού του δυτικού κόσμου από την ΕΣΣΔ – κομμουνισμό» (Χατζηβασιλείου, 2001, σελ. 97).

Ήταν ευρύτατα διαδεδομένη η αντίληψη ότι η υποστήριξη των ΗΠΑ προς την Ελλάδα αποτελούσε προϋπόθεση επιβίωσης κάθε μετεμφυλιακής κυβέρνησης και ιδιαίτερα των ασθενών κυβερνήσεων που αναδείχθηκαν στο διάστημα 1947-1952. Ένα σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση της στάσης της Ελλάδας, από το 1947 ως το 1952, είναι ότι στο διάστημα αυτό το 89% των κρατικών δαπανών της χώρας καλυπτόταν από την αμερικανική οικονομική βοήθεια (σχέδιο Μάρσαλ)² με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ «να εξασφαλίσουν μεγάλα περιθώρια άσκησης πολιτικών πιέσεων και επιρροής, στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων της Αθήνας» (Αλιβιζάτος, 1986, σελ. 525).

Ένα θετικό επακόλουθο της αμερικανικής επιρροής και του Ψυχρού Πολέμου ήταν η εκ νέου εδραίωση της ελληνοτουρκικής φιλίας. Η προσέγγιση Άγκυρας - Αθήνας και ο ρόλος της Ουάσιγκτον σε αυτή την πολιτική φάνηκε ξεκάθαρα στην περίπτωση της εκλογής του Πατριάρχη Αθηναγόρα στον Οικουμενικό θρόνο (κατά

² Το αποκαλούμενο Πρόγραμμα Οικονομικής Ανόρθωσης ξεκίνησε το 1947 και έληξε το 1952 και αφορούσε όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και την Τουρκία. Άλλωστε λίγο πριν από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και συγκεκριμένα στις 23 Φεβρουαρίου 1945, η Τουρκία προχώρησε στην επίσημη κήρυξη του πολέμου ενάντια στον Άξονα και στις 27 υπέγραψε τη διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτές οι κινήσεις στο τέλος του πολέμου λειτούργησαν ως δικλείδες ασφαλείας για τη χώρα και για τη θέση της στο πλευρό της Δύσης κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

κόσμον Αριστοκλή Σπύρου), ο οποίος ήταν Αρχιεπίσκοπος Βορείου Αμερικής από το 1931. «Η θετική στάση που κράτησε την ίδια περίοδο η Τουρκία, έναντι του Πατριαρχείου, υπήρξε αποτέλεσμα και της πίεσης που ασκούσε η Μόσχα για την αναγνώριση του Ρώσου Πατριάρχη ως Οικουμενικού. Την ανάμιξη των ΗΠΑ καταδεικνύει και η άφιξη του Αθηναγόρα στην Κωνσταντινούπολη από τις ΗΠΑ, στα τέλη Ιανουαρίου 1949, με το προσωπικό αεροπλάνο του προέδρου Truman. Ο νεοεκλεγέντας Πατριάρχης, εξέφρασε την αφοσίωσή του προς τον Τούρκο Πρόεδρο İnönü και στον τουρκικό λαό» (Σαριόγλου, 2004, σελ. 152).

Η Τουρκία, με την άνοδο στην εξουσία του Δημοκρατικού κόμματος το 1950 και του Adnan Menderes, επεδίωξε την άμεση βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Έτσι, ξεκίνησε μια περίοδος συναντήσεων και ανταλλαγής επισκέψεων σε ανώτατο επίπεδο ανάμεσα στις πολιτειακές αρχές των δύο χωρών. Οι δύο χώρες αποφάσισαν την αμοιβαία κατάργηση των θεωρήσεων διαβατηρίων, ενώ μάλιστα, ο Τούρκος πρωθυπουργός Menderes δεν απέρριψε την πρόταση του Έλληνα πρωθυπουργού Νικολάου Πλαστήρα για μια «ελληνοτουρκική ένωση» με κοινό στόχο την προστασία από τον «βορειοανατολικό εχθρό». Τελικά, «το Φεβρουάριο του 1952 το Βαλκανικό Σύμφωνο» (Σβολόπουλος, 1972, σελ. 26) ακυρώθηκε και το ζήτημα της Κύπρου άρχισε να προβάλλει απειλητικά για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και για την περιοχή γενικά. Η ανάρρηση στον πατριαρχικό θρόνο του Αθηναγόρα και η έντονη εξωστρέφεια και δραστηριότητα που επέδειξε βοήθησαν, επίσης, τη στήριξη και προώθηση της ελληνοτουρκικής φιλίας. Ο ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης, κατά τα έτη 1946-1954, γνώρισε μια εντυπωσιακή οικονομική, πολιτιστική και κοινοτική ανάπτυξη που αναθέρμανε το όνειρο του πατριάρχη³ για «μια μελλοντική ελληνοτουρκική ομοσπονδία» (Σεραφείμ, 2017, σελ. 189). Η ραγδαία αναθέρμανση των ελληνοτουρκικών σχέσεων την περίοδο 1950-1954 δεν ήταν παρά αποτέλεσμα της εναρμόνισης των δύο χωρών στα πλαίσια της στενότερης συνεργασίας των κρατών – μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Η ταυτόχρονη ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ τον Φεβρουάριο του 1952 είναι ένα σημαντικό γεγονός στην ιστορία των διεθνών σχέσεων, ειδικά στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. «Η ένταξη έγινε στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου, όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι σύμμαχοί τους επιδίωκαν να

³ Η ιδέα μιας ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας έχει εμφανιστεί κατά καιρούς στη δημόσια συζήτηση ως μια οραματική πρόταση για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Μια τέτοια πρόταση είχε διατυπωθεί από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Αθηναγόρα κατά τη διάρκεια της πατριαρχίας του (1948-1972). Ο Πατριάρχης Αθηναγόρας, γνωστός για τις ειρηνιστικές του θέσεις και την προσπάθεια προσέγγισης διαφορετικών λαών και θρησκειών, είχε αναφερθεί στην ιδέα μιας μελλοντικής ελληνοτουρκικής ομοσπονδίας ως μέσο προώθησης της ειρήνης, της συνεργασίας και της συμβίωσης μεταξύ των δύο λαών.

περιορίσουν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης στην περιοχή» (Lampas & Filis, 2023, σελ. 38-54). Η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελούσε ένα κρίσιμο σημείο για τον έλεγχο της Σοβιετικής απειλής, ενώ η Ελλάδα πρόσφερε ένα στρατηγικό προπύργιο στη νοτιοανατολική Ευρώπη. Η ένταξή τους στο NATO ενίσχυσε την ασφάλεια των δύο χωρών και δημιούργησε μια στρατηγική συνεργασία που διαρκεί μέχρι σήμερα, παρά τις εντάσεις που έχουν προκύψει κατά καιρούς. Αυτή η ένταξη αποτέλεσε ένα κομβικό σημείο στην ιστορία των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας, καθώς οι δύο χώρες έγιναν σύμμαχοι εντός του ίδιου στρατιωτικού οργανισμού, παρά τις ιστορικές τους διαφορές.

Ένα πρώτο σημείο σύγκλισης, προ της ένταξης στο NATO, της ελληνικής με την τουρκική πολιτική υπήρξε ο πόλεμος της Κορέας. Η κορεατική σύγκρουση έδωσε την αίσθηση στη Δύση της ύπαρξης μιας σοβιετικής στρατηγικής επίθεσης παγκόσμιας κλίμακας, η οποία επεδίωκε τη διασφάλιση της παγκόσμιας κυριαρχίας από την ΕΣΣΔ. Αυτή «η κατάσταση προκάλεσε έντονους φόβους για πιθανές επιθέσεις από τα ανατολικά κράτη και στην Ευρώπη, ακολουθώντας το πρότυπο της Κορέας. Οι ανησυχίες αυτές ενίσχυσαν τη στρατηγική σκέψη στη Δύση, καθιστώντας επιτακτική την ανάγκη για ενιαία άμυνα και στρατηγικές συμμαχίες απέναντι στην αυξανόμενη σοβιετική απειλή» (Χατζηβασιλείου, 2001, σελ. 43).

Η Ελλάδα πρόσφερε βοήθεια και στήριξε την ιδέα μιας ελεύθερης Κορέας, απαλλαγμένης από τη σοβιετική επιρροή (Kim & Kuehn, 2022). Συμμετείχε δε ενεργά καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ 1950-1953 «με δύναμη ενισχυμένου τάγματος με 1000 άνδρες» (Κολόμβας, 2002, σελ. 605-606).

Ανάλογα έδρασε και η Τουρκία. Μόλις ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών δημιούργησε και απέστειλε διεθνές εκστρατευτικό σώμα για την Κορέα, «η Τουρκία ήταν από τις πρώτες χώρες που δήλωσαν πρόθυμες να συνεισφέρουν με στρατιωτικές δυνάμεις. Τελικά, η τουρκική κυβέρνηση απέστειλε 4.500 στρατιώτες στην περιοχή» (Πετρίδου, 2018, σελ. 289).

Κατά την περίοδο 1950-1954, το θετικό κλίμα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις επιβεβαιώθηκε, μεταξύ άλλων, από την απόφαση του υπουργικού συμβουλίου το 1951 να διαλύσει έναν τουρκικό σύλλογο στην Κωνσταντινούπολη που είχε δημιουργηθεί για το ζήτημα της Κύπρου. «Παράλληλα, η επιθυμία για εμβάθυνση της ελληνοτουρκικής φιλίας αποτυπώθηκε τόσο στις αυθόρμητες εκδηλώσεις του κόσμου όσο και στα ενθουσιώδη σχόλια του Τύπου σχετικά με τη σύντομη επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους (Παύλου και Φρειδερίκης) στην Τουρκία. Η θετική αυτή διάθεση εκφράστηκε επίσης μέσω της αναζωογόνησης των αθλητικών σχέσεων των δύο χωρών, παρά τα ποδοσφαιρικά επεισόδια του παρελθόντος. Ιδιαίτερη έμφαση

δόθηκε και στον πολιτισμό, με τις τρίμηνες παραστάσεις του θιάσου των αδελφών Καλουτά στο μεγάλο κέντρο Gar Gazinosu της Άγκυρας, όπου παρουσίαζαν αποκλειστικά ελληνικό πρόγραμμα. Οι παραστάσεις σημείωσαν μεγάλη επιτυχία, προσελκύνοντας κυρίως Τούρκους θεατές, που συμμετείχαν με ενθουσιασμό» (Πετρίδου, 2018, σελ. 110-111).

Ένα άλλο παράδειγμα της ελληνοτουρκικής προσέγγισης είναι το εξής: Στις 28 Φεβρουαρίου 1953 υπογράφηκε σύμφωνο φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας, Γιουγκοσλαβίας και Τουρκίας στην Άγκυρα, από τους υπουργούς Εξωτερικών της Ελλάδας Στέφανο Στεφανόπουλο, της Γιουγκοσλαβίας Κότσα Πόποβιτς και της Τουρκίας Φουάντ Κιοπρουλού. Στις 9 Αυγούστου 1954 υπογράφηκε στο Μλεντ της Σλοβενίας η τελική συνθήκη συμμαχίας, πολιτικής συνεργασίας και αμοιβαίας βοήθειας μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας. Η συνθήκη προσέλαβε αποκλειστικά αμυντικό και ενδοβαλκανικό χαρακτήρα. «Η συνθήκη θα είχε ισχύ, αν η Ελλάδα ή η Γιουγκοσλαβία ή η Τουρκία απέβαινε θύμα επίθεσης, αλλά, αν ένα άλλο μέλος του NATO δεχόταν επίθεση, η Γιουγκοσλαβία δεν δεσμευόταν να σπεύσει προς βοήθεια. Ήταν εμφανής η πρόθεση της Γιουγκοσλαβίας να μην εμπλακεί στους μηχανισμούς του NATO, να μη τεθεί δηλαδή ο γιουγκοσλαβικός στρατός υπό αμερικανική διοίκηση» (Αλεξανδρός, 1988, σελ. 166-168).

Μια φιλόδοξη πρωτοβουλία στα μέσα Ιουνίου του 1953, για τη διεύρυνση των μορφωτικών και πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ των δύο λαών, αποτέλεσε η προσπάθεια καθιέρωσης του θεσμού του Ελληνοτουρκικού Ινστιτούτου, που στόχευε στην εκλαΐκευση και την αλληλοκατανόηση και συνεργασία των δύο λαών. Ο Γενικός Γραμματέας της Ελληνοτουρκικής Ένωσης Δημήτριος Αβραμίδης, αφού επέτρεψε τη διαδικασία για την οργάνωση ενός πρώτου «πυρήνα» στελεχών του Ελληνοτουρκικού Ινστιτούτου, στην ελληνική πρωτεύουσα, μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και συνέβαλε στην εκεί εγκατάσταση αντίστοιχου οργανισμού, με επικεφαλής τον φιλέλληνα πρύτανη του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, κ. Gemal. Μεταξύ των εργασιών που επρόκειτο να αναλάβει το Ελληνοτουρκικό Ινστιτούτο θα ήταν η επιδίωξη ανταλλαγής πληροφοριών και ενημέρωσης για τα τεκταινόμενα στις δύο χώρες, όπως και η ίδρυση ειδικού μορφωτικού κινηματογράφου (Εμπρός, 12.6.1953). Τελικά, η διαδικασία συγκρότησης του υπό εξέταση Ινστιτούτου αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρονοβόρος υπόθεση. Στις αρχές Αυγούστου του 1954, έλαβε χώρα η πρώτη ιδρυτική πράξη του τουρκικού σκέλους, του Τουρκοελληνικού Ινστιτούτου. Η πρώτη εκδήλωση του Ινστιτούτου είχε κανονιστεί για τον προσεχή Σεπτέμβριο, με τη διεξαγωγή προσυεδρίου, κατά το οποίο θα συζητιόταν ένα ευρύ πρόγραμμα εκλαΐκευσης της τουρκοελληνικής συνεργασίας και

της διεθνούς προβολής της. Επίσης, δημιουργήθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία εθνικών τουρκικών επιτροπών οι οποίες, από κοινού με τις αντίστοιχες ελληνικές, θα επιδίωκαν τη διεθνή προβολή της συνεργασίας αυτής, ιδιαίτερα σε Αμερική και Ευρώπη. Η όλη προσπάθεια εκλαΐκευσης της τουρκοελληνικής συνεργασίας απέβλεπε στη σύσφιγξη των σχέσεων μεταξύ των λαών που αποτελούσαν μέλη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Ο κ. Αβραμίδης, με την ιδιότητα του Γενικού Γραμματέα του Ελληνοαμερικανικού και Ελληνοτουρκικού Ινστιτούτου, όπως και της Βαλκανικής Αντιπροσωπείας, του Κογκρέσου των Ευρωπαϊκών Οργανώσεων, μετέβη στην Τουρκία, για να εξασφαλίσει τη συναίνεση των εκεί δραστηριοποιούμενων φορέων, στην ίδρυση και τη λειτουργία των παραπάνω οργανισμών. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις, πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια δύο συσκέψεων, τις πρώτες ημέρες του Αυγούστου του 1954 (Εμπρός, 8.8.1954).

Από το 1950 κι ύστερα, η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις στο ζήτημα της Κύπρου. Προς το τέλος του 1954, η ελληνοτουρκική διένεξη αναζωπυρώθηκε, εξαιτίας της Κύπρου, και οι εγγενείς αδυναμίες της ελληνοτουρκικής φιλίας ήρθαν στην επιφάνεια. Την άνοιξη του 1955 ξεκίνησε ο αγώνας των Κυπρίων για την απαλλαγή από το αποικιοκρατικό καθεστώς και την ένωση της νήσου με την Ελλάδα. Ο αγώνας αυτός των Ελλήνων στην Κύπρο δημιούργησε εξαιρετικά αρνητικό κλίμα στο εσωτερικό της Τουρκίας εις βάρος της Ελλάδας. Τον Αύγουστο του 1955 διοργανώθηκε Τριμελής Διάσκεψη για το Κυπριακό στο Λονδίνο, όπου ουσιαστικά νομιμοποιήθηκε η επίσημη εμπλοκή της Τουρκίας στην επίλυση του θέματος της Κύπρου, αν και μέχρι τότε κρατούσε χλιαρή στάση. Η τουρκική κυβέρνηση του Menderes για να ενισχύσει τις διαπραγματεύσεις της στο κυπριακό ζήτημα οργάνωσε συλλαλητήρια, τα οποία εξελίχθηκαν σε βιαιοπραγίες και καταστροφές εναντίον του ελληνικού στοιχείου της Σμύρνης και της Κωνσταντινούπολης, τα γνωστά Σεπτεμβριανά.

Οι αθλητικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας κατά την περίοδο 1945-1955 αντικατοπτρίζουν ένα πολύπλοκο και ενδιαφέρον ιστορικό παρασκήνιο. Αυτή η περίοδος, που εκτείνεται μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, χαρακτηρίζεται από τις προσπάθειες των δύο χωρών να αντιμετωπίσουν τις πολυάριθμες προκλήσεις που είχαν προκύψει από την περίοδο του πολέμου, και να διαμορφώσουν τις σχέσεις τους σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου και του αθλητισμού.

4. Ελληνοτουρκικοί αθλητικοί αγώνες στην Ελλάδα την περίοδο 1945-1955

Κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου 1945-1955, τουρκικές ομάδες επισκέφτηκαν την Αθήνα, τη Θεσ/νίκη, τη Ρόδο και την Αλεξανδρούπολη, όπου συμμετείχαν σε αγώνες ποδοσφαίρου, μπάσκετ, τένις, αγώνες κλασικού αθλητισμού, αγώνες οπλομαχίας, κολυμβητικούς αγώνες και παλαιστικούς αγώνες.

Πιο συγκεκριμένα, τέσσερις φιλικοί αγώνες καλαθοσφαίρισης διοργανώθηκαν στην Αθήνα το Νοέμβριο του 1946 μεταξύ μεικτής ομάδας από την Κων/πολη (Istabil), η οποία αντιμετώπισε ξεχωριστά τις μεικτές ομάδες από Πειραιά και Αθήνα. Στον πρώτο αγώνα με αντιπάλους την μεικτή Πειραιά και τη μεικτή Κων/πολης τελικοί νικητές με σκορ 26-38 ήταν οι φιλοξενούμενοι (Εμπρός, 5.11.1946). Ο δεύτερος αγώνας της φιλοξενούμενης ομάδας μεικτής Κων/πολης ήταν με αντίπαλο την ομάδα της μεικτής Αθηνών. Ο αγώνας έγινε στο γήπεδο του Πανελληνίου, όπου τον παρακολούθησαν περισσότεροι από 3000 θεατές. Στον αγώνα αυτό παρευρίσκονταν ο Τούρκος πρεσβευτής και ο υπουργός Παιδείας κ. Δεσποτόπουλος. Η παρουσία του Έλληνα υπουργού Παιδείας και του Τούρκου πρεσβευτή αποτυπώνει και την πρόθεση της Τουρκίας και της Ελλάδας να προσδώσουν πολιτικό χαρακτήρα στις αναμετρήσεις αυτές. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν 34-30 υπέρ της ομάδας από την Κων/πολη (Εμπρός, 7.11.1946). Στο τρίτο κατά σειρά παιχνίδι μπάσκετ των δύο αντιπάλων νικήτρια αναδείχθηκε η μεικτή ομάδα από την Κων/πολη με αποτέλεσμα 27-21 υπέρ τους (Εμπρός, 10.11.1946). Το τελευταίο (τέταρτο) παιχνίδι μπάσκετ μεταξύ της μεικτής Αθηνών και της μεικτής Κων/πολης ήταν νικηφόρο για την ελληνική ομάδα (46-30 τελικό αποτέλεσμα). Μετά το τέλος του αγώνα μπάσκετ, ο ΣΕΓΑΣ παρέθεσε δεξίωση προς τιμή της φιλοξενούμενης ομάδας (Εμπρός, 12.11.1946).

Στην Αθήνα, στις αρχές φθινοπώρου του 1947, είχαν διοργανωθεί κολυμβητικοί αγώνες και αγώνες πόλο μεταξύ Ελλήνων επίλεκτων αθλητών και αντίστοιχα Τούρκων. Μετά από πρόσκληση που είχαν κάνει οι Έλληνες εκπρόσωποι της κολύμβησης προς τους αντίστοιχους εκπροσώπους της τουρκικής πλευράς, διοργανώθηκε διήμερη συνάντηση αθλητών κολύμβησης και πόλο. Οι αγώνες έγιναν στο Ολυμπιακό κολυμβητήριο της Αθήνας. Μετά το τέλος της πρώτης ημέρας η βαθμολογία για τα τεχνικά αγωνίσματα ήταν: Έλληνες αθλητές 16 βαθμοί, Τούρκοι αθλητές 22 βαθμοί. Στον πρώτο αγώνα πόλο που διοργανώθηκε στο τέλος του αγωνιστικού προγράμματος κολύμβησης, το αποτέλεσμα ήταν 6-3 με νικήτρια ομάδα την ελληνική (Εμπρός, 19.9.1947). Κατά τη διάρκεια της δεύτερης και τελευταίας μέρας των αγώνων οι Έλληνες αθλητές έκαναν σπουδαίες προσπάθειες

αλλά δεν κατόρθωσαν να ξεπεράσουν τους αντίπαλους Τούρκους αθλητές. Έτσι η τελική βαθμολογία ήταν: Έλληνες αθλητές 32 βαθμοί, Τούρκοι αθλητές 55 βαθμοί. Στον δεύτερο αγώνα πόλο που διεξήχθη, νικήτρια ήταν η ομάδα από την Τουρκία με 4-2. Στους κολυμβητικούς αγώνες της Αθήνας, παρευρέθηκαν οι υπουργοί Κων/νος Σακελλαρίου (Εσωτερικών) και Αλέξανδρος Μπαλτατζής (Γεωργίας), οι οποίοι έκαναν τις απονομές στους νικητές των αγωνισμάτων και με δηλώσεις τους αναφέρθηκαν στη δύναμη του αθλητισμού να φέρει κοντά τους δύο λαούς. Από τουρκικής πλευράς τους αγώνες παρακολούθησαν γραμματείς της πρεσβείας και ο Τούρκος στρατιωτικός ακόλουθος (Ελευθερία, 20.9.1947).

Οι ελληνοτουρκικοί φιλικοί αγώνες μπάσκετ συνεχίστηκαν και το 1947. Έτσι τον Μάρτιο του 1947 στην Αθήνα είχαμε τα παρακάτω αποτελέσματα: μεικτή ομάδα Αθηνών – μεικτή ομάδα Κων/πολης 38-41 & σε δεύτερο παιχνίδι (μετά από 3 μέρες) μεταξύ των ίδιων ομάδων νικήτρια ήταν η τουρκική ομάδα με 31-45 (Ελευθερία, 25.3.1947). Τον Μάιο του 1947 στην Αθήνα διοργανώθηκαν, επίσης, ελληνοτουρκικοί αγώνες τένις από τον ΑΟ Αθηνών. Την πρώτη μέρα των αγώνων, στον τελικό του διπλού ανδρών, οι Έλληνες αθλητές Στάλιος – Νικολαΐδης νίκησαν τους Τούρκους Γκιουρέλ – Κιζίλ με σκορ 2-0 σετ. Στους άλλους δύο τελικούς της πρώτης μέρας (διπλό γυναικών και διπλό μεικτής), οι Έλληνες/-ίδες αθλητές/-τριες ηττήθηκαν από τους Τούρκους αντιπάλους αντίστοιχα με 2-0 σετ (Εμπρός, 9.5.1947). Τη δεύτερη μέρα των ελληνοτουρκικών αγώνων τένις, στους απλούς αγώνες ανδρών και γυναικών, οι Έλληνες και Ελληνίδες πρωταθλητές/-τριες ηττήθηκαν από τους αντιπάλους τους με 2-0 σετ (απλό γυναικών) και 2-0 σετ (απλό ανδρών) (Εμπρός, 10.5.1947).

Στο Παναθηναϊκό στάδιο στις αρχές Οκτωβρίου του 1947 διοργανώθηκαν οι πρώτοι αγώνες στίβου Ανατολικής Μεσογείου, μεταξύ των εθνικών ομάδων κρατών που βρίσκονται γύρω από τη Μεσόγειο θάλασσα (Ελλάδα, Τουρκία, Αίγυπτος, Λίβανος και Συρία). Αυτοί οι αγώνες διεξήχθησαν αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, μια περίοδο κατά την οποία οι αθλητικές δραστηριότητες ξανάρχισαν να λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο, προωθώντας τη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών της περιοχής (Xydopoulos, 2010, 87). Οι αγώνες αυτοί πιθανότατα περιλάμβαναν παραδοσιακά αγωνίσματα στίβου, όπως δρόμους, άλματα και ρίψεις. Συμμετείχαν οι καλύτεροι αθλητές από τις χώρες τους, με πολύ καλά ρεκόρ και αυτό έκανε αμφίροπο το τελικό αποτέλεσμα των αγώνων (Ελευθερία, 7.10.1947). Δεκάδες χιλιάδες ήταν οι θεατές που παρακολούθησαν τους αγώνες μέχρι το τελευταίο αγώνισμα, λόγω βαθμολογικού ενδιαφέροντος. Η εθνική ομάδα της Τουρκίας αναδείχθηκε νικήτρια των αγώνων, κερδίζοντας την ελληνική

με μόλις 4 βαθμούς διαφορά (197-193) (*Εμπρός*, 3.10.1947). Η διοργάνωση αυτή αποτέλεσε έναν σημαντικό αθλητικό θεσμό για την προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, λίγα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι αγώνες στίβου Ανατολικής Μεσογείου του 1947 ήταν μια αθλητική διοργάνωση παρόμοιας φύσης με τους Βαλκανικούς αγώνες στίβου, αλλά επικεντρώνονταν σε χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Αίγυπτος, Τουρκία, Λίβανος και Συρία). Ενώ οι Βαλκανικοί αγώνες (οι οποίοι ξεκίνησαν το 1929) περιλάμβαναν αποκλειστικά χώρες της Βαλκανικής Χερσονήσου (Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία κ.λπ.) (Kiousis, 2019, σελ. 56). Οι αγώνες Ανατολικής Μεσογείου είχαν ως στόχο τη συμμετοχή χωρών εκτός Βαλκανίων, όπως η Αίγυπτος, ο Λίβανος και η Συρία, οι οποίες δεν ανήκαν γεωγραφικά στην περιοχή των Βαλκανίων. Όπως οι Βαλκανικοί αγώνες, έτσι και οι αγώνες Ανατολικής Μεσογείου λειτούργησαν συμβολικά για την προώθηση της φιλίας και της συνεργασίας μεταξύ των χωρών (Zacharopoulos, 2015, σελ. 241). Οι αγώνες Ανατολικής Μεσογείου προσπάθησαν να προωθήσουν αθλητικούς και πολιτικούς δεσμούς σε μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, που περιλάμβανε τόσο βαλκανικές όσο και μεσογειακές χώρες (Petrou, 2008, 463). Συνολικά, οι αγώνες στίβου Ανατολικής Μεσογείου του 1947 αποτέλεσαν μια επέκταση του αθλητικού πνεύματος της περιοχής, με έμφαση στη δημιουργία δεσμών συνεργασίας μεταξύ χωρών της Ανατολικής Μεσογείου, ενώ οι Βαλκανικοί αγώνες ήταν περισσότερο περιορισμένοι γεωγραφικά.

Τον Φεβρουάριο του 1948 στον Παρνασσό της Αθήνας διοργανώθηκαν αγώνες οπλομαχίας μεταξύ των ομάδων του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου και του τουρκικού συλλόγου «Νταγκζιλίκ Κλούμπ» της Κων/πολης (*Εμπρός*, 15.2.1948). Το πρώτο μέρος των αγώνων περιελάμβανε 9 συναντήσεις ξίφους ασκήσεων όπου οι Έλληνες αθλητές πέτυχαν 6 νίκες έναντι των τούρκων που πέτυχαν 3 (*Ηχώ*, 16.2.1948). Στο δεύτερο μέρος των αγώνων έγιναν 3 αγώνες σπάθης όπου οι Έλληνες αθλητές πέτυχαν 2 νίκες έναντι 1 των τούρκων αντιπάλων. Κατά τη δεύτερη και τελευταία μέρα των αγώνων έγιναν ομαδικοί αγώνες σπάθης και ξίφους ασκήσεων. Οι Τούρκοι πρωταθλητές συγκέντρωσαν 7 νίκες έναντι 2 των Ελλήνων. Τους αγώνες σπάθης και ξίφους της Αθήνας είχαν παρακολουθήσει ο πρεσβευτής της Τουρκίας στην Αθήνα και ο υπουργός Μεταφορών Περικλής Ράλλης. Επίσης παρών στους αγώνες ήταν ο Βασιλιάς της Ελλάδος, ο οποίος έκανε τις απονομές μεταλλίων και βραβείων στους νικητές, με δηλώσεις του εκθείασε την προσπάθεια, κάτι που προσέδωσε μεγαλύτερη αίγλη σε αυτές τις αθλητικές συναντήσεις (*Ηχώ*, 19.2.1948).

Στη Θεσσαλονίκη, στο γήπεδο του ΠΑΟΚ, στις αρχές Σεπτεμβρίου του

1948 έγιναν παλαιστικοί αγώνες μεταξύ των Ελλήνων αθλητών Βασιλειάδη και Καρπόζηλου έναντι των Τούρκων φιλοξενουμένων αθλητών Καρά Μεμέτ και Ασλάν. Στον πρώτο αγώνα μεταξύ του Βασιλειάδη και Καρά Μεμέτ νικητής ήταν ο Έλληνας πρωταθλητής. Στον άλλο αγώνα μεταξύ του Καρπόζηλου και του Ασλάν νικητής ήταν ο Τούρκος πρωταθλητής στον πέμπτο γύρο της συνάντησης. Τους αγώνες παρακολούθησαν περισσότεροι από 12.000 θεατές (Ηχώ, 9.9.1948).

Τον Δεκέμβριο του 1948 σε ποδοσφαιρικό αγώνα που έγινε στην Αθήνα με αντιπάλους τον Πανιώνιο και φιλοξενούμενη ομάδα από την Τουρκία τη Φενέρ Μπαξέ, το αποτέλεσμα ήταν ισόπαλο με σκορ 1-1. Τον αγώνα παρακολούθησαν 7.000 θεατές περίπου (Εμπρός, 9.12.1948). Φιλικός ποδοσφαιρικός αγώνας διεξήχθη στην Αθήνα στο τέλος Μαρτίου του 1949 μεταξύ των ομάδων της ΑΕΚ και της Γκιόζτεπε από τη Σμύρνη της Τουρκίας (τρίτη ομάδα στο πρωτάθλημα Σμύρνης). Το αποτέλεσμα ήταν ισόπαλο με σκορ 1-1. Δεν έγιναν σπουδαίες φάσεις στον παραπάνω αγώνα από τους αθλητές και των δύο ομάδων (Ηχώ, 31.3.1949). Η ίδια τουρκική ομάδα συμμετείχε σε φιλικό ποδοσφαιρικό αγώνα που διοργανώθηκε από τον Ολυμπιακό. Νικήτρια ομάδα της συνάντησης ήταν η Γκιόζτεπε όπου πέτυχε δύο γκολ, ένα σε κάθε ημίχρονο (Εμπρός, 31.3.1949). Στους 25ους Πανιώνιους αγώνες στίβου (Λινάρδος, 2010, σελ. 199) που έγιναν στην Αθήνα (Παναθηναϊκό Στάδιο) τον Μάιο του 1949, συμμετείχαν από ελληνικής πλευράς αθλητές από τις ομάδες: Πανιώνιος, ΑΕ Παγκρατίου, Παναθηναϊκός, Εθνικός Γ.Σ., Πανελλήνιος Γ.Σ., Α.Ο. Παλαιό Φάληρο, ΑΕ Εμποροϋπαλλήλων, ΑΟ Ψυχικού, Πειραϊκός Σύνδεσμος, Εθνικός Αλεξανδρουπόλης, Παναχαϊκή, Γ.Σ. Αλμυρού, Καβάλα, Β.Α.Ο., ΑΕ Ελλήνων Καΐρου, Κύπριοι, Αιγυπτιώτες. Από τουρκικής πλευράς συμμετείχαν επίλεκτοι Τούρκοι αθλητές από συλλόγους της Κων/πόλης (Istambul), Σμύρνης και Άγκυρας. Τους αγώνες παρακολούθησαν πάνω από 20000 θεατές. Το επίπεδο των αθλητών ήταν ιδιαίτερα υψηλό με αποτέλεσμα να γίνονται αναμετρήσεις μέχρι το τελευταίο δευτερόλεπτο ή την τελευταία προσπάθεια. Συνολικά οι Τούρκοι αθλητές πέτυχαν 9 πρώτες νίκες και, αντίστοιχα, οι Έλληνες 8 πρώτες νίκες (Εμπρός, 10.5.1949). Στη συνολική βαθμολογία νικήτρια ήταν η ομάδα του Εθνικού με 98 βαθμούς (Ηχώ, 9.5.1949). Η συμμετοχή Τούρκων αθλητών σε Πανιώνιους αγώνες, οι οποίοι πρωτοξεκίνησαν στη Σμύρνη της Μ. Ασίας το 1896, δείχνει και την προσπάθεια των δύο πλευρών να αφήσουν πίσω τους τις πληγές που προξένησε η Μικρασιατική Εκστρατεία του ελληνικού στρατού και η καταστροφή της Σμύρνης από το στρατό του Κεμάλ.

Στα τέλη Αυγούστου του 1950 διοργανώθηκαν αγώνες ελευθέρως πάλης από την επιτροπή ελευθέρως πάλης της Ελλάδας στο στάδιο Καραϊσκάκη. Περισσότεροι

από 5.000 ήταν οι θεατές των αγώνων (*Εμπρός*, 22.8.1950). Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν: Ασλάν (Τουρκία) νικητής στα σημεία, Βασιλειάδης (Ελλάδα) νικητής στα σημεία, Καρποζήλος (Ελλάδα) νικητής με πτώση στο 17ο λεπτό του αγώνα (*Ηχώ*, 21.8.1950).

Στο Παναθηναϊκό στάδιο τον Απρίλιο του 1951 διοργανώθηκαν διήμεροι αγώνες στίβου από την επιτροπή κλασικού αθλητισμού της Ελλάδας, με καλεσμένους αθλητές από την Τουρκία. Οι επιδόσεις και οι αναμετρήσεις μεταξύ των αθλητών ήταν πολλές και μέχρι την τελευταία στιγμή δεν μπορούσε κανένας να ξέρει τον νικητή. Οι επιδόσεις των αθλητών ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικές και πολλές φορές οι θεατές ξεσπούσαν σε παρατεταμένα χειροκροτήματα για τους νικητές του κάθε αγωνίσματος, ανεξαρτήτως εθνικότητας (*Ελευθερία*, 24.4.1951). Στον τελικό του αγωνίσματος των 400 μ. νικητής ήταν ο Έλληνας Μαυροειδής (*Ηχώ*, 23.4.1951). Στο άλμα τριπλούν πρώτος νικητής ήταν ο Τούρκος Σαριάπλ, ο οποίος ήταν Ολυμπιονίκης. Τελικοί νικητές ήταν οι Έλληνες αθλητές με συνολικά δέκα πρώτες νίκες έναντι επτά των Τούρκων αθλητών. Περισσότεροι από 25.000 ήταν οι θεατές που παρακολούθησαν τους αγώνες. (*Ελευθερία*, 25.4.1951).

Τον Ιούλιο του 1951 διοργανώθηκαν στο Παναθηναϊκό στάδιο ελληνοτουρκικοί αγώνες στίβου με φιλοξενούμενους Τούρκους αθλητές από την Κων/πολη (δύο ημέρες) (*Ηχώ*, 26.7.1951). Οι Έλληνες αθλητές πέτυχαν την πρώτη μέρα των αγώνων 5 νίκες έναντι τριών των Τούρκων αθλητών (*Εμπρός*, 26.7.1951). Συνολικά οι Έλληνες αθλητές είχαν πετύχει 9 νίκες έναντι 7 νικών που πέτυχαν οι Τούρκοι πρωταθλητές. Οι θεατές ήταν περισσότεροι από 20.000, οι οποίοι δημιούργησαν μια ζεστή ατμόσφαιρα με τα χειροκροτήματά τους για κάθε προσπάθεια όλων των συμμετεχόντων αθλητών (*Ηχώ*, 27.7.1951).

Στο στάδιο της Αλεξανδρούπολης στα τέλη Αυγούστου του 1951 διεξήχθησαν ελληνοτουρκικοί αγώνες στίβου, σε ανταπόδοση της φιλοξενίας της ομογενειακής ομάδας του Πέρα Κλούμπ της Κων/πολης. Στην τελική βαθμολογία πρώτη ήταν η ομάδα του Εθνικού Αλεξανδρούπολης με 91 βαθμούς και δεύτερη ήταν η φιλοξενούμενη ομάδα του Πέρα Κλούμπ με 78 βαθμούς (*Ηχώ*, 27.8.1951).

Στη Θεσ/νίκη με οικοδεσπότη τον ΑΡΗ, στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1951, έγινε φιλικός ελληνοτουρκικός αγώνας ποδοσφαίρου με φιλοξενούμενη ομάδα τη Γαλατά Σαράι. Οι φιλοξενούμενοι στις αρχές του δευτέρου ημιχρόνου πέτυχαν ένα γκολ και το παιχνίδι τελείωσε με αυτό το αποτέλεσμα (*Ελευθερία*, 25.9.1951).

Στα τέλη Δεκεμβρίου του 1951 στην Αθήνα διεξήχθη φιλικός ποδοσφαιρικός αγώνας με αντιπάλους τη στρατιωτική ομάδα της Ελλάδας με την αντίστοιχη της Τουρκίας. Η ελληνική ομάδα διατήρησε την υπεροχή σε όλες τις γραμμές της κι έτσι

κατόρθωσε να πετύχει δυο γκολ. Αυτό ήταν το τελικό αποτέλεσμα του αγώνα. Μετά τον αγώνα παρατέθηκε γεύμα προς τιμή των φιλοξενουμένων (Εμπρός, 26.12.1951). Η διοργάνωση ελληνοτουρκικού ποδοσφαιρικού αγώνα στρατιωτικών ομάδων θα μπορούσε να εκληφθεί ως μια προσπάθεια προσέγγισης των δύο στρατών, οι οποίοι συνυπάρχουν στο πεδίο των μαχών της Κορέας και λίγο αργότερα (1952) θα συνεργαζόταν στο πλαίσιο του NATO.

Σε φιλικό παιχνίδι ποδοσφαίρου που έγινε στη Θεσ/νίκη τον Ιούνιο του 1952, ο ΠΑΟΚ φιλοξένησε την τουρκική Μπευκόζ. Νικήτρια ήταν η ελληνική ομάδα με σκορ 5-2 (Ηχώ, 11.6.1952). Σε δεύτερο φιλικό παιχνίδι στη Θεσ/νίκη, στα πλαίσια της φιλοξενίας της τουρκικής Μπευκόζ, ο Ηρακλής ήταν νικητής με σκορ 2-0 (Ηχώ, 12.6.1952). Στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1952 σε ελληνοτουρκικό τουρνουά ποδοσφαίρου που έγινε στο γήπεδο του Παναθηναϊκού, η ομάδα του Αιγάλεω κέρδισε την τουρκική ομάδα Ούλκυ Σπορ με σκορ 2-0, ενώ τη δεύτερη μέρα η ομάδα της Δάφνης έχασε από την τουρκική ομάδα με σκορ 2-1 (Αθλητική Φωνή, 23.9.1952).

Τον Οκτώβριο του 1952 μπροστά σε περισσότερους από 5.000 φιλάθλους στο γήπεδο του Αιγάλεω, στους διεθνείς ελληνοτουρκικούς παλαιστικούς αγώνες, ο Χάρης Καρπόζηλος νίκησε τον Αλή Μεχμέτ. Ο αγώνας ήταν θεαματικός και ενδιαφέρον. Μετά τη λήξη του βου γύρου ο Έλληνας πρωταθλητής αναδείχθηκε νικητής με διαφορά δεκαέξι σημείων (Αθλητική Φωνή, 14.10.1952). Στο στάδιο της Ρόδου στα τέλη Μαΐου του 1953 διεξήχθησαν φιλικοί ελληνοτουρκικοί αγώνες ποδοσφαίρου μεταξύ της πρωταθλήτριας Σμύρνης AKIN ΣΠΟΡ και του τοπικού Διαγόρα. Στον πρώτο αγώνα νικήτρια ήταν η ελληνική ομάδα με σκορ 2-1. Στον επαναληπτικό αγώνα οι δυο ομάδες αναδείχθηκαν ισόπαλες με σκορ 1-1 (Ηχώ, 29.5.1953).

Τον Σεπτέμβριο του 1953 σε ανταποδοτικούς αγώνες στίβου στην Αλεξανδρούπολη, ο τοπικός Εθνικός φιλοξένησε μεικτή ομάδα Τούρκων πρωταθλητών από την Κων/πολη. Η κατάταξη και βαθμολογία της πρώτης μέρας ήταν: 1ος Εθνικός, 47 βαθμοί, 2η μεικτή Κων/πολης, 39 βαθμοί (Αθλητική Φωνή, 21.9.1953). Η τελική βαθμολογία και κατάταξη μετά τη δεύτερη μέρα των αγώνων ήταν: 1η μεικτή Κων/πολης, 86 βαθμοί, 2ος Εθνικός, 85 βαθμοί (Ηχώ, 23.9.1953).

Στους αθλητικούς αγώνες μεταξύ των δύο χωρών Ελλάδας και Τουρκίας, βλέπουμε συχνά την παρουσία πολιτικών, διπλωματών, αθλητικών παραγόντων και μέλη της βασιλικής οικογένειας, οι οποίοι έκαναν απονομές κι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας φιλίας και συνεργασίας.

Οι αθλητικοί αγώνες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ήταν μέρος ενός ευρύτερου

πλαisiού πολιτιστικής διπλωματίας, που στόχευε στη βελτίωση των σχέσεων και στην καλλιέργεια αμοιβαίας κατανόησης μεταξύ των δύο χωρών. Η συμμετοχή των επίσημων προσώπων και οι απονομές που πραγματοποιούσαν υπογράμμιζαν τη βαρύτητα αυτών των αγώνων σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο.

5. Ελληνοτουρκικοί αθλητικοί αγώνες στην Τουρκία την περίοδο 1945-1955

Στη μεταπολεμική περίοδο 1945-1955, είχαμε μια αύξηση του αριθμού των αθλητικών συναντήσεων πριν και μετά από την υπογραφή του Συμφώνου φιλίας, μεταξύ ομάδων από την Ελλάδα που μετέβησαν στη γειτονική Τουρκία και μάλιστα σε πόλεις όπως η Κων/πολη, η Άγκυρα και η Σμύρνη. Διοργανώθηκαν αγώνες μπάσκετ, ποδοσφαίρου, κλασικού αθλητισμού, πυγμαχικοί, σκοπευτικοί και παλαιστικοί. Στους αγώνες αυτούς δημιουργήθηκε ένα αίσθημα ευθύνης και εμπιστοσύνης μεταξύ όλων των συμμετεχόντων αθλητών – ομάδων με αποτέλεσμα την εγκαθίδρυση ισχυρών δεσμών μεταξύ των δυο γειτονικών λαών.

Η πρώτη επίσκεψη ελληνικής ομάδας ποδοσφαίρου στην Κων/πολη ήταν το 1945 του Ολυμπιακού Πειραιώς, ο οποίος αντιμετώπισε το Πέρα και την Μπεσίκτας παρουσία μάλιστα του Τούρκου πρωθυπουργού Σουκρού Σαράτσογλου (Αλμπανίδης, Κασαμπαλής & Παυλογιάννης, 2005, σελ. 46).

Δύο ελληνικές ομάδες Σπόρτιγκ και Αστήρ από την Αθήνα επισκέφτηκαν αντίστοιχα Κων/πολη και Άγκυρα στα μέσα Ιουλίου του 1946, όπου συμμετείχαν σε φιλικούς αγώνες μπάσκετ. Οι τουρκικές ομάδες (μεικτές) αποτελούνταν από παίκτες των αντίστοιχων πόλεων. Νικήτριες ήταν οι ομάδες των Τούρκων αθλητών και στα δύο παιχνίδια που διοργανώθηκαν (Εμπρός, 12.7.1946). Σε δεύτερο ανταποδοτικό αγώνα μπάσκετ (σε αυτόν που είχε γίνει στην Αθήνα) που έγινε στην Άγκυρα, η εθνική Ελλάδας νίκησε την αντίστοιχη τουρκική με σκορ 30-27. Κολακευτικά σχόλια γράφθηκαν σε τουρκικές εφημερίδες για τους Έλληνες αθλητές των δύο ομάδων μπάσκετ που επισκέφτηκαν την Τουρκία τον Ιούλιο του 1946. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον ήταν το δημοσίευμα της τουρκικής εφημερίδας «Τανίν», όπου ο διευθυντής του Τμήματος Αθλοπαιδιών της Γενικής Διευθύνσεως Φυσικής Αγωγής Μπουλέντ Ουλούς, του αρμοδίου υπουργείου της Τουρκίας, άσκησε κριτική για τα παιχνίδια μπάσκετ που διοργανώθηκαν και έπλεξε το εγκώμιο των Ελλήνων αθλητών που συμμετείχαν σ' αυτά. Ο Ουλούς είχε σημαντικό ρόλο στην οργάνωση του αθλητισμού και των αθλητικών δραστηριοτήτων στη χώρα. Παρών στους παραπάνω αγώνες ήταν ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Σουκρού Σαράτσογλου (1942-1946), ο οποίος ήταν μια εξέχουσα πολιτική φυσιογνωμία της χώρας του.

Έκανε τις απονομές στους παραπάνω αγώνες μπάσκετ στις νικήτριες ομάδες και αναφέρθηκε στις φιλικές – ειρηνικές σχέσεις που μπορεί να οικοδομηθούν μέσω του αθλητισμού (Ελευθερία, 18.3.1947).

Σε αγώνα μπάσκετ μεταξύ εθνικών ομάδων, που διοργανώθηκε στη Κων/πολη, στο στάδιο Πολυτεχνείου, νικήτρια ήταν η ομάδα της Ελλάδας με σκορ 35-25 (Ελευθερία, 2.4.1947). Στις αρχές του φθινοπώρου του 1947, διοργανώθηκαν στην Κων/πολη ελληνοτουρκικοί πυγμαχικοί αγώνες. Την πρώτη μέρα των αγώνων ο Έλληνας πρωταθλητής Βαρθολομαίος ηττήθηκε από τον Τούρκο αντίπαλό του Γκαρμπίς, και ο Έλληνας Μυλοποταμιτάκης από τον Τούρκο Ταγιάρ στα σημεία. Στον τρίτο αγώνα ο Έλληνας πρωταθλητής Ανδριτσόπουλος νίκησε τον Τούρκο Ενδέρ με ντισκαλιφιέ στον τρίτο γύρο. Κατά τη δεύτερη μέρα των αγώνων, όλοι οι Έλληνες πρωταθλητές ήταν νικητές έναντι των Τούρκων αντιπάλων τους (Εμπρός, 16.9.1947).

Στους ελληνοτουρκικούς σκοπευτικούς αγώνες που έγιναν στην Κων/πολη τον Οκτώβριο του 1947, νικητές ήταν οι Έλληνες πρωταθλητές Βαλάτος (τυφέκιο των 22 σε στάση γονυπετώς) (Εμπρός, 5.10.1947), Χρυσάφης (τυφέκιο των 22 σε στάση όρθιος), Στάθης (πιστόλι ακριβείας), Βήχος (αυτόματο πιστόλι) (Ελευθερία, 7.10.1947).

Τον Φεβρουάριο του 1948, σε παλαιστικούς αγώνες ελληνορωμαϊκής πάλης που διοργανώθηκαν στην Κων/πολη (Istabil) και διεξήχθησαν στο γυμναστήριο του Πολυτεχνείου, νικητές ήταν όλοι οι Τούρκοι αθλητές έναντι των Ελλήνων πρωταθλητών (Εμπρός, 3.2.1948).

Πυγμαχικοί ελληνοτουρκικοί αγώνες διοργανώθηκαν σε εξέδρα που στήθηκε έξω από το δημαρχείο της Κων/πολης τον Σεπτέμβριο του 1948. Στον πρώτο αγώνα νικητής ήταν ο Τούρκος αθλητής Αμπτή με αντίπαλο τον Έλληνα Παπαγεωργίου. Στο δεύτερο αγώνα αγωνίστηκαν πολύ δυναμικά οι πρωταθλητές Παυλίδης από την Ελλάδα και Τζεβδέτ από την Τουρκία, όπου τελικός νικητής ήταν ο Τούρκος πρωταθλητής, στον έκτο γύρο, στα σημεία (Ηχώ, 20.9.1948).

Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1948, σε ποδοσφαιρικό αγώνα που διοργανώθηκε στην Κων/πολη (Istabil) με αντιπάλους αντιπροσωπευτικές ομάδες από την Αθήνα και την Κων/πολη, νικήτρια αναδείχθηκε η ελληνική μεικτή ομάδα. Η νίκη αυτή σχολιάστηκε ευμενώς από τουρκικές εφημερίδες, διαπιστώνοντας πρόοδο του ελληνικού ποδοσφαίρου. Ήταν η πρώτη μεταπολεμική νίκη από ελληνική ομάδα μέσα στην Κων/πολη. Σε αυτό τον ποδοσφαιρικό αγώνα παρευρέθηκε ο Γενικός Διοικητής Κων/πολης Φαχρί Οζντεμίρ, ο οποίος στην προσφώνησή του τόνισε ότι ασχέτως αποτελέσματος του παραπάνω αγώνα, νικήτρια ήταν η ελληνοτουρκική

φιλία. Ο Οζντεμίρ υπήρξε ανώτατος στρατιωτικός αξιωματούχος της Τουρκίας και διετέλεσε Γενικός Διοικητής της Κωνσταντινούπολης σε μια περίοδο που χαρακτηριζόταν από ανακατατάξεις και την προσπάθεια ανοικοδόμησης της χώρας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Εμπρός, 3.12.1948).

Αγώνες πυγμαχίας διοργανώθηκαν στην Κων/πολη στα μέσα Σεπτεμβρίου του 1950 από την Τουρκική Ομοσπονδία της Πυγμαχίας με καλεσμένους Έλληνες πρωταθλητές του αθλήματος. Κατά την έναρξη των αγώνων, ο πρόεδρος της Τουρκικής Πυγμαχικής Ομοσπονδίας χαιρέτησε στο πρόσωπο των Ελλήνων πυγμάχων το ελληνικό έθνος και εξέφρασε τη χαρά του για τη σύναψη φιλικών αθλητικών δεσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας (Ηχώ, 16.9.1950). Στον αγώνα της κατηγορίας ελαφρών βαρών νικητής ήταν ο Τούρκος Χαλήλ. Στην κατηγορία των ημιβαρέων νικητής ήταν ο Τούρκος Ταγιάρ. Ο Έλληνας Τσαλδάρης ήταν νικητής στην κατηγορία βαρέων βαρών (Εμπρός, 15.9.1950). Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1950, στο παλαί ντε σπορ της Κων/πολης διεξήχθησαν αγώνες πυγμαχίας μεταξύ πρωταθλητών της Κων/πολης και φιλοξενούμενων πρωταθλητών της ομάδας του ΠΑΟ από την Αθήνα (Ηχώ, 29.11.1950). Στη συνέχεια της φιλοξενίας, μετά από δύο μέρες πραγματοποιήθηκαν αγώνες πυγμαχίας με συμμετοχή των Ελλήνων φιλοξενούμενων πρωταθλητών και των Τούρκων πρωταθλητών από την Κων/πολη. Τους αγώνες παρακολούθησαν περισσότεροι από 5000 θεατές (Ηχώ, 2.12.1950).

Σε ελληνοτουρκικούς αγώνες στίβου που έγιναν στην Κων/πολη τον Ιούλιο του 1951, οι Έλληνες πρωταθλητές στη συνολική βαθμολογία κατετάγησαν δεύτεροι (6 πρώτες νίκες) έναντι των Τούρκων πρωταθλητών που αναδείχθηκαν νικητές της συνάντησης (14 πρώτες νίκες) (Ελευθερία, 10.7.1951).

Η ομάδα του Απόλλωνα Αθηνών, ως καλεσμένη από ομάδες της Σμύρνης, μετείχε σε φιλικούς ελληνοτουρκικούς αγώνες ποδοσφαίρου στα τέλη Σεπτεμβρίου του 1951. Στο πρώτο παιχνίδι νίκησε την Γκιόζ Τεπέ με σκορ 6-2. Στο δεύτερο παιχνίδι που είχε γίνει την επόμενη μέρα, ο Απόλλωνας ηττήθηκε από την Αλτάι με σκορ 3-2 (Εμπρός, 25.9.1951).

Τον Ιούλιο του 1951, σε διεθνές τουρνουά ποδοσφαίρου που διοργανώθηκε στην Κων/πολη, συμμετείχαν μεικτές ομάδες από την Αθήνα (Ελλάδα), την Κων/πολη (Τουρκία) και το Τελ-Αβίβ (Ισραήλ) (Εμπρός, 10.7.1951).

Στην Κων/πολη, στα μέσα Ιουλίου του 1951, φιλοξενήθηκε ο Εθνικός Αλεξ/πολης, από τη Δυτική Θράκη, όπου συμμετείχε σε αγώνες στίβου. Διοργανώτρια των αγώνων ήταν η ομάδα του Πέρα. Σε όλα τα υπόλοιπα αγωνίσματα πρώτευσαν οι πρωταθλητές από τον ομογενειακό σύλλογο Πέρα, εκτός από τα αγωνίσματα των 400 μ.εμπ. και 110 μ.εμπ. που πρώτευσε ο αθλητής από την Αλεξ/πολη Φώτης

Κοσμάς (Ηχώ, 16.7.1951).

Σε ελληνοτουρκική ποδοσφαιρική συνάντηση στα μέσα Μαΐου του 1952 που έγινε στα πλαίσια αγώνων κυπέλλου Ανατολικής Μεσογείου, η ελληνική εθνική ομάδα επιβλήθηκε της αντίστοιχης τουρκικής με σκορ 1-0. Ο αγώνας διεξήχθη στην Κων/πολη μπροστά σε 30000 θεατές, στο στάδιο Μιτάτ Πασά (Εμπρός, 17.5.1952). Στην Κων/πολη στις αρχές Δεκεμβρίου του 1952, στο στάδιο Μιτάτ Πασά, διοργανώθηκε ελληνοτουρκικός φιλικός αγώνας ποδοσφαίρου μεταξύ των ομάδων Μπεσίκτας και Εθνικού Πειραιώς. Νικήτρια ήταν η τουρκική ομάδα με σκορ 2-0. Σε δεύτερο φιλικό αγώνα ο Εθνικός Πειραιώς αντιμετώπισε την Φενέρ Μπαξέ όπου ηττήθηκε με σκορ 2-0. Ο αρχηγός αποστολής της ελληνικής ομάδας κ. Παναγιωτάκος δώρισε πριν από κάθε αγώνα στους ιθύνοντες των τουρκικών ομάδων αναμνηστικά λάβαρα της ομάδας του Εθνικού.

Επίσης στην Κων/πολη, σε ελληνοτουρκικό τουρνουά πιγκ-πογκ συμμετείχε επίλεκτη ομάδα αθλητών του ΠΑΟ. Την ελληνική ομάδα υποδέχτηκε ο διευθυντής της εφημερίδας ΟζΦενέρ Μπαξέ, Τζιχάτ, που ήταν διοργανωτής των αγώνων. Στο τουρνουά πέρα από την φιλοξενούμενη ομάδα του ΠΑΟ συμμετείχαν μεικτές ομάδες από την Κων/πολη, τη Σμύρνη και την Άγκυρα (Ηχώ, 7.12.1952).

Τον Αύγουστο του 1953, στο στάδιο της Φενέρ Μπαξέ στην Κων/πολη (Κατίκιοϊ) διεξήχθησαν διήμεροι ελληνοτουρκικοί αγώνες στίβου μεταξύ ομάδας πρωταθλητών του ΠΑΟ και της Φενέρ Μπαξέ. Νικητής των αγώνων ήταν ο ΠΑΟ (Αθλητική Φωνή, 3.8.1953).

Στην Κων/πολη, τον Αύγουστο του 1953, διεξήχθησαν ελληνοτουρκικοί αγώνες στίβου που διοργανώθηκαν από την Φενέρ Μπαξέ και συμμετείχαν στην μεικτή ομάδα πρωταθλητές από την ομάδα του ΠΕΡΑ ΚΛΟΥΜΠ, με φιλοξενούμενη ομάδα του Εθνικού Αλεξ/πολης. Οι αγώνες είχαν ανταποδοτικό χαρακτήρα στα πλαίσια προηγούμενης φιλοξενίας που έκανε η ομάδα του Εθνικού από την Δυτική Θράκη (Αθλητική Φωνή, 24.8.1953).

Οι αγώνες που διεξάγονταν στην Τουρκία είχαν επίσης τη συμμετοχή υψηλόβαθμων επισήμων που παρακολουθούσαν και έκαναν απονομές. Η παρουσία αυτών των επισήμων στους ελληνοτουρκικούς αθλητικούς αγώνες στην Τουρκία εξυπηρετούσε πολιτικούς και διπλωματικούς στόχους, με στόχο τη σταθεροποίηση των σχέσεων των δύο χωρών σε μια ταραχώδη μεταπολεμική περίοδο.

Στην περιοχή της Δυτικής Θράκης δραστηριοποιήθηκαν αθλητικά μουσουλμανικά σωματεία με συμμετοχή σε τοπικό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου αλλά και σε αγώνες με προσκεκλημένες ομάδες από την Ανατολική Θράκη. Πιο συγκεκριμένα, η Ένωση

Τουρκικής Νεολαίας Κομοτηνής, μετά από το έτος ίδρυσής της⁴ συμμετείχε στο τοπικό πρωτάθλημα ομάδων του Νομού Ροδόπης. Αργότερα προσκλήθηκαν και οργανώθηκαν φιλικοί ποδοσφαιρικοί αγώνες με ομάδες που συμμετείχαν σε πρωταθλήματα της Τουρκίας DOCAN-SPOR, Σριγιέρ Κωνσταντινούπολης, Γαλατά Σαράϊ Κωνσταντινούπολης, Καραγκιουμριούκ Κωνσταντινούπολης.⁵

Οι αθλητικές συναντήσεις δεν λειτούργησαν πάντα προς όφελος της προσπάθειας για φιλική προσέγγιση. Το περιστατικό που εκτυλίχθηκε σε ελληνικό έδαφος, με πρωταγωνιστές Τούρκους αθλητές, φαίνεται να εντάσσεται στο πλαίσιο της όξυνσης των σχέσεων μεταξύ των δύο πλευρών. Όλα ξεκίνησαν όταν σε ποδοσφαιρικό αγώνα μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας στο πλαίσιο διοργάνωσης των Μεσογειακών αγώνων (1949), Έλληνες φίλαθλοι υποστήριζαν την ιταλική ομάδα. Σε σημείωμα που απέστειλε το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στο Υπουργείο Εξωτερικών γίνεται λόγος για απρεπή συμπεριφορά των Τούρκων ποδοσφαιριστών. «Κατά τη διαμονή τους στο τουριστικό ξενοδοχείο Θεοξενεία στην Κηφισιά μέχρι την λήξη των ποδοσφαιρικών αγώνων, όπου έμεναν επίσης οι Ιταλοί ποδοσφαιριστές και οι Αιγύπτιοι, χρησιμοποίησαν τα σεντόνια για να καθαρίσουν τα παπούτσια τους, έσπασαν πολλά φλιτζάνια του καφέ, ποτήρια νερού, ούζου και πέταξαν τα περισσότερα από αυτά από το παράθυρο στον πίσω αυλόγυρο του ξενοδοχείου. Η τουρκική πλευρά οργάνωσε συλλαλητήριο στην Κωνσταντινούπολη όπου διαδηλωτές έφτασαν σε σημείο να περιφέρουν στη μεγάλη οδό του Πέραν γάιδαρο τυλιγμένο με κυανόλευκο ύφασμα που παρέπεμπε στην ελληνική σημαία. Στην Σμύρνη επίσης, περιέφεραν πανό που απεικόνιζε Έλληνες ημίγυμνους μέσα στις αγκαλιές Ιταλών στρατιωτικών και δίπλα Εύζωνες με κέρατα. Έγινε δε και απόπειρα επίθεσης στο Γενικό Προξενείο. Όσο για τον τουρκικό Τύπο, ο τόνος των εφημερίδων δεν ήταν απλώς δυσαρέσκειας αλλά μισελληνικός, με διατύπωση ύβρεων, εδαφικών διεκδικήσεων και με προσβλητικές γελοιογραφίες» (Πετρίδου, 2018, σελ. 59-60).

Οι αθλητικοί αγώνες που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας κατά την περίοδο 1945-1955, ιδιαίτερα σε αθλήματα όπως ο στίβος και το ποδόσφαιρο, αποδείχθηκαν κρίσιμες πλατφόρμες διπλωματικής συνεργασίας. Αυτές οι διοργανώσεις λειτούργησαν σαφώς ως σύμβολα πολιτικής σταθερότητας και ειρηνικής συνύπαρξης. Οι κυβερνήσεις των δύο χωρών αξιοποίησαν αυτές τις εκδηλώσεις για να προωθήσουν τη διπλωματία μέσω του αθλητισμού, αναδεικνύοντας

4 Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής Ν. Ροδόπης. Αρ. Φακ.: Φ2. Αρχαικό Γυμνάσιο Εθνικών Σταδίων Κομοτηνής από 1950 ως 1965.

5 Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής Ν. Ροδόπης. Αρ. Φακ.: Φ2. Ντοσιέ: Δ/7, Ένωσις Τουρκικής Νεολαίας Κομοτηνής.

την πολιτική τους σημασία σε περιόδους γεωπολιτικών εντάσεων.

Συμπεράσματα

Οι αθλητικές συναντήσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο χρησιμοποιήθηκαν ως ένα μέσο διπλωματικής προσέγγισης. Αυτό προκύπτει από τη συμμετοχή Ελλήνων και Τούρκων πολιτικών ακόμα και στο ανώτατο επίπεδο (Ελληνας βασιλιάς, πρωθυπουργός της Τουρκίας καθώς και υπουργοί των δύο χωρών) στους αγώνες. Η πρόθεση να χρησιμοποιηθούν οι αγώνες ως μέσο καλλιέργειας φιλικών σχέσεων προκύπτει, επίσης, από τις σχετικές ομιλίες που εκφωνήθηκαν ή τις δηλώσεις που ακολουθούσαν.

Η αθλητική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε μεταξύ ελληνικών και τουρκικών συλλόγων και μεμονωμένα αθλητών των δύο χωρών ήταν αξιόλογη για τα δεδομένα της περιοχής. Τόσο οι φιλικοί όσο και οι επίσημοι αγώνες αλλά και τα πρωταθλήματα που διοργανώθηκαν στις γειτονικές χώρες έδωσαν τη δυνατότητα συμμετοχής αθλητών μέσω συλλόγων, μεικτών ή εθνικών ομάδων.

Η πρόθεση μάλιστα των δύο χωρών να χρησιμοποιήσουν τον αθλητισμό ως μέσο ειρηνικής επαναπροσέγγισης και απομάκρυνσης από ιστορικά – πολιτικά γεγονότα που πλήγωσαν τους δύο λαούς προκύπτει από τη συμμετοχή Τούρκων αθλητών σε Πανιώνιους αγώνες ή τις αθλητικές συναντήσεις στρατιωτικών ομάδων. Η εμπλοκή μάλιστα στις ελληνοτουρκικές αθλητικές συναντήσεις αυτής της περιόδου της ελληνικής μειονότητας της Κων/πολης και της τουρκικής στην Ελλάδα δείχνει και τη διάθεση των δύο χωρών, έστω και σε συμβολικό επίπεδο, να μετριάσουν τις αντιπαράθεσες τους για τα μειονοτικά ζητήματα.

Οι δύο χώρες συντασσόμενες με τη Δύση και ιδιαίτερα τις ΗΠΑ κατά την περίοδο 1945-1955 λειτούργησαν κατά παρόμοιο τρόπο στους Βαλκανικούς αγώνες. Έτσι δεν συμμετείχαν στους Βαλκανικούς αγώνες που διοργανώθηκαν από τα φιλοσοβιετικά κράτη το 1946 και 1947, ενώ το 1953 από κοινού και με τη Γιουγκοσλαβία διοργάνωσαν στην Αθήνα Βαλκανικούς αγώνες λίγο πριν υπογραφεί το Βαλκανικό Σύμφωνο Φιλίας μεταξύ των τριών χωρών.

Ο αθλητισμός στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιήθηκε ως μέσο άσκησης ήπιας εξωτερικής πολιτικής και περισσότερο λειτούργησε συμβολικά για την προώθηση της φιλίας και της συνεργασίας μεταξύ των δύο λαών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασοπούλου, Ε. (1999). *Τουρκία Αναζήτηση Ασφάλειας Αμερικανο-βρετανικά Συμφέροντα*. Παπαζήση.
- Αλεξανδρής, Α. (1991). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*. Γνώση.
- Αλεξανδρής, Α. (1988). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*. Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και εξωτερικής πολιτικής ΕΛΙΑΜΕΠ.
- Αλιβιζάτος, Ν. (1986). *Πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974*. Θεμέλιο.
- Αλμπανίδης, Ε., Κασαμπαλής, Α., & Παυλογιάννης, Ο. (2005). Η αθλητική δραστηριότητα των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι το 1955. *Άθληση και Κοινωνία*, 40, 46-56.
- Ηρακλείδης, Α. (2007). *Άσπονδοι γείτονες. Ελλάδα – Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου*. Σιδέρης.
- Κολόμβας, Ν. (2002). Η συμμετοχή της Ελλάδος στον Πόλεμο της Κορέας. Michael Hickey, *Ο Πόλεμος της Κορέας 1950 – 1953* (μτφρ.: Κωστελάνος Δημήτρης Π.). Γκοβόστης.
- Σεραφείμ, Π. (2017). *Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στη δίνη του ψυχρού πολέμου*. Μπαρμπουνάκη.
- Μούτσογλου, Β. (2000). *Η Τουρκία στο μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Παπαζήση.
- Πετρίδου, Α. (2018). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις από το σχέδιο Μάρσαλ έως την ένταξη των χωρών στο NATO (1947-1952)*. Μ.Δ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Σαριόγλου, Ε. (2004). *Turkish policy towards Greek education in Istanbul*. ΕΛΙΑ.
- Σβολόπουλος, Κ. (2001). *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1945 – 1981*, τόμ. β'. Εκδ. Εστία.
- Σβολόπουλος, Κ. (1972). *Το Βαλκανικόν Σύμφωνον και η ελληνική εξωτερική πολιτική 1928-1934*. Εκδ. Εστία.
- Τζουμάκα, Ε. (2005). *Πολιτιστική διπλωματία: Διεθνή δεδομένα και ελληνικές προοπτικές*. Σιδέρης.
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2001). *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*. Πατάκη.
- Χατζηβασιλείου, Ε. (2009). *Στα σύνορα των κόσμων. Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος, 1952 – 1967*. Πατάκη.

Ξενόγλωσση

- Albanidis, E. & Giannakopoulos, A. (2013). The role of sport in Greek Turkish relations during the period 1928-1932. *European Studies in Sports History (ESSH)*, 6, 17-32.
- Cha, V. (2009). A theory of sport and politics. *The International Journal of the History of Sport*, 26(11), 1581-1610. <https://doi.org/10.1080/09523360903132972>
- Happel, D., & Kramer, R. (1984). The Objectives of Sport and international Understanding. *Proceedings of the Congress "Sport and International Understanding"*. Helsinki, 7 - 10.7.82, Ilmirinen, M., Editor,

- (pp. 108-110). Springer-Verlag.
- Heinemann, K. (1990). Sports as an instrument of political integration and conflict solution. In The Seoul Olympiad Anniversary Conference "Toward One World Beyond All Barriers", Poong Nam Publishing Co.
- Kim, I., & Kuehn, D. (2022). The Ministry of National Defence in South Korea: Military dominance despite civilian supremacy?. *Journal of Strategic Studies*, 45(6-7), 865-892. <https://doi.org/10.1080/01402390.2022.2127092>
- Kiouisis, V. (2019). Balkan games and Balkan politics in the interwar period. *Balkan Studies*, 40(2), 45-67.
- Lampas, N. and Filis, C. (2023). NATO's strategic concept: Implications for Greece and Türkiye. *Security and Defence Quarterly*, 44(4), 38-54. <https://doi:10.35467/sdq/174813>
- Leahey T. H. (2003). Herbert A. Simon: Nobel Prize in Economic Sciences, 1978. *The American Psychologist*, 58(9), 753-755. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.9.753>
- Petrou, M. (2008). Sport and international Relations in Southeast Europe: The role of the Balkan and Eastern Mediterranean Games. *Journal of Sport History*, 35(3), 456-479.
- Xydopoulos, P. (2010). Athletics in the Post-War Balkans: An International Platform for Cooperation or Rivalry?. *Balkan Historical Review*, 32(2), 78-94.
- Zacharopoulos, N. (2015). Post-war athletic relations in the Eastern Mediterranean: The case of Greece and Turkey. *Journal of Mediterranean Studies*, 24(2), 233-251.

Αρχαιακό υλικό ΓΑΚ Κομοτηνής

- Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής Ν. Ροδόπης. Αρ. Φακ.: Φ2. Αρχαιακό Υλικό Εθνικών Σταδίων Κομοτηνής από 1950 ως 1965. Ντοσιέ: Μητρώον Αθλητικών Σωματείων και Γυμναστηρίων του Νομού Ροδόπης 1954. Ένωση Τουρκικής Νεολαίας Κομοτηνής – Ιδρύθηκε το 1938 και αναγνωρίστηκε με την υπ. Αρ. 83/38 απόφαση του Πρωτοδικείου Ροδόπης.
- Αρχείο Γραφείου Φυσικής Αγωγής Ν. Ροδόπης. Αρ. Φακ.: Φ2. Ντοσιέ: Δ/7, Ένωσις Τουρκικής Νεολαίας Κομοτηνής.

Αρχείο εφημερίδων

- Εφημερίδα *Εμπρός*, έτη: 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954.
- Εφημερίδα *Ελευθερία*, έτη: 1947, 1951.
- Εφημερίδα *Ηχώ*, έτη: 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953.
- Εφημερίδα *Αθλητική Φωνή*, έτη: 1952, 1953.

Sport in the service of politics: Greek Turkish sports competitions in the post-war period (1945-1955)

Anestis Giannakopoulos

Abstract

The aim of this study was to explore whether, and to what extent, sports meetings between Greece and Turkey served as tools for political and diplomatic rapprochement in the post-war era. The sources for the study included articles from political and sports newspapers of the time, as well as related publications in international journals. The period from 1945 to 1955 is characterized as an era of calm and amicable Greek Turkish relations, during which politicians from both countries made efforts to foster mutual understanding and rapprochement. Following World War II, Greek governments under the leadership of Plastiras and Tsaldaris worked to normalize relations with neighboring Turkey. This study specifically examines Greek Turkish sports encounters during the 1945-1955 period. The analysis revealed that, alongside political initiatives, sports were utilized as a form of soft diplomacy and as a unifying element to maintain and strengthen bilateral relations. During this time, reciprocal football, basketball, athletics, swimming, and shooting competitions were organized in major cities of both countries. These events aimed to facilitate rapprochement and create distance from historical and political events that had caused pain to both nations. However, this brief period of harmony in Greek Turkish relations came to an end with the September Pogroms of 1955, a significant event that marked the breakdown of the short-lived era of stability.

Keywords: sports competition, rivalry, culture, communication

Ριζοσπαστικές οπτικές της «μη-ορθόδοξης» αριστεράς για τον αθλητισμό στην Ελλάδα στη δεκαετία του 1980

Χρήστος Στεφανόπουλος

Περίληψη

Αξιοποιώντας πρωτογενή κείμενα αρθρογράφων της μη ορθόδοξης αριστεράς - ενός πολιτικού χώρου που ασκεί κριτική όχι μόνο στην καπιταλιστική κοινωνία αλλά και στο μοντέλο του υπαρκτού σοσιαλισμού- το κείμενο αυτό αναλύει τις αντιλήψεις αριστερών διανοούμενων για τον αθλητισμό τη δεκαετία του 1980. Σύμφωνα με τις ριζοσπαστικές κριτικές αυτών των συγγραφέων, τα σύγχρονα σπορ είναι εμποτισμένα με την εμπορευματική καταναλωτική λογική, προσανατολίζονται στις αξίες του ανταγωνισμού και την προσδοκία του ρεκόρ λειτουργώντας ως ένας ιδεολογικός μηχανισμός που εκβάλλει στην αλλοτρίωση των συμμετεχόντων και στην αφομοίωσή τους στην καπιταλιστική λογική. Σε μια περίοδο κατά την οποία η χώρα διεκδικεί τη διεξαγωγή της «Χρυσής Ολυμπιάδας» στην Αθήνα, τα διάφορα ρεύματα της μη ορθόδοξης αριστεράς εναντιώθηκαν σε αυτήν την προοπτική ασκώντας κριτική στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως δαπανηρά θεάματα που ενισχύουν τον καταναλωτισμό και την εμπορευματοποίηση του αθλητισμού. Η ανάλυση λόγου αυτών των κειμένων δείχνουν τη διάθεση προβληματοποίησης του αφηγήματος της «καθαρότητας» του αθλητισμού και του προσανατολισμού των δημόσιων πολιτικών των δυτικών φιλελεύθερων κοινωνιών στον αθλητισμό των υψηλών επιδόσεων αλλά και μια κριτική ματιά στις αθλητικές πρακτικές των σοσιαλιστικών κοινωνιών. Τα κείμενα αποκαλύπτουν προβληματισμούς, ανησυχίες και ζυμώσεις στους κύκλους της μη ορθόδοξης αριστεράς αλλά, παράλληλα, δείχνουν την αδυναμία προβολής ενός επεξεργασμένου εναλλακτικού μοντέλου ανάπτυξης του αθλητισμού στο συγκεκριμένο ιστορικό συγκείμενο.

Λέξεις κλειδιά: Αθλητισμός, Αριστερά, εμπορευματοποίηση, ιδεολογία, αλλοτρίωση, εξουσία, βία, Ολυμπιακοί Αγώνες

1. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται στην ανάλυση των απόψεων για τον αθλητισμό μέρους του πολιτικού χώρου που περιγράφεται με τον κάπως αδόκιμο όρο μη «ορθόδοξη» αριστερά, εννοώντας τα ποικίλα ρεύματα της αριστεράς που είχαν διατυπώσει θέσεις που απέκλιναν από τις βασικές θέσεις και αρχές του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ), κατά τη δεκαετία του 1980. Πηγές για την ανάλυση των απόψεων αποτελούν περιοδικά και επιλεγμένες εκδόσεις που συνδέονται με αυτόν τον πολιτικό χώρο και φιλοξενούσαν άρθρα για τον αθλητισμό και τη φυσική αγωγή. Αν και τα έντυπα ανήκουν σε διαφορετικά ρεύματα της αριστεράς -από την ανανεωτική μέχρι τις παρυφές του αναρχικού χώρου- διαπιστώνονται συχνά συγκλίνουσες απόψεις με ριζοσπαστικές, για τα δεδομένα της εποχής τους, κοινωνικές και πολιτικές αναλύσεις για τα σπορ.

Στα κείμενα αυτά παρατηρούμε κριτική στις κυρίαρχες αφηγήσεις των σπορ ως καταναλωτικών και εμπορευματοποιημένων θεαμάτων που συμβάλλουν στους μηχανισμούς αλλοτρίωσης και ιδεολογικής χειραγώγησης και προσαρμογής των πολιτών στις καπιταλιστικές αξίες. Σε μια περίοδο κατά την οποία οι αναλύσεις στην ελληνική κοινωνία για τις ιδεολογικές και πολιτικές όψεις του αθλητισμού ήταν περιορισμένες και ο «μύθος της καθαρότητας του αθλητισμού» (Ζαϊμάκης & Φουρναράκη, 2015) κυριαρχούσε στους αθλητικούς βιόκοσμους, οι συζητήσεις στα περιοδικά της μη ορθόδοξης αριστεράς άνοιγαν νέους προβληματισμούς για τη σημασία του πολιτιστικού εποικοδομημάτων και τους τρόπους που η καπιταλιστική λογική διεισδύει σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής ζωής.

Αξιοποιώντας τις αρχές της θεματικής ανάλυσης στη μελέτη αθλητικών κειμένων (Braun, Clarke & Weate, 2016) το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναδείξει και να αναλύσει τους λόγους περί αθλητισμού και να τους συνδέσει με ευρύτερες αναζητήσεις και προβληματισμούς στο χώρο της αριστεράς. Το κείμενο ξεκινά με την παρουσίαση των βασικών πηγών της έρευνάς μας και ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση των θέσεων της γαλλικής κριτικής θεωρίας του αθλητισμού, η οποία σε κάποιο βαθμό φαίνεται να επηρέασε τις αντιλήψεις των αρθρογράφων των περιοδικών που εξετάζουμε. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικές θεματικές που προέκυψαν από την ανάλυση των κειμένων της έρευνας μας: Η κριτική για την κυρίαρχη αθλητική ιδεολογία και τα σπορ ως μέσο χειραγώγησης της κοινωνίας, η οπτική του αθλητισμού ως προνομιακού τόπου της βιομηχανίας του θεάματος, η ανάλυση του ποδοσφαίρου ως πεδίου συγκρουσιακών, επιθετικών και μιλιταριστικών πρακτικών και η κριτική στη νέα εθνική «μεγάλη ιδέα» της ανάληψης

των Ολυμπιακών του 1996. Το κείμενο ολοκληρώνεται με συμπερασματικές παρατηρήσεις και σχολιασμούς.

2. Πηγές

Η εργασία αυτή σε σημαντικό βαθμό βασίστηκε σε περιοδικά τού υπό μελέτη χώρου. Ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση αυτών των περιοδικών. Ο *Πολίτης* (πρώτη περίοδος: 1976-1995), με δημοφιλέστερο εκπρόσωπο τον Άγγελο Ελεφάντη, χαρακτηριζόταν ως το περιοδικό των διανοουμένων της ανανεωτικής, κυρίως, αριστεράς, οι οποίοι είχαν αντιδράσει στην εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στην Τσεχοσλοβακία το 1968. Το περιοδικό είχε ακαδημαϊκό ύφος και φιλοδοξούσε να λειτουργήσει ως μηχανισμός πολιτικής διαπαιδαγώγησης παιδείας των αναγνωστών του. Υποστήριζε το ΚΚΕ Εσωτερικού αλλά κρατούσε απόσταση από τις κομματικές καθοδηγήσεις με την κριτική διάθεση συχνά να υπερτερεί της στήριξης του κομματικού μηχανισμού (Καφάλης, Μπαλτάς & Μπουκάλας, 2010). Παράλληλα, ασκούσε κριτική στο ΚΚΕ και φιλοξενούσε άρθρα διανοούμενων που χαρακτηρίζονταν εκείνη την εποχή αριστεριστές.

Ο *Σχολιαστής* (1983-1990) συγκροτήθηκε από μέλη της «Β' Πανελλαδικής» (1978-1981), της διάσπασης της *Ελληνικής Κομμουνιστικής Νεολαίας «Ρήγας Φεραίος»*, λόγω της αντίθεσής της πλειοψηφίας της νεολαιίστικης οργάνωσης στη δεξιά-ρεφορμιστική, όπως τη χαρακτήριζε, στροφή του ΚΚΕ Εσωτερικού. Η Β' Πανελλαδική είχε επιρροές από τα κινήματα του Μάη του 1968, έδινε στον ευρωκομμουνισμό ένα αριστερό και μη διαχειριστικό περιεχόμενο, πίστευε στην ανανέωση της αριστεράς και τη σοσιαλιστική χειραφέτηση πέρα από τον στείρο οικονομισμό της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και συνέβαλε στη ριζοσπαστικοποίηση μέρους της επίσημης αριστεράς και στην ανάδειξη νέων κοινωνικών κινήματων, ιδεολογικών και θεωρητικών ρευμάτων.¹ Σε αυτό το πλαίσιο, ο *Σχολιαστής* ήταν πλουραλιστικό περιοδικό, φιλοξενώντας άρθρα που εξέφραζαν κοινωνικά κινήματα και προέρχονταν από αγωνιστές του αντιδικτατορικού αγώνα από την εξωκοινοβουλευτική αριστερά, ακόμα και από τον αναρχικό χώρο.

Την *Ρήξη* (1979-1993) εξέδιδε ακτιβιστική ομάδα με κυρίαρχη φυσιογνωμία τον Γιώργο Καραμπελιά με επιρροές από τον χώρο του Μαοϊκού εργατισμού και της εργατικής αυτονομίας. Κινούνταν στο χώρο της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς με διαρκείς θεωρητικές και πολιτικές αναθεωρήσεις (π.χ. στροφή στη ριζοσπαστική

¹ Για μια συνοπτική παρουσίαση της δημιουργίας και εξέλιξης της Β. Πανελλαδικής, βλ. Βερναδάκης, χχ.

οικολογία, σχολιασμοί για την κρίση του μαρξισμού-λενινισμού και αναρχισμού, θέσεις για την ιδιαιτερότητα του κοινωνικού σχηματισμού της Ελλάδας, κ.λπ.). Παρά τις όποιες συγκρούσεις, τις κριτικές, τις αναθεωρήσεις, η ομάδα γύρω από το περιοδικό *Ρήξη* συμμετείχε σταθερά σε ποικίλες ακτιβιστικές δράσεις και κινηματικές πρακτικές.²

Οι απόψεις των αρθρογράφων αυτών των περιοδικών φαίνεται να επηρεάζονται και από την έκδοση ορισμένων βιβλίων που ασκούν έντονη κριτική για τις σκοτεινές όψεις των σπορ. Αναφέρομαι στην έκδοση στα ελληνικά το 1978 από τη Διεθνή Βιβλιοθήκη του βιβλίου του γερμανού μαρξιστή και κοινωνικού ψυχολόγου Γκέρχαντ Βίναϊ *Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία που άσκησε ιδιαίτερη επιρροή στον υπό μελέτη «χώρο»,* ιδιαίτερα σε τμήματα της ελευθεριακής αριστεράς και στο συλλογικό τόμο *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση* των Φ. Καντερέ, Π. Λακιγιομί, Ζ. Μπέρτο, Ζ.Μ. Μπρομ στα 1982 από τις εκδόσεις Ουτοπία, που εκδόθηκε για πρώτη φορά στα γαλλικά λίγο μετά τον Μάη του 1968 στη Γαλλία και εξέφρασε προβληματισμούς, κυρίως τροτσκιστικών κύκλων. Άλλωστε, η επανέκδοσή του στα 2004 με αφορμή τους Ολυμπιακούς της Αθήνας, που αξιοποιείται στο παρόν άρθρο, επιτελέστηκε από τις εκδόσεις Εργατική Πάλη της τροτσκιστικής οργάνωσης ΟΚΔΕ.

3. Το ρεύμα της γαλλικής κριτικής μελέτης του αθλητισμού

Με την έκδοση στη Γαλλία του τόμου *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση* σχηματοποιήθηκε ουσιαστικά η γαλλική «κριτική θεωρία των σπορ», ένα ρεύμα κοινωνιολογικής ανάλυσης του αθλητισμού, που αναδύθηκε μέσα στο κύμα των επαναστατικών αμφισβητήσεων και των κοινωνικών κινημάτων στη Γαλλία της δεκαετίας του 1960, με αποκορύφωμα τον Μάη του 1968.³ Αν και τα περισσότερα μέλη του νεομαρξιστικού -«φροϋδομαρξιστικού» ακριβέστερα- αυτού ρεύματος της άκρας αριστεράς έφτασαν να διδάσκουν στο πανεπιστήμιο, οι ζυμώσεις και οι συζητήσεις για το περιεχόμενό του διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο των κοινωνικών κινημάτων (Φουρναράκη, 2004). Τα μέλη του πολιτικά προσέγγιζαν διάφορες εκφάνσεις της άκρας αριστεράς -κυρίαρχα τους τροτσκιστές- συμμετείχαν σε πολιτικά κινήματα, αλλά και διοργάνωσαν πολιτικές διαμαρτυρίες με αφορμή το

² Στον ιστότοπο του Κινήματος Άρδην του Γ. Καραμπελιά φιλοξενείται κείμενο του περιοδικού (τ. 30, 1987), στο οποίο παρατίθεται η ιστορία του περιοδικού. Βλ. <https://ardin-rixi.gr/archives/3151>

³ Για το ιστορικό πλαίσιο και τις βασικές πτυχές των αναλύσεων της γαλλικής «κριτικής θεωρίας των σπορ», βλ. Φουρναράκη (2004).

κοινωνικό φαινόμενο του αθλητισμού.

Ο Ζαν-Μαρί Μπρομ, κυριότερος εκπρόσωπος της γαλλικής κριτικής θεωρίας των σπορ, υποστήριζε ότι τα σύγχρονα ανταγωνιστικά σπορ στοχεύουν στη χειραγώγηση των σωμάτων και των συνειδήσεων, συνιστούν ιδεολογικό μηχανισμό ενσωμάτωσης των ατόμων στην καπιταλιστική λογική, προετοιμάζουν τα άτομα για την εισαγωγή τους στην παραγωγική διαδικασία και αντανακλούν κοινωνικές σχέσεις παραγωγής (Brohm, 1993). Σε συναφές πλαίσιο, τα διαφορετικά ρεύματα -σε επίπεδο πολιτικής σκέψης, δράσης, τακτικής, στόχευσης και προταγμάτων- της μη ορθόδοξης αριστεράς που παραδειγματικά οι οπτικές τους για τον αθλητισμό αναλύονται στο παρόν άρθρο, συγκλίνουν εντυπωσιακά στις αναλύσεις τους για τον αθλητισμό, ακόμα και στο επίπεδο του καυστικού γλωσσικού ύφους. Η κριτική τους επικεντρώνεται σε πολλαπλά συμφραζόμενα του αθλητισμού, όπως είναι η εμπορευματοποίηση των σύγχρονων σπορ, η ένταξή τους στη βιομηχανία του θεάματος, ο ανταγωνισμός, οι βίαιες εκδηλώσεις, η αλλοτρίωση που προκαλούν στο κοινωνικό υποκείμενο, η ευχέρειά τους να αφομοιώνουν τα εργατικά και λαϊκά στρώματα στις καπιταλιστικές αξίες, στην αστική ηθική και στην κυρίαρχη ιδεολογία. Επιπλέον, ανεξαρτήτως της τάσης που εκφράζουν, ασκούν δριμεία κριτική στις πολιτικές που ασκούσε η ΕΣΣΔ για τον αθλητισμό που θεωρούσαν ότι σε σημαντικό βαθμό συνέκλιναν με τις αστικές κοσμοθεωρήσεις του ανταγωνισμού και της επιδίωξης των ρεκόρ. Δεν ήταν όμως πάντα έτσι.

Στην επαναστατική της φάση κατά τη δεκαετία του 1920, η Κομμουνιστική Διεθνής άσκησε δριμεία κριτική στον αθλητισμό που αναπτύχθηκε στις καπιταλιστικές κοινωνίες σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, ως εκμεταλλευτικό, εμπορευματοποιημένο, οξύνοντας τις κοινωνικές αντιθέσεις και ενισχύοντας τις αξίες του ανταγωνισμού. Ως εκ τούτου επιχείρησε να οικοδομήσει έναν εναλλακτικό αθλητισμό που βασίζεται στη συλλογικότητα και αποπέμπει τον ατομικισμό και τη μονομανία του ρεκόρ (Keys, 2003). Η Κόκκινη Αθλητική Διεθνής (RSI) που ιδρύθηκε στα 1921 επεδίωκε να οργανώσει τον ελεύθερο χρόνο των προλετάριων, αποσπώντας τους από την αστική κουλτούρα και τις ρεφορμιστικές εργατικές ενώσεις, με απώτερο στόχο να ενστερνιστούν τις επαναστατικές πολιτικές της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Gounot, 2001). Στα καθ' ημάς, αφότου το ΚΚΕ αντιλήφθηκε την ολοένα αυξανόμενη διάδοση του αθλητισμού και κυρίως του ποδοσφαίρου, ήδη από τη μαζική εισροή των προσφύγων το 1922, ανέθεσε στην ΟΚΝΕ να οργανώσει τον «προλεταριακό αθλητισμό» αποσκοπώντας σε πολλαπλά οφέλη για την ανάπτυξη του κομμουνιστικού κινήματος, όπως η στρατολόγηση νέων μελών και η διαπαιδαγώγηση των νέων στις θέσεις του. Επιπλέον, άρχισε

να δημιουργεί «αθλητικές οργανώσεις» που επιτελούσαν ιδιαίτερες πολιτικές λειτουργίες», προτείνοντας έναν «άλλο» αθλητισμό, σύμφυτο με το «αξιακό και πολιτισμικό σύστημα» του ΚΚΕ (Χουμεριανός & Τσούμας, 2022).

Ωστόσο, η Κομμουνιστική Διεθνής κατά τη δεκαετία του 1930, μετά την εδραίωση του σταλινισμού στην ΕΣΣΔ μετέβαλε σταδιακά την άποψή της για τον «προλεταριακό» αθλητισμό. Όπως υποστηρίζει η Keys (2003), η ενασχόληση με τον δυτικό διεθνή αθλητισμό ήταν εν μέρει προϊόν ενός νέου προσανατολισμού στη σοβιετική εξωτερική πολιτική με την είσοδο της Σοβιετικής Ένωσης στην Κοινωνία των Εθνών στα 1934 και την πολιτική των Λαϊκών Μετώπων. Παράλληλα, η στροφή προς τον αθλητισμό υψηλών επιτευγμάτων βασισμένο στα δυτικά πρότυπα, ενέπιπτε στον ανταγωνισμό της με τις καπιταλιστικές χώρες που εκδηλωνόταν και σε άλλους τομείς, όπως η βιομηχανία και η γεωργία, ενώ, εσωτερικά, ήταν σύμφωνη με την υποχώρηση του καθεστώτος σε πιο συντηρητικές κοινωνικές και πολιτιστικές πολιτικές.

Μετά τον πόλεμο, ο εναγκαλισμός με τις οργανώσεις και το αξιακό σύστημα εν πολλοίς του αστικού αθλητισμού διογκώθηκε υπέρμετρα και πλέον αφορούσε και τους δορυφόρους της ΕΣΣΔ (Parks, 2009). Αυτή η πολιτική για τον αθλητισμό των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμό» στηλιτεύεται εκτενώς και ρηξικέλευθα από τα ρεύματα της μη ορθόδοξης αριστεράς που αποτυπώνονται στο παρόν άρθρο.

Η μη ορθόδοξη αριστερά από την πλευρά της έδειχνε να ασκεί ολομέτωπη κριτική και να αποδομεί την ανταγωνιστική κουλτούρα του αθλητισμού των υψηλών επιδόσεων και μάλιστα σε μια εποχή κατά την οποία δεν ήταν δεδομένη η ανάλυση των σπορ ως διακριτό κοινωνικό φαινόμενο (Φουρναράκη, 2004), για το οποίο μπορούμε να ισχυριστούμε πως «βρίσκεται στις ρίζες των σύγχρονων αστικών κοινωνιών και συνδιαμορφώνεται ιστορικά με αυτές ως συστατικό μέρος της κοινωνικής δομής και οργάνωσής τους» (Ζαϊμάκης & Φουρναράκη, 2015, σελ. 10).

Η γαλλική κριτική θεωρία για τον αθλητισμό ασκεί κριτική στην ιδεολογία της νίκης, την ενίσχυση της επίδοσης, του ρεκόρ και της υπέρβασης των ορίων με οποιοδήποτε κόστος, προπαγανδίζοντας την άσκηση, την σκληρή επίπονη προπόνηση και αυταπάρηση για την επίτευξη των επιδιώξεων του αθλητή (Brohm, 1995b). Πρόκειται για τη λογική του «αυτοδημιούργητου», που φθάνει στην επιτυχία με την επίμονη θέληση και την προσπάθειά του (Μπρομ, 2004) και ενσαρκώνει μια ηθική του ελέγχου, της κυριαρχίας και της αποδοτικότητας που κωδικοποιείται στο τρίπτυχο: «να ξέρεις να εργάζεσαι, να ξέρεις να υπακούς, να αποδέχεσαι τις ματαιώσεις» (Μπερτό, 2004, σελ. 108-109). Επιπλέον, το ρεκόρ

«είναι για τον αθλητισμό ό,τι και το χρήμα στην πολιτική οικονομία: το αφηρημένο μέσο σύγκρισης και ανταλλαγής», ενώ, συνάμα, συμβάλλει στην ενότητα του αθλητισμού», αφού λειτουργεί ως «παγκόσμια γλώσσα» (Λακιγιομί, 2004, σελ. 25-26). Τελικά, «η φόρμουλα: ανταγωνισμός/αποδοτικότητα/μέτρηση/ρεκόρ είναι η τέλεια αντανάκλαση της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας» (Λακιγιομί, 2004, σελ. 22).

Από την άλλη, τα αστικά συνθήματα του αθλητισμού «εργασία-πατρίδα» έχουν ενστερνιστεί και οι χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», εκλαϊκεύοντας την περίφημη ρήση: «Έτοιμος για την παραγωγή και την υπεράσπιση της πατρίδας». Τελικά, «η κινητοποίηση για τον αθλητισμό είναι μια προκαταρκτική κινητοποίηση για την πατρίδα» (Λακιγιομί, 2004, σελ. 39). Σε αυτό το πλαίσιο, ο αθλητής θεωρείται ότι μεταλαμπαδεύει «την ηθική αγνότητα, τη σωματική τελειότητα και την πνευματική ανάπτυξη» και ακτινοβολεί τον νέο άνθρωπο που ετοιμάζεται να γεννηθεί στο «σοσιαλιστικό» καθεστώς, χάρη στα αγαθά του ελεύθερου χρόνου και του αθλητισμού (Λακιγιομί, ό.π., σελ. 48).

Στην ελληνική περίπτωση που μας ενδιαφέρει εδώ, μια πιο συστηματική κοινωνική ανάλυση του αθλητισμού αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της μεταπολίτευσης. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1980 και εντεύθεν παρατηρείται ένα δημόσιο ενδιαφέρον για τον αθλητισμό, τα σπορ καταλαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερο χώρο στις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, προχωρά η διαδικασία επαγγελματοποίησης, φιλελευθεροποίησης και εμπορευματοποίησης των δημοφιλών σπορ και ιδιαίτερα στο ποδόσφαιρο η σύνδεσή του με τις ροές της παγκοσμιοποιημένης αθλητικής βιομηχανίας (Ζαϊμάκης, 2013) και το φαινόμενο της βίας στους αθλητικούς χώρους δείχνει να απασχολεί τα ΜΜΕ, την ευρύτερη κοινωνία (Tsoukala, 2011).⁴

4. Τα σπορ ως μέσο χειραγώγησης

Σύμφωνα με τον Λουί Αλτουσέρ (1977, σελ. 69-121), η επιβίωση ενός κοινωνικού σχηματισμού έγκειται -εκτός από την παραγωγή- στην αναπαραγωγή των

⁴ Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι στίχοι των τραγουδιών παράγουν σημασίες και νοηματοδοτούν εμπειρίες σε ένα ορισμένο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον (Κοταρίδης, 1999, σελ. 10), επισημαίνουμε δύο τραγούδια που είχαν απεύθυνση σε ένα κοινό που εξέφραζαν τον αριστερό ή ακόμα και τον αντεξουσιαστικό χώρο και σαρκάζουν ή αποδομούν την κουλτούρα του ανταγωνισμού και της οπαδικής έξαψης και προσήλωσης που είχε αναπτυχθεί στα χρόνια της μεταπολίτευσης στα ελληνικά γήπεδα: «Το πρωτάθλημα αρχίζει η εξέδρα πλημμυρίζει/Γίνεται χαμός σε κάθε γκολ/Μα το ντέρμπι είναι στημένο και από πριν ξεπουλημένο/Κι εσύ πνίγεσαι σε δίχρωμα κασκόλ» (Ελλάς, στίχοι και μουσική: Σταμάτης Μεσημέρης, ερμηνεία: Βασίλης Παπακωνσταντίνου, 1989) και «Βούλγαροι, χανούμισες, βαζέλες/όλο το έθνος προσκυνά σάβρακα και φανέλες» (Κάγκελα Παντού, στίχοι, μουσική και ερμηνεία: Τζίμης Πανούσης, 1986).

παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής, ενώ η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης συμβαίνει κατά κύριο λόγο έξω από την επιχείρηση. Ο Αλτουσέρ διακρίνει τους μηχανισμούς του κράτους σε καταπιεστικούς, που έχουν ως κυρίαρχο στοιχείο τη βία, και ιδεολογικούς, που έχουν ως κυρίαρχο στοιχείο την ιδεολογία. Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί θεωρείται ότι λειτουργούν σχετικά ενιαία κάτω από την ιδεολογία των κυρίαρχων τάξεων. Στόχο των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους συνιστά η εκμάθηση κάποιων προτύπων συμπεριφοράς, αφού η ιδεολογία, κατά τον Αλτουσέρ, συγκαλύπτει τις κοινωνικές σχέσεις και το σύστημα παραγωγής, αποκρύπτει και διαθλά τις πραγματικές συνθήκες ύπαρξης, προβάλλει την κυρίαρχη ιδεολογία και δημιουργεί την ψευδαίσθηση της ελεύθερης επιλογής. Τελικά, ο Αλτουσέρ θεωρεί ότι οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό την αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής και καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, με την προστασία του καταπιεστικού μηχανισμού του κράτους.

Ο ανταγωνισμός που διέπει τις νεωτερικές αστικές κοινωνίες έχει την εφαρμογή του και στα σπορ, που ενέχουν όλα τα στοιχεία που συγκροτούν τις κυρίαρχες αντιλήψεις, συνιστούν μέσο «διαπαιδαγώγησης», συμβάλλοντας στην αποδοχή των αξιών της αστικής κοινωνίας (Bourdieu, 1999). Στην άλλη διάστασή του, ο αθλητισμός ως θέαμα που καταναλώνεται στον ελεύθερο χρόνο λειτουργεί ως μέσο κοινωνικού ελέγχου, παροτρύνοντας στην ιδεολογική αφομοίωση και την πολιτισμική αλλοτρίωση (Brohm, 1995a). Η ενσωμάτωση των κατώτερων τάξεων στην παραπάνω λογική οδηγεί στην αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας και συνεπώς, των καπιταλιστικών κερδών. Τελικά, τα σύγχρονα σπορ προετοιμάζουν την εργατική δύναμη για να λειτουργήσει σύμφωνα με τους τύπους της καπιταλιστικής επιχείρησης (Brohm, 1993). Άλλωστε, «δεν υπάρχει ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στην εργασία της υπέρμετρης ορθολογικοποίησης στο εργοστάσιο και σε αυτή στο αθλητικό στάδιο» (Μπερτό, 2004, σελ. 108), ούτε στη μετατροπή του αθλητή σε «γρανάζι» στον αθλητικό καταμερισμό της εργασίας, «σε άνθρωπο-μηχανή, σε συντελεστή παραγωγής» (Λακιγιομί, 2004, σελ. 33-34).

Συναφώς, οι αντιλήψεις που διατυπώνονται στα έντυπα που αναλύονται στο παρόν άρθρο, αποκωδικοποιούν τα σύγχρονα σπορ ως ιδεολογικούς μηχανισμούς με όλο και αυξανόμενη επιρροή, που αναπαριστούν τις σχέσεις παραγωγής ως «φυσικές», αποκρύβοντας τις ταξικές αντιθέσεις (Μπουκάλας, 1979· Πλατύς, 1988γ). Επιπλέον, θεωρούν ότι η κρατική εξουσία επιδιώκει να στρέψει τα άτομα, ιδιαίτερα τους νέους, προς τους αθλητικούς χώρους και στην παρακολούθηση του αθλητικού

θεάματος, διότι είναι ελεγχόμενοι χώροι εκτόνωσης της βίας και απολήγουν σε «μια προγραμματισμένη και τακτοποιημένη εκτόνωση», που αν και έχει ορισμένες παρενέργειες, δεν απειλεί την ανατροπή του ταξικού κράτους (Μπουκάλας, ό.π.).

Στα ελληνικά κείμενα βλέπουμε να αναπαράγονται απόψεις που έχουν διατυπωθεί στη σχετική βιβλιογραφία που θεωρούν τον αθλητισμό ως «αστικό ως προς την ουσία του, την τελεολογία του, την ιδεολογία του και την οργάνωσή του» και την αθλητική ηθική ως αντανάκλαση και προαγωγή της αστικής ηθικής που διαστρέφει το παιχνίδι με τη συστηματική εισαγωγή της θεωρίας και πρακτικής του σώματος ως μέγιστη αποδοτικότητα» (Λακιγιομί, 2004, σελ. 40 · Μπρομ, 2004, σελ. 17). Σε αυτό το περιβάλλον ο αθλητής -είτε ερασιτέχνης είτε επαγγελματίας- αλλοτριώνεται, αφού «είναι δέσμιος της δραστηριότητάς του και το άθλημα τον δένει με τους μηχανισμούς του», καθιστώντας τον «εξάρτημα», υποχείριο σε έναν προπονητή, πειθήνιο όργανο στους κανόνες των κέντρων εξουσίας και της γραφειοκρατίας του αθλητικού μηχανισμού» (Μπρομ, 2004, σελ. 8· Λακιγιομί, 2004).

Τα ρεύματα της μη ορθόδοξης αριστεράς που αναλύονται σε αυτό το άρθρο έχουν ως αφετηρία τη θέση ότι ο αθλητισμός και οι κοινωνικές σχέσεις που τον διέπουν αποτελούν επέκταση των κοινωνικών δομών, ουσιαστικά «ο αθλητισμός είναι ο καθρέφτης μιας κοινωνίας» (Πλατύς, 1987α). Παράλληλα, υποστηρίζουν ότι οι κοινωνικές σχέσεις στον εργασιακό χώρο αντανακλώνται στον αθλητισμό, ο οποίος «αποκτά όλο και μεγαλύτερο ειδικό βάρος στην κοινωνική συνοχή του ελεύθερου χρόνου» (Δ.Κ. & Θ.Π., 1988). Ο αθλητισμός «είναι ένας χώρος που εκτόνωση και διασκέδαση παντρεύονται με την αναπαραγωγή της άρχουσας ιδεολογίας» υποστηρίζει ο Θεόφιλος Πλατύς (1988γ) που αρθρογραφεί συστηματικά για ζητήματα αθλητισμού στο Σχολιαστή υποστηρίζοντας πως, τα σπορ, αντικατοπτρίζουν βασικές αξίες και χαρακτηριστικά της αστικής κοινωνίας, όπως «ο ανταγωνισμός, η ποσοτικοποιημένη αποδοτικότητα, η πειθαρχία, ο αυτοματισμός, ο άκρατος καταμερισμός δραστηριοτήτων, η τάξη, ο μόχθος, η οδύνη και μέσω της αγωγής να τα εσωτερικεύσει στα άτομα με την επίφαση του παιχνιδιού (Πλατύς, 1987β).

Ως εκ τούτου, ο αθλητισμός μετατρέπει το σώμα σε αντικείμενο -και άρα εμπόρευμα- που κάνει επιδόσεις και σκοράρει. Η κοινότυπη έκφραση των αθλητών υψηλών επιδόσεων κωδικοποιείται ως: «Στερήθηκα τα πάντα γι' αυτό το ρεκόρ, αλλά τελικά απέδειξα τι αξίζω». Ωστόσο, η παραπάνω διαδικασία απολήγει «σε μαζοχισμό του σώματος, αλλά και σαδιστικό κλίμα προς τους αντιπάλους» (Πλατύς, 1987β), αφού οι εντατικές προπονήσεις, το ξεπέραςμα των βιολογικών ορίων που συνεπάγεται ο ανταγωνισμός των σύγχρονων σπορ προωθεί μια σχεδόν

αυτοκτονική και σαδιστική νοοτροπία (Brohm, 1995b).

5. Ο αθλητισμός ως προνομιακός τόπος της βιομηχανίας του θεάματος

Ο Γκυ Ντεμπόρ (1986) αποφαινεται ότι το θέαμα είναι η στιγμή κατά την οποία το εμπόρευμα κατόρθωσε να κατακτήσει πλήρως τη ζωή: ο κόσμος που βλέπουμε είναι ο κόσμος του εμπορεύματος. Επιπλέον, ο Ντεμπόρ υπογραμμίζει ότι το θέαμα συνιστά κύριο αγωγό για την ενσωμάτωση στην κυρίαρχη ιδεολογία και την επιβολή της οικονομικής λογικής του καπιταλισμού, εισβάλλοντας σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής ζωής και παγκοσμιοποιώντας τη λογική της, μέσα από την εισροή των θεαμάτων της. Η λογική της κατανάλωσης των θεαμάτων, των «πλανών», αντανακλά την εμπορευματική κοινωνία. Η «πλάνη» απαντάται στην κατανάλωση εμπορευμάτων που αποτελούν ψευδεπίγραφα «ελεύθερες επιλογές του ελεύθερου χρόνου». Το θέαμα συνιστά εκδήλωση της αλλοτρίωσης, της ψευδούς συνείδησης του κόσμου, επιβάλλοντας κοινωνικά πρότυπα ζωής που είναι σύμφυτα με την εξουσιαστική λογική της αστικής τάξης και τη χειραγώγηση της εργατικής δύναμης. Ο Ντεμπόρ (1986) καταλήγει ότι «η κουλτούρα που έχει γίνει εξ ολοκλήρου εμπόρευμα μέλλει να γίνει και το εμπόρευμα-βεντέτα της θεαματικής κοινωνίας».

Οι σύγχρονες κοινωνίες που κατατρύχονται από την εμπορευματική λογική, κατασκευάζουν άτομα μονοδιάστατα, αφού σταδιακά η σκέψη τους περιορίζεται σε τομείς που αναφέρονται κυρίως στο «δικαίωμα» της κατανάλωσης (Marcuse, 1971). Συνακόλουθα, η ελευθερία των επιλογών στη «σχόλη» υπακούει σε δοσμένα αντιληπτικά σχήματα και κοινωνικά πρότυπα, που στοχεύοντας στη συνολική οργάνωση του χρόνου νοηματοδοτούν αντίστοιχες καταναλωτικές δραστηριότητες ως «θετικές» (Μπωντριγιάρ, 2000, σελ. 188). Η εμπορευματική λογική και η κοινωνική δομή που καθορίζεται από αυτήν διαπερνούν όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής με τα σπορ να μην αποτελούν εξαίρεση (Vinnai, 1978).

Σε συνάφεια με τα παραπάνω, οι απόψεις που διατρέχουν τα έντυπα της μη ορθόδοξης αριστεράς επισημαίνουν ότι η εμπορευματοποίηση των αγώνων και η ένταξή τους στη βιομηχανία του θεάματος διαμορφώνουν τη φυσιογνωμία τους. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο του Πολίτη Σταύρο Λιβαδά, «Αθλητισμός, αθλητές, φίλαθλοι, θεατές βρίσκουν πλέον τη μορφή και το περιεχόμενό τους μέσα από το θέαμα και το εμπόριό του. Τα πάντα υποτάσσονται και διαμορφώνονται απ' αυτή την τεράστια και δίχως σύνορα βιομηχανία παραγωγής θεάματος» (Λιβαδάς, 1987). Παρόμοιες ιδέες εκφράζονται σε ανώνυμο κείμενο στην *Ρήξη* στο οποίο τονίζεται ότι ο «αθλητισμός μεταβάλλεται σε θέαμα», όπου διακινούνται υπέρογκα ποσά χρημάτων τα οποία συνδέονται με μια βιομηχανία παραγωγής και διακίνησης

αθλητικών καταναλωτικών υπηρεσιών:

«Τηλεόραση, βίντεο, δορυφορική, καλωδιακή συνιστούν ίσως τις πιο διεθνοποιημένες επιχειρήσεις και διαπλεγμένος μαζί τους είναι ο αθλητισμός. Ποδόσφαιρο, τένις, κλασικός αθλητισμός μια τεράστια βιομηχανία, που μέσα από την τηλεόραση φτάνει και στην τελευταία καλύβα της Μελανησίας» (Ανώνυμος, 1986).

Σε κείμενα της *Ρήξης* τονίζεται η σύζευξη της κυρίαρχης αθλητικής ιδεολογίας που διαχέεται από τα ΜΜΕ με τις οικονομικές στοχοθεσίες των πολυεθνικών εταιριών που προβάλλουν τα προϊόντα τους μέσω των διαφημίσεων εταιρειών συχνά με πολυεθνικό χαρακτήρα. Χαρακτηριστικό είναι άρθρο της *Ρήξης* για το ευρωπαϊκό πρωτάθλημα μπάσκετ που διεξήχθη στην Ελλάδα το 1987 και κατέκτησε η εθνική ομάδα, στο οποίο ο συντάκτης στέκεται σε τηλεοπτικό στιγμιότυπο που θεωρεί ότι απεικονίζει συμβολικά τις αλλαγές στην πολιτική οικονομία των спор και την εμπορευματοποίηση του αθλητικού θεάματος, σχολιάζοντας πως σε νεκρό χρόνο στη σκηνή της γραμματείας με το «πράσινο τραπεζομάντηλο» προβαλλόταν «ένα κομπιούτερ της IBM, μια μπάλα και το κουτάκι της Coca-Cola». Μάλιστα, αγανακτισμένος παρακινεί «έχετε παρατηρήσει ότι όλοι στο Ευρωμπάσκετ πίνουν της Coca-Cola; Ακόμα και οι Σοβιετικοί επιδεικτικά! Μερικές φορές μου τη δίνει ο διεθνισμός...», μονολογεί.

Σύμφωνα με κείμενο του Γρηγόρη Μανιαδάκη στον *Πολίτη*, η γλώσσα και οι τελετουργίες του γηπέδου, ενισχυμένες από την προπαγάνδα των ΜΜΕ, διαπερνούν πλέον όλες τις κοινωνικές εκφάνσεις και «χρησιμοποιούνται για τη μετατροπή της κοινωνικής ζωής, μαζί και της πολιτικής, σε υπερθέαμα» (Μανιαδάκης, 1986). Η θεμελιακή μετάθεση των κοινωνικών ενεργειών από τη ζωή στο θέαμα (Ελεφάντης, 1987β) συμβάλλοντας στη «μαζική αποπολιτικοποίηση της δημόσιας ζωής» (Λακιγιονί, 2004, σελ. 44). Σε αυτήν την κατεύθυνση είναι χαρακτηριστική η κριτική του Λιβαδά στην αλλοτριωτική διάσταση των καταναλωτικών πρακτικών του σύγχρονου αθλητισμού:

«Το θέαμα δεν είναι μόνο θέαση τηλεοπτική, κινηματογραφική, αφηγηματική των υπεραθλητών-πρωταγωνιστών μέσα στο φαντασμαγορικό σκηνικό που περιλαμβάνει τα πάντα, από στάδια ως αθλητικά παπούτσια και διαφημίσεις παντοειδών προϊόντων, είναι και διαμόρφωση προτύπων, μιας κουλτούρας που υπερβαίνει τα γήπεδα ή την τηλεόραση, διαμορφώνει συμπεριφορές, αυτό που ονομάζουμε άνθρωπο καταναλωτή» (Λιβαδάς, 1987).

Κριτική ασκείται και στην επαγγελματοποίηση του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα το 1979 με τη μετατροπή των συλλόγων σε Ποδοσφαιρικές Ανώνυμες Εταιρείες (ΠΑΕ), που σύμφωνα με τον Παντελή Μπουκάλα «θα εκλογικεύσει τους όρους της εμποροπανήγυρης» και θα συνδέσει το δημοφιλές άθλημα ευθέως με την εμπορευματοποιημένη κοινωνία και τις λειτουργίες της ελεύθερης αγοράς: επενδύσεις εισαγωγή κεφαλαίων, προσέλκυση οικονομικών κ.λπ. (Μπουκάλας, 1979).

Ο ανταγωνισμός, πλέον, εκδηλώνεται ανάμεσα σε εταιρείες, εμποτίζοντας με την οικονομική λογική του καπιταλισμού το ποδόσφαιρο, αφού οι ομάδες μετατρέπονται σε καπιταλιστικές επιχειρήσεις που επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους με τη μαζικοποίηση του ποδοσφαίρου και την απόκτηση κερδών από τις βιομηχανίες του θεάματος. Μέσα από τέτοιες αλλαγές το ποδόσφαιρο τείνει να μετατραπεί σε έναν αυτόνομο κλάδο της βιομηχανίας του θεάματος, γεγονός που του προσδίδει νέες κοινωνικές και παραγωγικές λειτουργίες» (Πλατύς, 1987α).

6. Το ποδόσφαιρο ως συγκρουσιακό, επιθετικό και μιλιταριστικό άθλημα

Αν και η βία στα γήπεδα στην Ελλάδα εντοπίζεται από τις απαρχές της μαζικοποίησης του ποδοσφαίρου κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου (Baltas, 2021), στην εξεταζόμενη περίοδο φαίνεται να παρουσιάζει έξαρση και να απασχολεί το δημόσιο διάλογο, τις αστυνομικές αρχές και την Πολιτεία.⁵

Ενδεικτικά, σε ό,τι αφορά τις κρατικές αρχές, εσωτερικό έγγραφο της Αστυνομίας Πόλεων με τίτλο «Ταραξίες των γηπέδων-Χούλιγκανς» (ΓΑΚ Αθήνας, έγγραφο 7.11.1983) διαφαίνεται η στάση της Αστυνομίας για το φαινόμενο της βίας στους αθλητικούς χώρους. Με βάση τη σχετική έκθεση το φαινόμενο των χούλιγκανς είναι «παροδικό», ένα «είδος μόδας, μιμητισμού», που με τον καιρό

⁵ Στη διάρκεια της έρευνάς μας στα ΓΑΚ της Αθήνας εντοπίσαμε πλούσιο υλικό για τα μέτρα καταστολής της Αστυνομίας Πόλεων για τη χρονική περίοδο 1983-1984 και αλληλογραφία της Αστυνομίας Πόλεων με Υπουργό Προεδρίας, Υφυπουργό Νέας Γενιάς, Γ.Γ. Αθλητισμού με θέμα «Βία στα γήπεδα-αντιμετώπιση ταραξιών (Χούλιγκανς)» και τα προτεινόμενα μέτρα αντιμετώπισής τους. Εξάλλου, ο πολιτικός Τύπος απασχολείται με το φαινόμενο, όπως *Αυριανή* (14.09.1983), άρθρο για «Χούλιγκανς», *Βήμα* (14.02.1988), «Η βία στα γήπεδα», όπως και τακτικές αναφορές καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980. Βλ. σχετικά Σταμίρης, 1990, σελ. 337-474. Επιπλέον, κινηματογραφικές ταινίες με «κοινωνικό προβληματισμό» σχετικά με τα ζητήματα της νεολαίας, όπως *Χούλιγκανς*. Κάτω τα χέρια από τα νιάτα, Κ. Καραγιάννης, 1983 · Θύρα 7. Η μεγάλη στιγμή, Ν. Φώσκολος, 1983.

θα εξαλειφθεί, «όπως έγινε στο παρελθόν με τους τεντιμπόηδες». Ωστόσο, αναγνωρίζει ότι «ομάδες ατόμων που φέρουν τα χαρακτηριστικά των χούλιγκανς κατά το ντύσιμο και την εν γένει συμπεριφορά τους» εμφανίζονται σε ειδικές θέσεις στα γήπεδα προκαλώντας τις «γνωστές καταστάσεις (επεισόδια, εξυβρίσεις και κακοποιήσεις προσώπων, φθορές βιτρινών, αυτοκινήτων κλπ.)». Παράλληλα, η έκθεση επισημαίνει την παρουσία σε δραστηριότητες των «ταραξιών» των γηπέδων «μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων που ανήκουν σε αυτόνομες αναρχικές οργανώσεις ή ομάδες πίεσεων, όπως χαρακτηρίζονται από τους κοινωνιολόγους, τα οποία εκμεταλλεύονται το δημιουργούμενο κλίμα και προβαίνουν σε πράξεις βίας κατά προσώπων ή πραγμάτων με σκοπό να εκδηλώσουν με τον τρόπο αυτό την αντίθεση ή αδιαφορία τους στο κατεστημένο». Για την αντιμετώπιση των προαναφερθέντων καταστάσεων, προτείνει «εκσυγχρονισμό» και αυστηροποίηση του νομοθετικού πλαισίου -για να συμπεριλάβει εκτός της γηπεδικής βίας και «καλλιτεχνικές και πολιτικές εκδηλώσεις (φεστιβάλ)»- και τη «λήψη αυστηρών αστυνομικών μέτρων στα γήπεδα (έλεγχοι, έρευνες κ.λπ.)» σε μια εμφανή προσπάθεια να επεκτείνει τη λογική του κοινωνικού ελέγχου σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, στον πυρήνα των αναλύσεων των αποδελτιωμένων άρθρων συνιστά η θέση ότι «η βία δεν γεννιέται στα γήπεδα αλλά έξω απ' αυτά. Στα γήπεδα ξεσπάει, εκεί βρίσκει το πεδίο ανάπτυξης και πολλαπλασιασμού της, όχι τις αιτίες της» (Ελεφάντης, 1986). Σύμφωνα με τη γλαφυρή προσέγγιση του Άγγελου Ελεφάντη, το υπόβαθρο της βίας βρίσκεται με ένα κόσμο ματαιωμένων προσδοκιών στο πλαίσιο της οποίας η ταύτιση με την ομάδα γίνεται μια δυστοπική συνθήκη, ένα ολοκληρωτικό υποκατάστατο:

«η ομάδα είναι το χαμένο χωριό, η ρημαγμένη γειτονιά, η κτισμένη γη, ο πολυκατοικιοποιημένος δρόμος, το κλεισμένο σινεμά, οι χαμένοι φίλοι, το ξεχασμένο σχολείο, το ανεύρετο συνδικάτο, το ανύπαρκτο θέατρο, η τελειωμένη γιορτή, το απρόσωπο κόμμα, η οικογενειακή ανία, η ανυπόφορη δουλειά, η μέγγενη της μηχανής, η κατατονική επαναληπτικότητα, το πνιγμένο τραγούδι, ο πλαστός έρωτας» (Ελεφάντης, 1986).

Σε αυτό το πλαίσιο, «η ουσία είναι η νίκη κι η επικράτηση πάνω στον αντίπαλο» («Η αγέλη του ποδοσφαίρου», 1990). Στα μέσα που μεταχειρίζονται για την επιτυχία εντάσσονται οι βίαιες αντιδράσεις, είτε γιατί με αυτό τον τρόπο παρεμβαίνουν στην έκβαση του αγώνα τρομοκρατώντας τους αντιπάλους και τον διαιτητή είτε γιατί έχουν διαμορφώσει μια τέτοια κουλτούρα για την ήττα, που η βία

καθίσταται αναμενόμενη. Συνάμα, «το ποδόσφαιρο είναι άθλημα συγκρουσιακό, επιθετικό. Σε πολλές περιπτώσεις έχει ομοιότητα με τη στρατιωτική ορολογία για τον αντίπαλο» (Ελεφάντης, 1986), ενώ επίσης με τη σύμπτυξη «πειθαρχίας και ανοικτής επιθετικότητας» προετοιμάζει για μια «στρατιωτική σύγκρουση» (Vinnai, 1978, σελ. 85). Έτσι, συγκροτούνται αντίπαλοι στρατοί που μέσω των παικτών και των οπαδών στοχεύουν στην εξόντωση του αντιπάλου.

Για να προσελκύσει επενδύσεις και μεγαλύτερο αριθμό φιλάθλων, ο ποδοσφαιρικός σύλλογος οφείλει να προβάλλει νίκες, όσο το δυνατόν περισσότερες. «Το κέρδος είναι η άλλη όψη της νίκης, νίκη αδιαπραγμάτευτη, πληρωμένη, εκβιασμένη» (Ελεφάντης, 1990). Αν προσθέσουμε ότι «οι δωροδοκίες και τα στημένα παιχνίδια αποτελούν μόνιμο φαινόμενο στο ελληνικό ποδόσφαιρο» (Υπέρμαχος, 1983), διαμορφώνεται ένα πλέγμα που απέχει πολύ πλέον από τον «υγιή» ανταγωνισμό και προκαλεί βίαιες συμπεριφορές.

Η σύνδεση του ποδοσφαίρου με τον τζόγο και τα κρατικά έσοδα, μέσω του Προπο, θεματοποιείται ως ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα στον εμπορευματοποιημένο αθλητισμό. Στα αναλυόμενα άρθρα γίνεται ιδιαίτερη μνεία στην κουλτούρα του τζόγου που έχει παρεισφρήσει στο ποδόσφαιρο και θεωρείται σημαντικό αίτιο της έξαρσης της βίας στα γήπεδα (Ελεφάντης, 1990· Καστρινός, 1999· Λιβαδάς, 1988· Παπαγιαννάκης, 1981). Καθώς στη δεκαετία του 1980, το Προπο συνεπικουρούμενο από το κράτος είχε εξελιχθεί σε «εθνικό σπορ» που ενσάρκωνε τη λογική της «κονόμα», δηλαδή με «το εύκολο και μεγάλο κέρδος» (Κανέλλη, 1988), συχνά ορισμένα «φάλτσα σφυρίγματα των διαιτητών, στραβοκλωτσιές» (Ελεφάντης, 1986), απρόσμενα αποτελέσματα οδηγούσαν σε εντάσεις στους φιλάθλους, οι οποίοι αναζητούσαν τα αίτια των λανθασμένων προβλέψεών τους σε εξωαγωνιστικούς παράγοντες, επιτείνοντας τις βίαιες συμπεριφορές τους.

Επιπροσθέτως, ο σοβινισμός που διακατέχει σε πολλαπλά επίπεδα το ποδόσφαιρο εκδηλώνεται με εθνικιστικές εξάρσεις που κατευθύνουν βίαιες συμπεριφορές. Με αφορμή τη λήξη του Μουντιάλ του 1990, ένα άρθρο του Ραμονέ (1990) στον *Πολίτη*, υποστηρίζει ότι ουσιαστικά «το ποδόσφαιρο σημαίνει πόλεμος» και αναφέρει ότι οι παίκτες προβάλλονται ως να «ενσωματώνουν τις «αρετές του έθνους», ήτοι την «αρρενωπότητα, τη νομιμοφροσύνη, το πνεύμα της θυσίας, την πίστη, την ένταξη στην κοινότητα». Παράλληλα, το ποδόσφαιρο ευνοεί τους «πατριωτικούς φανατισμούς», ενώ κάθε αναμέτρηση λαμβάνει τα χαρακτηριστικά ενός «τελετουργικού πολέμου με επικλήσεις εθνικών εμβλημάτων (ύμνοι, σημαίες, παρουσία αρχηγών κρατών)», όπως επίσης καταφεύγει σε «μεταφορές πολεμικού τύπου: επίθεση, άμυνα, κατάκτηση, αρχηγός, έδαφος, τακτική, νίκη».

Με βάση αυτήν την λογική, στο Eurobasket του 1987, σύμφωνα με τα αποδελτιωμένα άρθρα, αναδύθηκε ένας ιδιότυπος σοβινισμός που παρείσφρησε στους πανηγυρισμούς για την κατάκτηση της πρώτης θέσης από την εθνική ομάδα μπάσκετ. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ελεφάντης (1987α), «κάπου ανάμεσα στην υπερηφάνεια και τη χαρά, ξεπήδησε ο ξετσίπωτος σοβινισμός, η πολιτιστική μιζέρια, το κενό της συλλογικής έκφρασης», ενώ «οι εκδηλώσεις του πλήθους έφεραν στην επιφάνεια ρεύματα υπόγεια, φανατισμούς, μια μορφή ξενοφοβίας που ρητόρευε πάνω στο κουφάρι του πατριωτισμού, μεταχειριζόμενη ιστορικές μνήμες σαν παλιά αποφόρια». Μάλιστα, οι ταυτίσεις με «το έπος της Αλβανίας και την ιαχή “αέρα” -εναλλασσόμενη με τον “τσαμπουκά”- επιστρατεύτηκαν για την περίπτωση, συγχέοντας τα κρουπαγήματα με τα ριμπάουντ, τα τρίποντα με την ξιφολόγχη».

Τα διάφορα ρεύματα της αριστεράς, λοιπόν, που διερευνώνται εδώ συγκλίνουν στην πεποίθηση ότι τα κύρια αίτια για τη βία στα γήπεδα εδράζονται στην κοινωνία και ότι «στο γήπεδο και γύρω από αυτό τίθενται ωμά και χωρίς φιοριτούρες όλα τα δράματα του κοινωνικού βίου» (Μανιαδάκης, 1986) και δεν θεωρεί ως κυρίαρχο γενεσιουργό αίτιο της εκδήλωσης βίας στους αθλητικούς χώρους τους «χούλιγκανς» που προκαλούν τα επεισόδια. Αυτοί χαρακτηρίζονται, σε συνδυασμό βέβαια με το μερίδιο ευθύνης που τους αναλογεί, ως θύματα της προπαγάνδας και των κοινωνικών δομών, που δημιουργούν ανισότητες και ενέχουν καταπίεση που παροτρύνει σε συγκρούσεις στους αθλητικούς χώρους. Όπως τίθεται χαρακτηριστικά σε άρθρο στον *Σχολιαστή*, «υπουργοί, αστυνομικοί και δημοσιογράφοι πασχίζουν να δημιουργήσουν καθημερινά την εικόνα του χουλιγκανισμού ως βάνδαλοι, κτήνη, αλήτες να αποκοπεί δηλαδή η εξήγηση του χουλιγκανικού φαινομένου από την κοινωνική αιτία που το θρέφει» (Πλατύς, 1988δ), αν και στις πλείστες των περιπτώσεων τα «θύματα του ποδοσφαίρου δεν είναι αλήτες, αλλά φτωχοί» (Fogel, 1989).

Αιχμές εκφέρονται και προς την «ορθόδοξη» αριστερά όπως εκφράζεται από το ΚΚΕ, για τις αναλύσεις της σχετικά με την αθλητική βία που αποδίδουν ιδιαίτερη έμφαση στα άτομα που προκαλούν τα επεισόδια στα γήπεδα, υποβαθμίζει την πολιτική χροιά της αθλητικής βίας, αφού η «πραγματική ή συμβολική αναίρεση του άλλου, η ιδεολογία της βίας και οι μαζικές πρακτικές μέσω των οποίων υλοποιείται στις πεπολιτισμένες κοινωνίες μας, ενώ την υποθάλπουν και τη δημιουργούν, ταυτόχρονα την αμβλύνουν ή τη διοχετεύουν σε τιθασειμένα ή σχετικώς ακίνδυνα τοπία» (Ελεφάντης, 1986). Σύμφωνα με την ανάλυση του Πλατύ στην οποία τονίζεται η διαφωνία των δύο οπτικών «το κεφάλαιο χούλιγκαν ήταν πάντα θέμα ταμπού

για την αριστερά, ίσως γιατί θεωρεί το χώρο κατειλημμένο από νεοφασίστες, ίσως γιατί αλλοτριώνει την εικόνα του αθλητισμού που οραματίζεται» (δηλαδή ενός αγνού λαϊκού αθλητισμού που θα αντικαταστήσει τον επαγγελματικό). Για την επίρρωση της επιχειρηματολογίας του ο συγγραφέας παραθέτει απόσπασμα από τον *Ριζοσπάστη*, στο οποίο σχολιάζονται τα επεισόδια φιλάθλων της ΑΕΚ στην Πάτρα το 1988 τα οποία αποδίδονται σε «βανδαλιστές και φασιστοειδή που έχουν εισχωρήσει στις τάξεις των φιλάθλων» (Πλατύς, 1988β). Αν και από πολλαπλούς κοινωνικούς, πολιτικούς, θεσμικούς τόπους, προτείνονται «μέτρα» καταπολέμησης της βίας, τα έντυπα της μη ορθόδοξης αριστεράς δεν τα ενστερνίζονται παρά ως επουσιώδη, αφού αναδεικνύουν τη δομική φύση της βίας στα σύγχρονα σπορ, τις κοινωνικές και πολιτικές της αθλητικής βίας. Σύμφωνα με τον Ελεφάντη (1986), δεν μπορεί να υπάρξει πρόληψη της βίας, αφού «αυτό θα σήμαινε την πλήρη ανατροπή των ψυχοκοινωνικών προϋποθέσεων του ποδοσφαιρικού θεσμού πράγμα που θα ισοδυναμούσε με συνολική ανατροπή».

7. Athens '96: Η νέα εθνική «μεγάλη ιδέα»

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες προβάλλονται από τις πολιτικές και οικονομικές ηγεσίες ως το μεγαλύτερο αθλητικό και πολιτιστικό γεγονός που διαδραματίζεται κάθε τέσσερα χρόνια. Από την αναβίωσή τους το 1896 στο πλαίσιο του κινήματος του ολυμπισμού οι αγώνες έχουν αξιοποιηθεί ως μέσο προβολής εθνοκεντρικών πολιτικών από τις χώρες υποδοχής ή και αυταρχικών καθεστώτων. Ενδεικτικοί είναι οι αγώνες του Βερολίνου το 1936, που αποτέλεσαν «θαυμάσιο όχημα της ναζιστικής προπαγάνδας» με τον Πιερ ντε Κουμπερτέν να δηλώνει: «Έχω την εντύπωση ότι ολόκληρη η Γερμανία από τον αρχηγό της ως τον τελευταίο μαθητή, εύχεται θερμά να γίνει η γιορτή του 1936 μια από τις ομορφότερες που έχει δει μέχρι σήμερα ο κόσμος» (Yenan, 1984).

Η τάση για την παγκοσμιοποίηση του αθλητισμού εντάθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Με τη συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στους Ολυμπιακούς στο Ελσίνκι το 1952, μεταφέρεται η διπλωματία του ψυχροπολεμικού κλίματος και στους αγώνες. Διαμέσου των Ολυμπιακών Αγώνων εκδηλώνεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών συστημάτων, ενώ οι νίκες στους αγώνες προπαγανδίζουν την ανωτερότητα του ενός έναντι του άλλου. Η *Pravda*, η εφημερίδα που απηχούσε τις απόψεις της Σοβιετικής ηγεσίας, σημείωνε το 1958 ότι σημαντικός παράγοντας στην εξωτερική πολιτική της χώρας ήταν οι διεθνείς διακρίσεις των αθλητών της και έτσι ένα επιτυχημένο ταξίδι τους συνιστά

«εξαιρετικό όχημα προπαγάνδας στις καπιταλιστικές χώρες» με την επιτυχία τους να «βοηθά στη δουλειά των διπλωματικών και εμπορικών αποστολών» (Espy, 1979, σελ. 4). Για υπεύθυνους της χάραξης αθλητικής πολιτικής στη Σοβιετική Ένωση η προβολή των αθλητικών επιτευγμάτων και οι επιτυχίες των αθλητών της σε διεθνείς αθλητικές οργανώσεις αποτελούσαν μια ευκαιρία για να προβληθεί ο ανώτερος «σοσιαλιστικός τρόπος ζωής» (Parks, 2009, σελ. 25).

Τέτοιες θέσεις αποτελούσαν αντικείμενο κριτικής για τον χώρο της ριζοσπαστικής αριστεράς. Έτσι αρθρογράφος στη *Ρήξη* σχολιάζει πως «φτάσαμε στο σημείο τις ολυμπιακές νίκες να διεκδικούν τα κράτη για λογαριασμό των πολιτικών σκοπιμοτήτων» (Παπακωνσταντίνου, 1990), οι αθλητές να απεικονίζονται ως νέοι «ήρωες» που με τις επιτυχίες τους μπορούν να δείξουν τις αρετές και την ανωτερότητα του έθνους έναντι των άλλων λαών, τονίζοντας πως «ο πρωταθλητισμός δεν είναι παρά η επιστράτευση της νεολαίας στην κατάδειξη της υπεροχής του έθνους και η αρχή της «βιολογικής και ψυχικής φθοράς των πρωταθλητών» (Λουκάκος και Βερνίκος, 1984β). Ακόμα πιο καυστικός, ο Λιβαδάς (1987) χαρακτηρίζει τους πρωταθλητές «ανθρωπόμορφα επαγγελματικά κομμάτια κρέατος», που αν και προβάλλονται από τις ηγεσίες ως «απολίτικα» θετικά πρότυπα, λειτουργούν ως μοχλός αφομοίωσης στα καπιταλιστικά ιδεώδη.

Σύμφωνα με ανώνυμο αρθρογράφο της *Ρήξης*, τόσο «οι μεγάλες καπιταλιστικές χώρες της Δύσης» όσο και «οι σοσιαλιστικές της Ανατολής έχουν δημιουργήσει μια βιομηχανία του αθλητισμού, που τους επιτρέπει να παράγουν σε ικανές ποσότητες «ανθρώπους-τέρατα που θα δοξάσουν τις χώρες τους συντρίβοντας όλους τους αντιπάλους στο στίβο» (Ανώνυμος, 1983).

Έτσι, «ο αθλητής πιεσμένος από τον κρατικό σοβινισμό, όσο κι από το άγχος της προσωπικής του εξασφάλισης μετατρέπεται σ' επαγγελματία με μέσο το σώμα του, κατάλληλα ενισχυμένο με φάρμακα και δείγμα εργασίας τις επιδόσεις του» (Λουκάκος & Βερνίκος, 1984α). Το παραπάνω είναι ίσως το μοναδικό άρθρο που αντιμετωπίζει -συνειδητά ή όχι- τον αθλητή ως υποκείμενο.⁶ Συνήθως, οι αθλητές παρουσιάζονται ως τερατογενέσεις, ταυτίζονται με τους φορείς της εξουσίας που συμμετέχουν με διακαή πόθο στον μηχανισμό αλλοτρίωσης και εξουσίας που έχει στηθεί γύρω από τον αθλητισμό. Πάνω σε αυτό, ο Λακιγιομί (2004, σελ. 33-

6 Με τη διττή έννοια, «υποκείμενο υποταγμένο στον άλλον μέσω του ελέγχου και της εξάρτησης και υποκείμενο προσκολλημένο στην ίδια του την ταυτότητα μέσω της συνείδησης και της αυτογνωσίας». Συνεπώς, το «υποκείμενο» υποδηλώνει «μια μορφή εξουσίας που καθυποτάσσει και καθιστά κάποιον υποτελή» (Φουκώ, 1991, σελ. 81).

34) υπερθεματίζει αντιπαραβάλλοντας τον αλλοτριωμένο εργάτη με τον αθλητή-μηχανή, σημειώνει ότι η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι ο αθλητής το κάνει «θελήματικά», ενώ ο εργάτης για να «επιβιώσει».

Στη δεκαετία του 1980 οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Λος Άντζελες (1984), χαρακτηρίστηκαν από πολλούς ως οι Ολυμπιακοί των αναβολικών, αλλά και της εμπορευματοποίησης, με τη Σοβιετική Ένωση και άλλες σοσιαλιστικές δημοκρατίες να μπούκοτάρουν τους αγώνες ως μια απάντηση στο αντίστοιχο μπούκοτάζ των Ολυμπιακών αγώνων της Μόσχας (1980) από τις ΗΠΑ και άλλες χώρες του καπιταλιστικού κόσμου. Η άποψη του ΚΚΕ για τους αγώνες στο Λος Άντζελες ήταν ότι διακατέχονταν από αντισοβιετισμό και έντονα εμπορευματικό πνεύμα. Σε αντίθεση με τους αγώνες στη Μόσχα, που η κρατική μέριμνα κατόρθωσε να προωθήσει τα «ολυμπιακά ιδανικά της ειρήνης, της συνεργασίας, της κατανόησης, σεβασμού, της φιλίας και της συναδέλφωσης μεταξύ των λαών, που είναι αλληλένδετα με τον σοσιαλισμό», οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Λος Άντζελες με την ατομικοποίηση, την ελάχιστη κρατική μέριμνα και την υπέρμετρη προβολή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας υπέσκαψαν τα «ολυμπιακά ιδεώδη» (Βάσσος, 1984).

Αντιθέτως, στους αγώνες του 1988 στη Σεούλ συμμετέχουν πάλι οι δύο υπερδυνάμεις και οι «δορυφόροι» τους,⁷ δίνοντας την ευκαιρία στο δικτατορικό καθεστώς της Νότιας Κορέας να επιβάλει την εσωτερική κοινωνική «ειρήνη» και να καταστείλει με συστηματικότερο τρόπο τις απεργίες και διαδηλώσεις εργατών και φοιτητών. Παρόλο που ιδεατά οι οδηγίες της ΔΟΕ προβάλλουν τον διαχωρισμό

⁷ Όπως αναφέρει η Keys (2018) τα μπούκοτάζ, ιδίως το πρώτο, ώθησαν την ΔΟΕ με επικεφαλής τον πρόεδρό της J. A. Samaranch να αναλάβει πρωτοβουλίες «διπλωματικές», επιδιώκοντας να αυξήσει το γόητρό της, το οποίο είχε τρωθεί σημαντικά, ενώ οι Ολυμπιακοί Αγώνες στα 1985 φάνταζαν δίχως αυτόνομο ενεργό ρόλο. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ιθύνοντες προσέγγισαν τη Γενική Γραμματεία του ΟΗΕ με σκοπό να αποσπάσουν δήλωση ή ψήφισμα, με απώτερο στόχο να αποτραπούν μελλοντικά μπούκοτάζ και να υπερβεί τις διαιρέσεις του Ψυχρού Πολέμου. Η ΔΟΕ αποσκοπούσε να προβληθεί ως μη κυβερνητική οργάνωση, αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ και πέραν της πολιτικής. Η επιδιωκόμενη δήλωση του Γ.Γ. του ΟΗΕ θα εμπεριείχε θέσεις όπως ότι οι ολυμπιακοί αγώνες προωθούν τις φυσικές και ηθικές αρετές των σπορ, απορρίπτουν κάθε διάκριση βασιζόμενη στο φύλο, τη θρησκεία, την πολιτική, ενισχύουν τη φιλία των ατόμων και των λαών, ενώ η επιλογή των πόλεων θα βασιζόταν αποκλειστικά στην ικανότητά τους να διοργανώσουν ολυμπιακούς αγώνες. Την πρωτοβουλία της ΔΟΕ παραδόξως στήριξε το «σοσιαλιστικό» μπλοκ, επιτείνοντας τους ενδοιασμούς των δυτικών χωρών. Αν και δεν ευοδώθηκε τότε η πρωτοβουλία, οι ολυμπιακοί της Σεούλ θεωρήθηκαν μια πρώτη νίκη. Παράλληλα, τέθηκαν οι βάσεις για τις «διπλωματικές» κινήσεις της ΔΟΕ -που προσέγγισε και άλλους οργανισμούς όπως την UNESCO- και οι διεθνείς εξελίξεις συνετέλεσαν στην αναβάθμισή της. Μακροπρόθεσμα, η διπλωματία της ΔΟΕ αποδείχτηκε πλήρως επιτυχημένη με κατάληξη τη δήλωση του Γ.Γ. ΟΗΕ στα 2014, που εξήρε τον αυτόνομο ρόλο των σπορ ως προαγωγού της ειρήνης μεταξύ των λαών.

της πολιτικής από τους αγώνες, εντούτοις -άμεσα ή έστω εμμέσως- στηρίζουν και διαφημίζουν κατά τη διάρκεια των αγώνων τα επιτεύγματα του δικτατορικού καθεστώτος.

Το γεγονός δεν πέρασε απαρατήρητο από τον αρθρογράφο του Σχολιαστή Δημήτρη Ψαρρά που τονίζει ότι «η γλώσσα του εθνικισμού ξεπερνάει την πιο ωμή γλώσσα της διεθνούς πολιτικής», για δυτικούς και ανατολικούς ολυμπιστές σημασία δεν έχει ποιο είναι το καθεστώς και τι ακριβώς ζητάει ο λαός που εξεγείρεται» αλλά «η επαναφορά της τάξης». Στη συνέχεια σχολιάζοντας το υποκριτικό δόγμα της αθλητικής καθαρότητας τονίζει με ειρωνική διάθεση πως «αν η αποκατάσταση της ηρεμίας γίνει με την επιβολή στρατιωτικού νόμου, με νέες εκτελέσεις και μαζικές συλλήψεις, αυτό η ΔΟΕ δεν μπορεί να το κρίνει», αφού «αυτά ανήκουν στη σφαίρα της πολιτικής» (Ψαρράς, 1987)».

Επισημαίνουμε ότι διάφορα ρεύματα της μη ορθόδοξης αριστεράς προσπάθησαν να διαμορφωθεί ένα κίνημα ενάντια στο καθεστώς της Σεούλ και πρότειναν να μην συμμετάσχουν οι ελληνικές αθλητικές αποστολές στους αγώνες (Ανώνυμος, 1988). Αντιθέτως, η «ορθόδοξη» αριστερά, σε σύμπλευση με τις «σοσιαλιστικές» χώρες, στήριζε τη συμμετοχή στους αγώνες, όπως άλλωστε και ο «προοδευτικός» Τύπος ως μια προσπάθεια να ξεπεραστεί η κυριαρχία του ψυχροπολεμικού κλίματος στις διοργανώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε άρθρο στο *Βήμα* (Λαγός, 1988) αποτυπώνεται η ικανοποίηση για τη λήξη έπειτα από δώδεκα χρόνια του μπούκοτάζ των αγώνων, γεγονός που αναβαθμίζει τον θεσμό, παραμελώντας να αναφερθεί στις λαϊκές αντιδράσεις. Πιθανώς αυτή η κοινή στάση συνδέεται με το πρόταγμα της διεκδίκησης της διεξαγωγής των ολυμπιακών αγώνων του 1996 στην Αθήνα, μια υπόθεση που βρήκε τον κοινοβουλευτικό κόσμο ενωμένο. Από αυτή την σκοπιά έχει ενδιαφέρον η κριτική σε άρθρο του Σχολιαστή που οικτρίζει όσους έσπευσαν να συμμορφωθούν για «να μην έχουν εντάσεις με τη ΔΟΕ», και να μην «αμφισβητήσουν το πνεύμα της ολυμπιάδας της Σεούλ, να κερδίσουν συμπάθειες και προτιμήσεις» (Μαστραντώνης, 1987).

Η υποψηφιότητα της χώρας για τη «Χρυσή Ολυμπιάδα» του 1996 πυροδοτεί την αιχμηρή κριτική όλων των εκδοχών της αριστεράς που αναφέρονται στο παρόν άρθρο, αφού ισχυρίζονται ότι ο θεσμός εξυπηρετεί πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, ενώ συνάμα υποδαυλίζει σοβινιστικές εκφάνσεις. Παράλληλα, θεωρούν ότι η διοργάνωση συνεπάγεται μεγάλο οικονομικό κόστος, αφού λόγω της αδύναμης ελληνικής οικονομίας, θα υποχρεωθεί το κράτος να καταφύγει σε δανειοδοτήσεις - με τον «κίνδυνο χρεοκοπίας» να παραμονεύει, αφού «τα έξοδα σύμφωνα με τον προφάκελο ανέρχονταν σε 104-108 δις δρχ» (Μαχαίρας, 1988α)-

ενώ η κατασκευή των έργων θα προσδώσει μια συγκεκριμένη κατεύθυνση στην παραγωγική διαδικασία και στη μορφή του αστικού χώρου σε τέτοιο σημείο που «θα υποθηκεύσουν το μέλλον της Ελλάδας οικονομικά, πολιτισμικά, περιβαλλοντικά» (Ζουρναλής, 1989).

Επιπλέον, η υπόθεση «Αθήνα 96», όπως υποστηρίζεται στα αποδελτιωμένα άρθρα των περιοδικών, προβάλλει για την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ως ευκαιρία να διατυπώσει εθνικό στόχο, επιχειρώντας να αμβλύνει τις αντιπολιτευτικές φωνές. Για τους διανοούμενους της μη ορθόδοξης αριστεράς, η επιδίωξη της «νέας μεγάλης ιδέας» (Μαχαίρας, 1988· Ζουρναλής, 1989), από τα ανώτατα κυβερνητικά και κρατικά επιτελεία «γίνεται αφενός μεν εξαιτίας της ιδεολογικής λειτουργίας του ολυμπισμού, στην οποία επενδύουν ευρύτερα, κι αφετέρου σε μια κλασική ΠΑΣΟΚική αρπαχτή» (Πλατύς, 1988α), γεγονός που σημαίνει ότι η διαφθορά στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των έργων θεωρείται βέβαιη και εκτεταμένη.

Το ζήτημα των Ολυμπιακών Αγώνων αποτέλεσε αφορμή για την αναμόχλευση παθών στο εσωτερικό του ευρύτερου κομμουνιστικού κινήματος. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο του Σχολιαστή Χρήστο Μαχαίρα «η εθνική ενότητα ίσως να μην έχει βρει άλλη φορά τόσο πρόσφορο έδαφος για να αναπτυχθεί. Από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη ως τον Χαρίλαο Φλωράκη η Χρυσή Ολυμπιάδα συναντά μόνο φανατικούς υποστηρικτές που πιέζουν την κυβέρνηση να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων αποφεύγοντας τις ολιγωρίες που μας απομακρύνουν από την εθνική μας επιδίωξη» (Μαχαίρας, 1988α). Ο ίδιος σχολίασε επικριτικά τις απόψεις του στελέχους του ΚΚΕ Κώστα Κάππου, που διακήρυττε ότι «το αίτημα των ολυμπιακών αγώνων του 1996 συμβαδίζει απόλυτα με τα ιδανικά της ειρήνης, της φιλίας και της συνεργασίας» (Μαχαίρας, 1988β). Από την πλευρά του ο Πλατύς επεσήμανε πως «η δημιουργία συνθηκών για λαϊκό αθλητισμό δεν μπορεί να αποτελεί άλλοθι για τους αφελείς οραματιστές του αγνού ερασιτεχνισμού, ούτε για τους αριστερούς οπαδούς ενός δημοκρατικού καταμερισμού της εργασίας, στον οποίο ο αθλητισμός θα είναι μία ακόμη συνιστώσα της χειραγώγησης των κυριαρχούμενων τάξεων, είτε σαν αθλουμένων είτε σαν θεατών» (Πλατύς, 1987β).

Σύμφωνα με τον Ελεφάντη, το «υπερθέαμα» των ολυμπιακών αγώνων αποπροσανατολίζει από τα καθημερινά προβλήματα και τις πολιτικές ανισότητες. Αυτή η πολιτική χρήση της Ολυμπιάδας αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά της αντίδρασης στη διεκδίκηση ενός άλλου κοινωνικού κόσμου. Το όραμα των Ολυμπιακών Αγώνων λειτουργεί ως ένα καταφύγιο εθνικής ματαιοδοξίας αφού:

«ο καθένας καλείται να αναζητήσει στο σούπερ θέαμα τη λησμονιά και την παρηγοριά, καίτοι φτωχός και ελεεινός να αισθανθεί εθνική υπερηφάνεια, αναπλάθοντας ψευδείς συλλογικότητες, κίβδηλη καταξίωση, απατηλή κατάργηση της καθημερινής χαμοζωής και νευρωτική διεκδίκηση της χαμένης

υπερηφάνειας» (Ελεφάντης, 1987β).

8. Συμπερασματικές παρατηρήσεις - συζήτηση

Οι απόψεις που εκτέθηκαν παραπάνω έχουν δεχθεί ποικίλες κριτικές. Τα σπορ αναλύονται ως επιφαινόμενο των καπιταλιστικών τρόπων και σχέσεων παραγωγής, υποβαθμίζοντας την υποκειμενικότητα των δρώντων κοινωνικών υποκειμένων και των διαφορετικών συναισθημάτων που αποκομίζουν από τη συμμετοχή τους στα σπορ. Επιπλέον στις αναλύσεις τους υποβαθμίζονται τύποι κοινωνικών συγκρούσεων που πάνε πέρα από τις κλασσικές ταξικές αναλύσεις και θέτουν ζητήματα διακρίσεων και κοινωνικών συγκρούσεις με όρους φύλου, τόπου, φυλής (Ζαϊμάκης, 2015· Hargreaves, 1994).

Για παράδειγμα, στα έντυπα που αναλύθηκαν, υποβαθμίζεται ή απουσιάζει η έμφυλη διάσταση των σπορ και οι τρόποι με τους οποίους ο αθλητισμός αναπαράγει θεμελιώδη συστατικά και στερεότυπα της πατριαρχικής κοινωνίας (Καμπερίδου 2011).⁸ Συχνά, οι αναλύσεις τείνουν να ομογενοποιούν τελικά άτομα και ομάδες με βάση την θέση τους στην παραγωγική διαδικασία, υποβαθμίζοντας ή αγνοώντας διαφορετικούς τρόπους «υποκειμενοποίησης» της αθλητικής κουλτούρα της εποχής τους καθώς επίσης των κοινωνικών κατασκευών των αντικειμενικότητων και κανονικότητων (Φουκώ, 1993, σελ. 75-76), που δομούνται και εκφέρονται στον αθλητισμό. Επιπλέον, το στοιχείο της κριτικής και της καταγγελίας κυριαρχεί, ενώ απουσιάζουν οι προτάσεις για την αναμόρφωση του αθλητισμού βάσει ενός οργανωμένου κοινωνικού σχεδιασμού που θα επαναφέρει τις παιχνιδιές διαστάσεις του αθλητικού παιχνιδιού, όπως τα αντιλαμβάνονται οι ίδιοι.

Επισημαίνουμε πως τα κείμενα αυτά πρέπει να διαβαστούν στο πλαίσιο της κριτικής που ασκούσαν διάφορα ρεύματα της αριστεράς στις πολιτιστικές και αθλητικές πολιτικές που ασκήθηκαν από την Σοβιετική Ένωση και στη σταλινική εκδοχή του υπαρκτού σοσιαλισμού. Αλλά, ενώ οι συγκλίνουσες απόψεις των κύκλων της μη ορθόδοξης αριστεράς έχουν πολλά κοινά σημεία με την κριτική που ασκείται από την κομμουνιστική διεθνή για την ανάπτυξη των σπορ στον δυτικό κόσμο στα χρόνια του μεσοπολέμου, δεν φαίνεται να ακολουθούν αντίστοιχες πολιτικές για τη δημιουργία ενός «εργατικού» αθλητισμού στην υπηρεσία της κοινωνικής χειραφέτησης των λαών. Σε αρκετά κείμενα αυτό που διαφαίνεται είναι μια πολιτική αποδόμησης ή και απαξίωσης της κυρίαρχης αθλητικής ιδεολογίας, ακόμη και του

8 Ακροθιγός, η Καμπερίδου (2011, σελ. 31-32) υποστηρίζει ότι «στον πρωταθλητισμό, το έμφυλο υποκείμενο γίνεται αντιληπτό ως μια στατική βιολογική-ανατομική μονάδα αντί για μια ολότητα εξελισσόμενων κοινωνικών-πολιτισμικών αναπαραστάσεων». Συνάμα, η κατάταξη αθλητικών δραστηριοτήτων βάσει «βιολογικών-γενετικών χαρακτηριστικών, αν και πραγματώνεται χάριν της ισονομίας», απολήγει ως κύριο αίτιο «διαφορετικών προσδοκιών στο κοινωνικό περιβάλλον για τον άνδρα αθλητή και τη γυναίκα αθλήτρια όσον αφορά στην κοινωνική σημαντικότητά τους (Καμπερίδου, 2011, σελ. 23).

ίδιου του αθλητικού φαινομένου στην νεωτερική κοινωνία. Αξίζει να σημειωθεί πως με μια αυτοκριτική διάθεση ο Μπρομ (2004, σελ. 21) αναγνωρίζει ότι η ανάλυσή του είχε μια δόση «αρνητισμού» και δεν «ασχολήθηκε διεξοδικά με μια κουλτούρα του σώματος που δεν θα είναι καταπιεστική και θα βασίζεται την αρχή της ηδονής του παιχνιδιού».

Το κείμενο αυτό παρουσίασε μια πρώτη προσπάθεια ανάγνωσης του λόγου της μη ορθόδοξης αριστεράς για τον αθλητισμό σε μια δεκαετία έντονων ιδεολογικών ζυμώσεων και πολιτικών εντάσεων στο χώρο της αριστεράς. Η έρευνα αυτή βασίστηκε σε γνωστά περιοδικά του χώρου, δεν είναι εξαντλητική και ανοίγει το δρόμο για νέες πιο συστηματικές μελέτες στο πεδίο αξιοποιώντας και άλλα έντυπα του χώρου και επιπρόσθετο αρχειακό υλικό.

Από την ανάλυση των οπτικών μέρους της μη ορθόδοξης αριστεράς συνάγεται ότι τα ρεύματα αυτά τείνουν να αποδομούν και να καυτηριάζουν τον σύγχρονο αθλητισμό όπως ασκείται τόσο στον δυτικό κόσμο, όσο και στο ανατολικό μπλοκ, στη βάση μιας διακριτής πολιτικής ανάλυσης του αθλητικού φαινομένου. Η κριτική τους εστιάζεται σε πολλαπλά συμπτώματα, συμφραζόμενα και αποτελέσματα του αθλητισμού, όπως είναι η εμπορευματοποίηση των σύγχρονων σπορ, τα σπορ ως μέρος της βιομηχανίας του θεάματος, ο άκρατος ανταγωνισμός, η αθλητική βία, η δυνατότητα των σπορ να μεταλαμπαδεύουν την καπιταλιστική λογική. Αν και τα ρεύματα που εξετάζονται έχουν διαφορετικά προτάγματα, η ανάλυσή τους είναι σε πολλά σημεία συγκλίνουσα και αλληλοσυμπληρούμενη.

Στις λίγες περιπτώσεις που έχουν διαφορετικό ύφος ή αποσιωπήσεις, αυτό πηγάζει από τη γενικότερη πολιτική θεώρηση που έχουν. Ενδεικτικά, η πιο «ρεφορμιστική» τάση από τα ρεύματα που εξετάστηκαν τείνει να προτείνει μέτρα αντιμετώπισης των φαινομένων εντός του υφιστάμενου καπιταλιστικού συστήματος και δείχνει να ασκεί ένα είδος παραγωγικής αντιπολίτευσης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Παπαγιαννάκης (1981) προτείνει ριζοσπαστικά μέτρα για την αντιμετώπιση της αθλητικής βίας, που μετασχηματίζουν βασικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου αθλητισμού, π.χ., κατάργηση ομοσπονδιών, επιχορηγήσεων, φοροελαφρύνσεων, Προπο, χωρισμός κράτους-αθλητισμού. Επισημαίνουμε πως τέτοιες θέσεις αποκλίνουν από τις απόψεις ρευμάτων του επαναστατικού μαρξισμού, όπως ο Λακιγιομί (2004, σελ. 49) που υποστηρίζει ότι ο μετασχηματισμός του αθλητισμού συνιστά «ουτοπική αυταπάτη» και πως ο αθλητισμός θα εξαφανιστεί σε μια πραγματικά κομμουνιστική κοινωνία.

Κλείνοντας, θα θέλαμε να τονίσουμε τη σημασία που θα είχε μια συγκριτική μελέτη του λόγου και των πρακτικών της αριστεράς σε διάφορους τομείς του πολιτισμού, όπως είναι ο αθλητισμός, η λογοτεχνία, η τέχνη και το τραγούδι. Σε αυτήν την κατεύθυνση θα βοηθούσε ο εμπλουτισμός και η επέκταση της έρευνας σε αρχεία, εφημερίδες, περιοδικά και κείμενα που έχουν φιλοξενήσει τέτοιες απόψεις.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ανώνυμος (1983). Κίνητρα για τον αθλητισμό. *Ρήξη*, 10, 9.
- Ανώνυμος (1986). Μουντιάλ-Σπορ και εμπόρευμα. *Ρήξη*, 25, 70-72.
- Ανώνυμος (1987). HELLAS EUROBASKET'87. *Ρήξη*, 29, 15.
- Ανώνυμος (1988). Κίνηση για το μπουκοτάζ των Ο.Α. της Σεούλ. *Σχολιαστής*, 60, 58-59.
- Ανώνυμος (1990). Η αγέλη του ποδοσφαίρου. *Ρήξη*, 38, 65.
- Αλτουσέρ, Λ. (1977). *Θέσεις* (μτφρ. Ξ. Γιαταγάνας). Θεμέλιο.
- Αστερίου, Ε. και Λαμπάτος, Γ. (1995). Η αριστερή αντιπολίτευση στην Ελλάδα. Φιλίστωρ.
- Βάσσο, Η. (1984). Οι σύγχρονοι ολυμπιακοί αγώνες. Μια ιστορική προσέγγιση. *Επιστημονική Σκέψη*, 18:64-79.
- Βερναρδάκης, Χ. (χ.χ.). ΕΚΟΝ ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ-Β' Πανελλαδική 1978-1981: Μια ιστορική προσέγγιση. <https://www.vernardakis.gr/article.php?id=197>
- Δ.Κ. & Θ.Π. (1988). Από πού θα φύγετε;. *Σχολιαστής*, 66, 48.
- Ελεφάντης, Α. (1990). Βία στα γήπεδα. *Ο Πολίτης*, 103, 6-7.
- Ελεφάντης, Α. (1987α). Ριμπάουντ και κλάξον. *Ο Πολίτης*, 80, 7-9.
- Ελεφάντης, Α. (1987β). Η χρυσωμένη Ολυμπιάδα. *Ο Πολίτης*, 81, 9-10.
- Ελεφάντης, Α. (1986). Βία στα γήπεδα. *Ο Πολίτης*, 73, 42-45.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2015). Θεωρητικά ρεύματα και προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία του αθλητισμού. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (Επιμ.), *Κοινωνία και Αθλητισμός στην Ελλάδα* (σελ. 89-130). Αλεξάνδρεια.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2013). Η πολιτική οικονομία του ποδοσφαίρου στην ύστερη νεωτερικότητα. Εμπορευματοποίηση, παγκοσμιοποίηση και αποικιοποίηση. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν. Κοταρίδης (Επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών* (σελ. 27-58). Πλέθρον.
- Ζαϊμάκης, Γ. & Φουρναράκη, Ε. (2015). Εισαγωγή. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (Επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα* (σελ. 9-39). Αλεξάνδρεια.
- Ζουρναλής, Β. (1989). Η χρυσή ολυμπιάδα». *Ο Πολίτης*, 100, 5-7.
- Fogel, F.J (1989). Ποδόσφαιρο: Προλεταριακό δράμα στη χώρα της Σιδηράς Κυρίας. *Ρήξη*, 35, 67-68.
- Καμπερίδου, Ε. (2011). *Κοινωνικό φύλο, κοινωνικό κεφάλαιο, πολυπολιτισμικότητα και αθλητισμός*. Τελέθριον.
- Κανέλλη, Λ. (1988, 11 Μαρτίου). ΠΡΟ-ΠΟ το εθνικό μας σπορ. Όλη η Ελλάδα κυνηγάει την τύχη. *Το Βήμα*.
- Καστρινός, Θ. (1999). Ο αθλητισμός ως δημόσιος κίνδυνος. Παπαζήσης.
- Καψάλης, Α., Μπαλτάς, Α. & Μπουκάλας, Π. (2010, 6 Ιουνίου). Το περιοδικό «Ο Πολίτης»: ένα εργαστήριο αριστερών ιδεών και αισθημάτων. *Ενθέματα*. <https://enthemata.wordpress.com/2010/06/06/politis/>
- Κοταρίδης, Ν. (1996). Εισαγωγή. Στο Ν. Κοταρίδης (Επιμ.), *Ρεμπέτες και ρεμπέτικο τραγούδι* (σελ. 9-32). Πλέθρον.
- Λαγός, Α. (1988, 10 Ιανουαρίου). «Αφοπλισμός» και στον αθλητισμό. *Το Βήμα*.
- Λακιγιονί, Π. (2004). Για μια θεμελιακή κριτική του αθλητισμού. Στο *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση* (σελ. 23-49). Εργατική Πάλη.

- Λιβαδάς, Σ. (1987). «Η χρυσή Ολυμπιάδα». Εγγύηση για το ολοκληρωτικό τέλμα. *Ο Πολίτης*, 81, 18-19.
- Λιβαδάς, Σ. (1988). Φίλαθλος-Ποδόσφαιρο-ΠΑΣΟΚ. *Ο Πολίτης*, 96, 10-11.
- Λουκάκος, Α. & Βερνίκος, Κ. (1984α). 24η Ολυμπιάδα: Ο θρίαμβος των αναβολικών και του εθνικισμού. *Σχολιαστής*, 18, 41.
- Λουκάκος, Α. & Βερνίκος, Κ. (1984β). Τα αναβολικά στην Ελλάδα. *Σχολιαστής*, 18, 42.
- Μανιαδάκης, Γ. (1986). Θάνατος στο γήπεδο. *Ο Πολίτης*, 73, 15-16.
- Marcuse, H. (1971). *Ο μονοδιάστατος άνθρωπος* (μτφρ. Μ. Λυκούδης). Παπαζήσης.
- Μαστραντώνης, Τ. (1987). Όχι στη μαύρη ολυμπιάδα. *Σχολιαστής*, 52, 6-7.
- Μαχαίρας, Χ. (1988α). Χρυσή Ολυμπιάδα 1996: Η νέα μεγάλη ιδέα. *Σχολιαστής*, 62, 5-10.
- Μαχαίρας, Χ. (1988β). Η ολυμπιάδα της αριστεράς. *Σχολιαστής*, 63, 2.
- Μπερτό, Ζ. (2004). Αθλητική αγωγή και παιδαγωγικός αθλητισμός. Στο *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση* (σελ. 94-127). Εργατική Πάλη.
- Μπουκάλας, Π. (1979). Και τώρα οι αγώνες της Κυριακής. *Ο Πολίτης*, 27, 16-17.
- Μπωντριγιάρ, Ζ. (2000). *Η καταναλωτική κοινωνία* (μτφρ.: Β. Τομανάς). Νησίδες.
- Μπρομ, Μ.Ζ. (2004). Η πολιτική κοινωνιολογία του αθλητισμού. Στο *Αθλητισμός, κουλτούρα και καταπίεση* (σελ. 7-22). Εργατική Πάλη.
- Ντεμπόρ, Γ. (1986). *Η κοινωνία του θεάματος* (μτφρ.: Β. Τομανάς). Εκδοτική Θεσσαλονίκης.
- Παπαγιαννάκης, Μ. (1981). Το ατύχημα και η Αγία «αθλητική» οικογένεια. *Ο Πολίτης*, 40, 7-9.
- Παπακωνσταντίνου, Θ. (1990). Ο μαζοχισμός της επίσημης αθλητικής πολιτικής. *Ρήξη*, 38, 62-64.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1988α). Gate 54. *Σχολιαστής*, 58, 54-55.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1988β). Το αριστερό καρναβάλι για τα γεγονότα της Πάτρα. *Σχολιαστής*, 61, 60-61.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1988γ). Η κοινωνία των κολίγων και των κολλητών. *Σχολιαστής*, 64, 54-55.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1988δ). Η κοινωνία των κολίγων και των κολλητών. *Σχολιαστής*, 71, 48.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1987α). Στο πνεύμα του Γκορμπατσώφ. ΕΣΣΔ: Ποδόσφαιρο και ιδιωτική πρωτοβουλία. *Σχολιαστής*, 53, 44.
- Πλατύς, Θ. (Επιμ.) (1987β). Gate 58. Επινειότες νέες διαστροφές. *Σχολιαστής*, 57, 58-59.
- Ραμονέ, Ι. (1990). Το ποδόσφαιρο σημαίνει πόλεμος. *Ο Πολίτης*, 107, 34-36.
- Ράπτης, Μ. (2013). *Ο Τρότσκι και οι επίγονοι*. Ποντίκι.
- Σταμίρης, Γ. *Πανόραμα του ελληνικού αθλητισμού (Ανθολογία από τον Ελληνικό Τύπο: 1894-1990)*. Αθήνα: Ζήτα.
- Yenan, B. (1984). Τα δύο πρόσωπα του φασισμού: Κουμπερντέν και Χίτλερ. *Σχολιαστής*, 17, 14-15.
- Υπέρμαχος, Τ. (1983). Στημένα παιχνίδια. Η Ιστορία συνεχίζεται. *Σχολιαστής*, 4, 26.
- Vinnai, P. (1978). *Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία* (μτφρ.: Γ. Νταλιάνης). Διεθνής Βιβλιοθήκη.
- Φουκώ, Μ. (1991). *Η μικροφυσική της εξουσίας* (μτφρ.: Λ. Τρουλινού). Ύψιλον.
- Φουρναράκη, Ε. (2004). Ένα κείμενο, μια ιστορία: για το γαλλικό ρεύμα της κριτικής θεωρίας των σπορ. *Σύγχρονα θέματα*, 85, 34-41.
- Χουμεριανός, Μ. & Τσούμας (2022). Αθλητισμός και πολιτικές ταυτότητες: εργατικός αθλητισμός και συλλογικές δράσεις στο Βόλο του Μεσοπολέμου. *Δοκίμες*, 25-26, 333-336.
- Ψαρράς, Δ. (1987). Ολυμπιστές όλων των χωρών. *Σχολιαστής*, 52, 8-9.

Ξενογλώσση

- Baltas, A. (2021). Football clubs, social changes, and political disputes in interwar Greece. *The International Journal of the History of Sport*, 37(11), 992-1006. <https://doi.org/10.1080/09523367.2020.1844186>
- Bourdieu, P. (1998). L'Etat, l' économie et le sport. In R. Lenoir (Ed.) *Football et Sociétés* (pp. 13-19). Credhess.
- Braun, V., Clarke, V. & Weate, P. (2016). Using thematic analysis in sport and exercise research. In B. Smith & A. C. Sparkes (Eds.), *Routledge handbook of qualitative research in sport and exercise* (pp. 191-205). Routledge.
- Brohm, M-J. (1993). *Les meutes sportives*. L' Harmattan.
- Brohm, M-J. (1995a). Olympism et national- socialisme: Un exemple de collaboration politique. In F. Baillette, & J.-M. Brohm (Eds.) *Quel Corps? Critique de la modernité sportive* (pp. 223-239). Editions de la passion.
- Brohm, M-J. (1995b). La violence suicidaire du sport de compétition: compétitions suicidaires et suicides compétitifs. In *Critique de la modernité sportive* (pp. 305-320). Les éditions de la passion.
- Espy, R. (1979). *The politics of the Olympic games*. University of California Press.
- Gounot, A. (2001). Sport or political organization? Structures and characteristics of the Red Sport International, 1921-1937. *Journal of Sport History*, 28(1), 23-39. <http://www.jstor.org/stable/43609830>
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting females. Critical issues in the history and sociology of women's sports*. Routledge.
- Keys, B. (2018). Political protection: The International Olympic Committee's UN Diplomacy in the 1980s. *The International Journal of the History of Sport*, 34 (11), 1161-1178. <http://doi:10.1080/09523367.2017.1402764>.
- Keys, B. (2003). Soviet sport and transnational mass culture in the 1930s. *Journal of Contemporary History*, 38, 413-434. <https://doi.org/10.1177/0022009403038003005>
- Parks, J. (2009). *Red sport, red tape: The Olympic games, the Soviet sports bureaucracy, and the cold war, 1952-1980*. Unpublished dissertation. Chapel Hill.
- Tsoukala, A. (2011). 'Timing 'dangerousness': football crowd disorder in the Italian and Greek press. *Sport in Society*, 14(5), 598-611. <https://doi:10.1080/17430437.2011.574360>

Radical perspectives on the sport of the “non-orthodox” left in Greece in the 1980s

Christos Stefanopoulos

Abstract

Using texts from journals of the non-orthodox left - a political space that criticises not only capitalist society but also the model of existing socialism - this article analyses the views of left-wing intellectuals on sport in the 1980s. The radical critique of these authors is that modern sport is permeated by the logic of commodity consumption, orientated towards the values of competition and record expectations, and functions as an ideological mechanism that contributes to the alienation of participants and their adaptation to capitalist logic. At a time when the country is claiming to host the “Golden Olympics” in Athens, the various currents of the non-orthodox left have opposed this perspective by criticising the Olympics as an expensive spectacle that reinforces the ideal of consumption and the commercialisation of sport. The discourse analysis of these texts emphasises the critical stance towards the narrative of the ‘purity’ of sport, the orientation of the public policies of Western liberal societies towards high-performance sport and a critical view of the sporting practises of socialist societies. Although the texts reveal the concern and unease in non-orthodox leftist circles about the phenomenon of sport, they fail to present an elaborated alternative model of sport development in the specific historical context.

Keywords: Sports, Left, commodification, ideology, alienation, power, violence, Olympics

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 2024

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Με αφορμή τρεις σημαντικές παγκόσμιες αθλητικές διοργανώσεις που έγιναν το καλοκαίρι του 2024 και προκάλεσαν ποικίλες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις με κοινωνικό ενδιαφέρον, το περιοδικό φιλοξενεί σχετικό αφιέρωμα. Σε αυτό δημοσιεύονται τέσσερα σύντομα κείμενα-παρεμβάσεις μελών της Επιστημονικής Επιτροπής του περιοδικού. Η Χριστίνα Κουλούρη και ο Γιάννης Ζαϊμάκης σχολιάζουν τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι, ο Αλέξανδρος Κιτροέφ το πρωτάθλημα ποδοσφαίρου εθνικών ομάδων ανδρών της Αμερικής που διεξήχθη στις ΗΠΑ (Κόπα Αμέρικα), και ο Παντελής Κυπριανός το αντίστοιχο πρωτάθλημα Ευρώπης (Γιούρο) που έλαβε χώρα στη Γερμανία.

Η Συντακτική Επιτροπή του Περιοδικού

Ολυμπιακοί Αγώνες 2024: Η εικονοκλαστική γιορτή των Γάλλων

Χριστίνα Κουλούρη

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Παρισιού, που συζητήθηκαν πολύ λόγω των αντιφατικών σχολίων και των σφοδρών αντιδράσεων που προκάλεσε η τελετή έναρξης, υπήρξαν αναμφίβολα ένα αξιομνημόνευτο γεγονός κι ένας σταθμός στην ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων. Στην πραγματικότητα, παρ' όλο που μεγάλο μέρος της κριτικής εντοπίστηκε σε όσα θεωρήθηκαν ανακόλουθα προς το ολυμπιακό πνεύμα, ήταν εκείνα ακριβώς που συνέχισαν την ολυμπιακή παράδοση εναρμονιζόμενα με αυτήν. Δεν θα πρέπει εξάλλου να ξεχνάμε τη σημαντική γαλλική συμβολή στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και στη θεωρητική θεμελίωση του ολυμπισμού που εξακολουθεί να καθορίζει τη λειτουργία των ολυμπιακών θεσμών.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πίσω από την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων ως διεθνούς ανταγωνισμού μεταξύ των εθνών βρίσκεται ο Γάλλος Pierre de Coubertin, ο οποίος όχι μόνο έθεσε το ζήτημα στο Συνέδριο της Σορβόνης (1894), που ο ίδιος συγκάλεσε και συγκρότησε τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, αλλά και πολύ συστηματικά παρακολούθησε την εφαρμογή του σχεδίου του μέχρι τον θάνατό του (1937). Εκείνος εμπνεύστηκε και όρισε τον ολυμπισμό ως ένα μέσο για την πραγματοποίηση παγκόσμιων ηθικών αξιών και ιδανικών μέσω της σωματικής άσκησης και των διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Αυτό το ιδεαλιστικό στοιχείο διακρίνει εξάλλου τους Ολυμπιακούς από όλους τους άλλους αθλητικούς αγώνες, οι οποίοι διέπονται μεν από κανόνες αλλά δεν έχουν φιλοσοφικό ή ιδεολογικό υπόβαθρο. Με τη Γαλλία συνδέεται και το γνωστό ολυμπιακό έμβλημα «*citius, altius, fortius*», που εισήγαγε ο Δομινικανός ιερέας Henri Didon το 1891 και υιοθέτησε ο Coubertin το 1894, και το οποίο συμπυκνώνει αξίες όχι μόνο αθλητικές (καλύτερες επιδόσεις στα συγκεκριμένα αγωνίσματα), αλλά ευρύτερα ηθικές και παιδαγωγικές. Τέλος, ένας τρίτος Γάλλος, ο φιλόσοφος και ακαδημαϊκός Michel Bréal, συνέδεσε το όνομά του με το επινοημένο αγώνισμα του Μαραθώνιου δρόμου, αθλοθετώντας και ένα ασημένιο κύπελλο για τον νικητή του αγωνίσματος στους Ολυμπιακούς της Αθήνας το 1896. Δικαίως, λοιπόν, οι Γάλλοι, φιλοξενώντας για

τρίτη φορά θερινούς Ολυμπιακούς αγώνες (μετά το 1900 και το 1924), ένιωθαν ότι τους συνέδεε μια ιστορική μνήμη με τον θεσμό, μια παράδοση που αναγόταν στον 19ο αιώνα. Ταυτόχρονα, αναγνώριζαν και την ελληνική συμβολή, όπως φάνηκε στην τελετή λήξης των Αγώνων. Ωστόσο, το μέρος που απέδωσε ταυτότητα στους Αγώνες αυτούς ήταν αναμφίβολα η τελετή έναρξης.

Η λειτουργία των Ολυμπιακών Αγώνων ως θεάματος έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε η χώρα που τους διοργανώνει να μπορεί να βάλει τη δική της «εθνική» σφραγίδα κυρίως μέσω των τελετών έναρξης και λήξης. Απέναντι σε ένα παγκόσμιο κοινό η διοργανώτρια πόλη (και χώρα) προβάλλει την ιδιαίτερη ταυτότητά της σε ένα μείγμα στοιχείων που προέρχονται από τη δική της αφήγηση και εκείνων που ανταποκρίνονται στην εικόνα που οι «άλλοι» έχουν γι' αυτή. Είναι, βεβαίως, αντικείμενο συζήτησης κατά πόσο τα στοιχεία που επιλέγονται για την αυτοπαρουσίαση μιας χώρας είναι ευρέως αποδεκτά στην κοινωνία, πώς διαμεσολαβείται το μήνυμα των τελετών από τα ΜΜΕ (κυρίως μετά την καθιέρωση της τηλεοπτικής αναμετάδοσης των Αγώνων) και, τέλος, πώς τα μηνύματα αυτά προσλαμβάνονται από ανθρώπους που ανήκουν σε τελείως διαφορετικές κουλτούρες σε όλα τα μέρη της γης. Σε κάθε περίπτωση, η μελέτη των τελετών έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων μάς επιτρέπει να κατανοήσουμε το διαφορετικό πολιτισμικό περιεχόμενο που μπορεί να προσλάβει ένας παγκόσμιος θεσμός, ο οποίος στηρίζεται μάλιστα σε μια ιδεολογία με οικουμενικές φιλοδοξίες, τον ολυμπισμό (Κουλούρη, 2008).

Το 2004 η Ελλάδα ως διοργανώτρια χώρα επέλεξε να προβάλει ένα ιδιαίτερο πρόσωπο, αυτοπροσδιορίστηκε και αυτοπαρουσιάστηκε μέσα από μια σύνθεση (επιλεγμένου) παρελθόντος και (επιλεγμένου) παρόντος, υιοθετώντας ως κεντρικό σύμβολο των Αγώνων την ελιά. Η εξιδανικευτική αφήγηση μιας γραμμικής εξέλιξης από την προϊστορία έως το παρόν μέσα από έργα τέχνης αντιστοιχούσε στο επίσημο εθνικό μεγάλο αφήγημα της χώρας. Η τελετή έναρξης των Αγώνων του Παρισιού πάλι είχε όλα εκείνα τα στοιχεία που συνδύαζαν τη γαλλικότητα και την ευρωπαϊκότητα με την οικουμενικότητα, δίνοντας έμφαση στην πολυφωνία και την πολυχρωμία του σήμερα, ενός παρόντος εκρηκτικού και νοσταλγικού, διχαστικού και ενωτικού, εξουθενωτικού και καταπραΰντικού. Όπως όλες αυτές οι τελετές, είχε πολλαπλές αναγνώσεις, σχεδόν όσες και οι θεατές του, αλλά δεν άφηγε καμία αμφιβολία ως προς τα πολιτικά μηνύματα, τις πολιτισμικές αναφορές και τις αισθητικές της επιλογές.

Πρωταγωνιστής ήταν η ίδια η πόλη, με τα εμβληματικά της κτήρια, τους υπονόμους, τις πλατείες της, τους ανθρώπους της και, πρωτίστως, το ποτάμι της,

τον Σηκουάνα. Στην παράδοση της περιφημής γιορτής (fête) που είχε εισαγάγει η Γαλλική Επανάσταση, η τελετή καλούσε όλους τους κατοίκους και τους επισκέπτες να ξεχυθούν στους δρόμους και να μετάσχουν στους εορτασμούς ενεργά και αυθόρμητα και όχι ως παθητικοί θεατές. Σύμφωνα με το ρουσσωικό πρότυπο, η γαλλική fête επιδίωκε να καταργήσει τη διχοτομία ανάμεσα σε θεατές και δρώντες και να σκηνοθετήσει την ομοψυχία μιας κοινωνίας ισότητας και αδελφοσύνης (Vovelle, 1976, σελ. 226). Στις γιορτές της Γαλλικής Επανάστασης, δεν υπάρχει «κοινό» αλλά «λαός». Όπως γράφει η Mona Ozouf (1976, σελ. 20), «το άτομο ξαναβαφτίζεται πολίτης μέσα στη γιορτή». Αυτό ήταν το πρώτο μήνυμα της σκηνοθεσίας που έβγαλε τη γιορτή έξω από το άδειο στάδιο για να πλημμυρίσει τις όχθες του Σηκουάνα με το εορτάζον πλήθος. Μέχρι και οι μορφές στους πίνακες του Λούβρου, η ίδια η Τζοκόντα, το έσκασαν από τα κάδρα για να τρέξουν, περίεργες, να κρυφοκοιτάξουν τη γιορτή, ίσως και να χαθούν μέσα στο πλήθος. Ένα πλήθος που ξεφάντωνε με ξέφρενους ρυθμούς, πολύχρωμο, με κάθε πιθανή ταυτότητα, έμφυλη ή φυλετική, ανώνυμο και επώνυμο, που παρέπεμπε ακριβώς στην οικουμενικότητα των πέντε ολυμπιακών κύκλων και στην ιστορία προϊούσας συμπερίληψης που χαρακτηρίζει το ολυμπιακό κίνημα. Αυτό ήταν το δεύτερο μήνυμα της τελετής, το συμπόσιο: διονυσιακό, όπως θα διασκέδαζαν οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου και όχι οι δώδεκα απόστολοι.

Ο σκηνοθέτης, όμως, δεν έλαβε υπόψη του τη δύναμη της πολιτισμικής μνήμης των εικόνων –ή μάλλον υπήρξε κι ο ίδιος θύμα της– και συγκέρασε έργα τέχνης με αντιφατικές ιδεολογικές αναφορές. Ο ιστορικός της τέχνης Aby Warburg (1866-1929), ο οποίος ανέπτυξε την έννοια της πολιτισμικής μνήμης των εικόνων (Bildgedächtnis) και μάλιστα ως διεθνικής ευρωπαϊκής μνήμης, έχει αναλύσει τη συνέχεια και την επανερμηνεία των πολιτισμικών συμβόλων στα έργα τέχνης, μια ανάλυση ιδιαίτερα χρήσιμη για να κατανοήσουμε τους τρόπους πρόσληψης των οπτικών αναπαραστάσεων στο Παρίσι (Κουλούρη, 2020, σελ. 26). Ο Τομά Ζολί, παρ' όλο που είχε ως πρότυπο τον πίνακα «Το συμπόσιο των θεών» του Jan Van Biljert, δεν απέφυγε τον υπαινιγμό στον «Μυστικό Δείπνο» του Ντα Βίντσι, που εξάλλου είναι διασημότερος. Το αποτέλεσμα ήταν να κατηγορηθεί για προσβολή της χριστιανικής θρησκείας με επίσημες ανακοινώσεις από την ίδια την Καθολική Εκκλησία και να υποχρεωθεί να απολογηθεί δημόσια. Πάντως, ανεξάρτητα από τις συνειδητές ή και ασυνείδητες επιλογές σε επιμέρους ζητήματα, επρόκειτο για συμβολική και εικαστική σύνθεση του αρχαίου συμποσίου με τη γαλλική fête.

Κεντρική φιγούρα της γιορτής και κλειδί για να καταλάβουμε πολλά κρυμμένα μυστικά της ήταν ο ανώνυμος λαμπαδηδρόμος, ο οποίος παρέπεμπε, όχι τυχαία, στο

βιντεοπαιχνίδι Assassin's Creed. Το παιχνίδι αυτό, που περιέχει ιστορικές αναφορές, παρακολουθεί την αντιπαλότητα ανάμεσα στο Τάγμα των Ασσασίνων, που πολεμά για την ειρήνη μέσω της ελεύθερης βούλησης της ανθρωπότητας και τους Ναΐτες ιππότες, που, αντίθετα, επιδιώκουν την ειρήνη μέσω του ασφυκτικού ελέγχου του κόσμου. Ένα από τα παιχνίδια της πετυχημένης σειράς, που κυκλοφόρησε το 2014 και επανεκδόθηκε το 2020, εκτυλίσσεται στο Παρίσι της Γαλλικής Επανάστασης (Assassin's Creed Unity). Και η τελετή είχε πολλές δόσεις Γαλλικής Επανάστασης ως ιδρυτικού γεγονότος της σύγχρονης Γαλλίας. Αυτό που είδαμε ήταν η εκκοσμιευμένη Γαλλία, χωρίς Ιωάννα της Λωραίνης αλλά και χωρίς Ναπολέοντα, με πολλές αποκεφαλισμένες Μαρίες Αντουανέτες και με βασικό οργανωτικό κορμό το σύνθημα «ελευθερία, ισότητα, αδελφσύνη».

Παρόλο που η τελετή επικρίθηκε ως ανατρεπτική και βλάσφημη, επρόκειτο για μια αφήγηση συνεπή προς την ιστορία της Γαλλίας και τις αξίες που έχει υιοθετήσει η γαλλική δημοκρατία στη σύγχρονη εκδοχή της. Ενόχλησαν οι αναφορές στη woke κουλτούρα αλλά η ενόχληση προέρχεται από το γεγονός ότι οι επικριτές της τελετής θα προτιμούσαν μια εξιδανικευμένη και υμνητική παρουσίαση της Γαλλίας αντί για την αποτύπωση της σύγχρονης πραγματικότητας. Αντιθέτως, οι Γάλλοι επανασυστήθηκαν στην οικουμένη, στήνοντας μια μεγαλειώδη γιορτή που σάρκαζε το δικό τους μεγαλείο. Το οικουμενικό τους μήνυμα ήταν η αγάπη, όπως ήταν ο έρωτας στους Αγώνες της Αθήνας: αγάπη μέσα από το παιχνίδι των τριών νεαρών στη βιβλιοθήκη, αγάπη μέσα από το συγκλονιστικό τραγούδι της Σελίν Ντιόν, αγάπη που ανέλαβε να την ταξιδέψει στα πέρατα της γης, μέσα από έναν καινούριο «γύρο του κόσμου», το αερόστατο με την ολυμπιακή φλόγα.

Βιβλιογραφία

- Κουλούρη, Χ. (2008, 31 Αυγούστου). Ένα σύγχρονο κίνημα. Εφ. *Το Βήμα της Κυριακής*. Νέες Εποχές: Ειδικό Αφιέρωμα: Αναζητώντας το πνεύμα του Ολυμπισμού.
- Κουλούρη, Χ. (2020). *Φουστανέλες και χλαμύδες. Ιστορική μνήμη και εθνική ταυτότητα 1821-1930*. Αλεξάνδρεια.
- Ozouf, M. (1976). *La fête révolutionnaire*. Gallimard.
- Vovelle, M. (1976). *Les métamorphoses de la fête en Provence de 1750 à 1820*. Aubier-Flammarion.

Olympic Games 2024: The French fête

Christina Koulouri

Abstract

The Olympic Games in Paris were a mega-event consistent with the Olympic tradition invented by the French aristocrat Pierre de Coubertin and representative of the contemporary world, despite intense criticism for the opening ceremony. A symbolic and artistic combination of the ancient banquet with the French fête, the opening ceremony emphasized the multiculturalism and the hybrid identities of the modern globalized world. Instead of conveying an idealized picture of French identity, the opening ceremony offered a bold and subversive narrative of contemporary France in live with the memories of the French Revolution.

Keywords : mega-event, Paris, Olympic Games, French fête, multiculturalism

Θεάματα συμπερίληψης, εξευγενισμός και εορταστικός καπιταλισμός στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι (2024)

Γιάννης Ζαϊμάκης

Εισαγωγή

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες συνιστούν μια επινοημένη παράδοση της νεωτερικής κοινωνίας με παγκόσμια εμβέλεια που πλαισιώνεται από τελετουργικές παραστάσεις και συμβολισμούς που επικαλούνται τις ηθικές αξίες του Ολυμπισμού (ερασιτεχνισμός, ευ αγωνίζεσθαι, παγκόσμια ειρήνη κ.λπ.), προικίζοντάς τους με μία αίσθηση κοσμικής ιερότητας. Ως κορυφαίο παγκόσμιο αθλητικό γεγονός μεγάλης κλίμακας (mega-event), στο οποίο τα αγωνιστικά δρώμενα συγκλίνουν με την κοινωνία του θεάματος και τις απαιτήσεις των ΜΜΕ, οι Ολυμπιακοί Αγώνες απευθύνονται σε μαζικό καταναλωτικό κοινό. Οι αγώνες δίνουν την ευκαιρία στις φιλοξενούσες χώρες να προβάλουν τελετουργικά τις εθνικές τους ταυτότητες μέσα από την κατασκευή επιλεκτικών θεαμάτων, αφηγήσεων και συμβολισμών που συνδέουν αξιομνημόνευτα εθνικά επιτεύγματα με το πνεύμα του Ολυμπισμού.

Σε έναν κόσμο διαδοχικών κρίσεων απομαγεμένο από τα μεγάλα οράματα, οι Ολυμπιακοί Αγώνες παρέχουν ένα καταφύγιο επίπλαστης αθλητικής αγνότητας που εξευγενίζει ένα εμπορευματοποιημένο θέαμα που προβάλλει τις αξίες μιας ανταγωνιστικής φιλόδοξης κοινωνίας όπου το μείζον διακύβευμα είναι η επιτυχία. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι, οι διοργανωτές επέλεξαν να αποφύγουν την κανονικότητα μιας συνεκτικής γραμμικής εθνικής αφήγησης προβάλλοντας εικόνες και παραστάσεις που προκάλεσαν ζωηρές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις.

1. Εορταστικός καπιταλισμός και κοινωνικός διαχωρισμός στην πόλη του φωτός

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες συνιστούν ένα προνομιακό πεδίο για να κατανοήσουμε πώς το κράτος και η αγορά συνυπάρχουν με τη μορφή του θεάματος ως τρόπου ρύθμισης της κοινωνίας, θεαματικοποίησης του δομημένου περιβάλλοντος και άσκησης παραγωγικής εξουσίας (Broudehoux, 2010). Σύμφωνα με τον πολιτικό επιστήμονα Jules Boykoff, οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν μετατραπεί σε μια θεαματική γιορτή του αθλητισμού της αριστείας και του εορταστικού καπιταλισμού (celebra-

tion capitalism) (2013), στον οποίο η καλλιτεχνική και αθλητική δραστηριότητα έχει ενσωματωθεί στην εμπορευματική παραγωγή και στη φρενήρη οικονομική ανάγκη ενός διαρκώς ανανεούμενου ρεύματος παραγωγής νέων κοινωνικών εμπειριών που αποδίδουν στην αισθητική καινοτομία και τον πειραματισμό ανταλλακτική αξία (Jameson, 1999).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες επικαλούνται το φιλειρηνικό πνεύμα και τις αξίες του Ολυμπισμού προσδίδοντας κύρος και γόητρο σε ένα παγκόσμιο θέαμα που επιτρέπει τη διακίνηση του κεφαλαίου μέσα από ασύμμετρες συμπράξεις του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα σε μια σχεδιασμένη οικονομία στην οποία το κράτος και ΜΚΟ παρέχουν οργανωτικό κεφάλαιο, υποδομές και επενδύσεις και μεγάλες εταιρίες ανταγωνίζονται για να συνδεθούν με την «Ολυμπιακή εικόνα» και να προσπορίσουν δημοσιότητα και οφέλη (Boykoff, 2013· 2021).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2024 διεξήχθησαν στο Παρίσι, μια σημαντική μητρόπολη του δυτικού κόσμου, η οποία μετά από μια περίοδο αιματηρών επαναστατικών περιόδων και προσπάθειες εκτεταμένων δημοκρατικών και ριζοσπαστικών μεταρρυθμίσεων από τα κάτω (1789, 1848, 1871) έγινε το επίκεντρο ενός αναδυόμενου αστικού καπιταλιστικού κόσμου. Η πόλη του φωτός με τις ταξικές αντιθέσεις, τους χωρικούς διαχωρισμούς, τις καλλιτεχνικές πρωτοπορίες και τα ριζοσπαστικά ιδεολογικά ρεύματα δεν έπαψε ποτέ να τροφοδοτεί δημόσιες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις.

Για τους διοργανωτές των αγώνων και τους Παριζιάνους οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτέλεσαν μια καλή ευκαιρία για να δείξει ότι παραμένει μια καπιταλιστική μητρόπολη της καινοτομίας και η ιδέα να βγουν οι αγώνες από το στάδιο και να μπουκ στην καρδιά της πόλης ήταν μια από αυτές. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα του Παρισιού από τις αρχές του καλοκαιριού παρείχε μια αδιάκοπη σειρά πολιτιστικών, αθλητικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων στους δρόμους της πόλης, που μετατράπηκε σε ένα εορταστικό περιβάλλον για επισκέπτες και τουρίστες. Για τις ανάγκες των αγώνων δημιουργήθηκε ένα προσωρινό αστικό πάρκο -μία από τις επτά προσωρινές κατασκευές των αγώνων- σε μια τοποθεσία που προσέφερε στους αγωνιζόμενους και στους θεατές θέα στο γαλλικό κοινοβούλιο, τον Πύργο του Άιφελ και την Αψίδα του Θριάμβου. Στον χώρο αυτό φιλοξενήθηκαν αγώνες μπάσκετ και τα θεαματικά αθλήματα του σκίετμπορντ και του μπρέικ ντανς που, μαζί με το σέρφινγκ και την αθλητική αναρρίχηση, εντάχθηκαν με απόφαση της ΔΟΕ από το 2019 στο πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων για να προσελκύσουν ένα νεανικό καταναλωτικό κοινό και να ενισχύσουν τη θεαματικότητά τους.

Για την απρόσκοπτη διεξαγωγή των αγώνων και των πολιτιστικών δρώμενων

στην πόλη, η κοινωνική καθημερινότητα του Παρισιού άλλαξε ριζικά στη διάρκεια της προετοιμασίας των αγώνων. Οι διοργανωτές εφάρμοσαν ένα προηγμένο σχεδιασμό ηλεκτρονικής επιτήρησης και ελέγχου των μετακινούμενων πληθυσμών με χρήση νέων τεχνολογιών και της τεχνικής νοημοσύνης για την αποτροπή τρομοκρατικού κτυπήματος και διαδηλώσεων διαμαρτυρίας (Σαματάς, 2024). Παρεμβατικά μεταλλικά κιγκλιδώματα και εργοτάξια είχαν τοποθετηθεί σε διάφορα σημεία της πόλης, οι μετακινήσεις περιορίστηκαν, πολλές μέσω κωδικών QR, και οι περίπατοι κατοίκων και επισκεπτών κατά μήκος του Σηκουάνα ήταν υπό πλήρη αστυνομικό έλεγχο για λόγους αποτροπής διαδηλώσεων που θα μπορούσαν να αμαυρώσουν τις θεαματικές εκδηλώσεις.

Το Παρίσι προσαρμόστηκε στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές που αναπτύσσονται σε πόλεις υποδοχής Ολυμπιακών Αγώνων με εκτεταμένες αναπλάσεις και πρακτικές εξευγενισμού προκειμένου να γίνουν πιο ελκυστικές και ευπαρουσίαστες σε εύπορους καταναλωτές, τουρίστες, εμπορικούς εταίρους και επενδυτές, πρακτικές που συνήθως συνοδεύονται από τον εκτοπισμό μεταναστών και αστέγων και την αύξηση των τιμών των ενοικίων και της στέγασης που πλήττει ιδιαίτερα τους πιο φτωχούς (Boykoff, 2021· Suzuki et.al, 2018· Talbot, 2021).

Οι αγώνες στο Παρίσι συνδυάστηκαν μια εκστρατεία εξευγενισμού και αστικών αναπλάσεων της πόλης, εκτοπισμό αστέγων και μεταναστών και τη συνακόλουθη συσκότιση της φτώχειας. Στο προάστιο Seine-Saint-Denis ανατολικά του Παρισιού, όπου πάνω από το 25% του πληθυσμού ζει κάτω από το όριο της φτώχειας και αρκετοί μετανάστες σε καταυλισμούς ή σε εγκαταλελειμμένα κτίρια, διαμορφώθηκε το Ολυμπιακό Χωριό που φιλοξένησε χιλιάδες αθλητές και αθλήτριες στη διάρκεια των αγώνων. Παρά τα δισεκατομμύρια που ξόδεψε η γαλλική κυβέρνηση για τον εξευγενισμό και την ανάπτυξη του προαστίου και των περιχώρων του, υπήρξαν διαμαρτυρίες για τις κοινωνικές επιπτώσεις αυτών των πολιτικών. Λίγους μήνες πριν του αγώνες υπήρξαν αναφορές στον Independent για τον εκτοπισμό χιλιάδων αστέγων για να διασφαλιστεί η δημόσια εικόνα της πόλης, ενώ ΜΚΟ και ακτιβιστές κατήγγειλαν ότι οι αρχές επιδόθηκαν σε μια ταχεία επιχείρηση «σκούπας» ευάλωτων ομάδων με δικαστικές και αστυνομικές αποφάσεις που προσέφεραν φαινομενικά προοπτικές στέγασης στους εκτοπισμένους σε άγνωστες τοποθεσίες και πρόχειρους αυτοσχέδιους καταυλισμούς (Lee Ludvigsen, 2024). Παρομοίως, καταγγέλλθηκαν οι συνθήκες εργασίας κυρίως μεταναστών στις ανεγερθείσες εγκαταστάσεις σε επικίνδυνες δουλειές για πολλές ώρες χωρίς τον κατάλληλο εξοπλισμό ασφαλείας, και υπήρξαν προσφυγές εργαζομένων στα δικαστήρια σε βάρος κατασκευαστικών εταιρειών που τους εκμεταλλεύονταν (Baladi, 2024).

Σε αυτήν την παγκόσμια γιορτή, μεγάλο μέρος του κόστους των αγώνων καλύφθηκε από τα έσοδα της ΔΟΕ από τις τηλεοπτικές μεταδόσεις και τους χορηγούς, στους οποίους συναντάμε ένα μέρος της ελίτ του πολυεθνικού καπιταλισμού, που βρήκαν μια ευκαιρία να προβάλουν την κουλτούρα της κοινωνικής ευθύνης και τα προϊόντα τους στο παγκόσμιο κοινό δισεκατομμυρίων τηλεθεατών.¹ Στον τομέα του τουρισμού και της αναψυχής παρατηρήθηκε αύξηση των τιμών των υπηρεσιών και υψηλή κερδοφορία σε πολυτελείς χώρους διασκέδασης και ξενοδοχεία 5 αστέρων στο δυτικό τμήμα της πόλης, όπου οι τιμές σε δωμάτια με μπαλκόνια σε υψηλούς ορόφους με θέα στα αθλητικά δρώμενα στους δρόμους της πόλης και στον Σηκουάνα είχαν απογειωθεί (Baladi, 2004)

2. Πολυθεματικότητα και θεάματα συμπερίληψης

Το φεστιβάλ της παγκόσμιας αθλητικής γιορτής έδωσε την ευκαιρία στους διοργανωτές των αγώνων να προβάλουν την εικόνα μιας Βαβυλώνας της διεθνούς αστικής τάξης με πρωτοποριακές ιδέες και κοινωνικές εμπειρίες, οι οποίες ήταν εναρμονισμένες με το έθος του εορταστικού καπιταλισμού αλλά με τρόπους που προκαλούσαν αμηχανία στους ιεροφάντες της αριστείας των ολυμπιακών ιδεωδών και των εθνικών αξιών. Το Παρίσι επέλεξε να προικοδοτήσει τους αγώνες με πολιτικά μηνύματα και συμβολισμούς. Έτσι, το λόγोटυπο της ΔΟΕ στολίστηκε με τα χρώματα ουράνιου τόξου στη διεθνή ημέρα κατά της ομοφοβίας, της τρανσφοβίας και της φοβίας προς τα διεμφυλικά άτομα για να περάσει το μήνυμα της συμπερίληψης.

Οι αγώνες πλαισιώθηκαν με θεαματικά δρώμενα, βίντεο και παραστάσεις που απέκλιναν από την κανονικότητα μιας γραμμικής και συνεκτικής αφήγησης της ιστορίας του έθνους υποδοχής, τις μυθολογίες της εθνικής καθαρότητας και τη λογική της αθλητικής αριστείας που διαχρονικά υπηρετούσαν οι τελετές των Ολυμπιακών αγώνων. Στην τελετή έναρξης των αγώνων, ο καλλιτεχνικός διευθυντής Τομας Ζολί επιχείρησε να αποδώσει με το δικό του τρόπο τη συμπεριληπτικότητα του εθνικού συνθήματος *Liberté, égalité, fraternité* (ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη) με μια διονυσιακή γιορτή στην οποία πρωταγωνιστούσαν μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας μαζί με σελέμπριτις της μόδας, του αθλητισμού, της μουσικής και του κινηματογράφου.

Η διαθεματικότητα ήταν βασικό στοιχείο των αναπαραστάσεων με υπαινικτικούς,

¹ Στους βασικούς χορηγούς των αγώνων συμπεριλαμβάνονταν πολυεθνικές εταιρίες κολοσσοί (Coca-Cola, Samsung, Toyota, Airbnb, Allianz, Atos, Bridgestone, Deloitte, Intel, Omega, Panasonic κ.α.) αλλά και φημισμένες γαλλικές εταιρίες, όπως η Louis Vuitton (LV), προμηθεύτρια προϊόντων πολυτελείας.

ενίοτε αμφίσημους, συμβολισμούς που επέτρεπαν διαφορετικές αναγνώσεις και αναδείκνυαν αναπαραστάσεις της ετερότητας και της πολυπολιτισμικότητας σε μια συνεχή ροή εικόνων και απρόσμενων διασταυρώσεων ετερόκλητων καλλιτεχνικών ρευμάτων και αισθητικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η συνάντηση της πρώτης (γαλλικής) χέβυ μέταλ μπάντας (Gojira) που συμμετείχε σε Ολυμπιακούς Αγώνες (γνωστής για τις περιβαλλοντικές της ευαισθησίες) με την τραγουδίστρια της κλασικής όπερας Μαρίνα Βιότι, σε παράσταση πλαισιωμένη με εικόνες που παρέπεμπαν στο επαναστατικό παρελθόν της Γαλλίας και μπορούσαν να διαβαστούν με διαφορετικούς τρόπους, είτε ως σύμβολα της επανάστασης των πληβείων ή της αστικής παλινόρθωσης μετά την ήττα του Ναπολέοντα.

Παρομοίως, αναπαραστάσεις από το φεμινιστικό παρελθόν της Γαλλίας -από τη Σιμόν ντε Μπωβουάρ και την Αλίς Μιλιάτ μέχρι την αναρχοφεμινίστρια Λουίζ Μισέλ- συνομιλούσαν με ζωντανές περσόνες της woke κουλτούρας και μιας μη κανονιστικής σεξουαλικότητας μέσω της μουσικής και του χορού. Οι αναπαραστάσεις ενός διονυσιακού συμποσίου με επίκεντρο τον Κατρίν Φιλίπ ως θεό της γιορτής εμπνευσμένο από τον πίνακα του Δείπνου του Διόνυσου του Jan Harmensz van Biljert και στο πίσω πλάνο τη λεσβία ακτιβίστρια και dj Μπάρμπαρα Μπουτς ανάμεσα σε drag queens, μοντέλα της πασαρέλας, χαρούμενα πρόσωπα και σώματα που παρέκκλιναν από τις έμφυλες ηγεμονίες προκάλεσαν ποικίλα σχόλια και προσλήφθηκαν από θρησκευτικούς κύκλους ως μια βλάστημη παρωδία του Μυστικού Δείπνου του Ντα Βίντσι.

Σύμφωνα με την ανταποκρίτρια της EPT στο Παρίσι Θωμαΐς Παπαϊωάννου, η κοινωνία της πόλης υποδέχτηκε με θετικό τρόπο αυτές τις καινοτομίες χωρίς να λείπουν οι προβληματισμοί για την πληθώρα υπαινιγμών μιας δυτικού τύπου σεξουαλικής ελευθεριότητας ασύμβατης με τα habitus των έμφυλων σχέσεων σε χώρες του Παγκόσμιου Νότου.² Την ίδια ώρα, η Διεθνής Αμνηστία επέκρινε τη Γαλλία για την άρνησή της να επιτρέψει στις Μουσουλμάνες αθλήτριες να φορέσουν τις δικές τους αθλητικές ενδυμασίες για να αγωνιστούν, κατηγορώντας τις γαλλικές αρχές και τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή (ΔΟΕ) για πολιτισμικές διακρίσεις με πρακτικές που αντιφάσκουν στη διακηρυγμένη δέσμευση των διοργανωτών για τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες ισότητας των φύλων στο Παρίσι (Amnesty International, 2024).

Η παρουσία στις όχθες του Σηκουάνα εκατοντάδων σελέμπριτις που φωτογραφήθηκαν με σύνολα υψηλής ραπτικής, εκπροσώπων της παγκόσμιας

² Βλ. σχετικά τις απόψεις της ανταποκρίτριας της Θωμαΐδος Παπαϊωάννου στην εκπομπή της EPT Συνδέσεις <https://www.youtube.com/watch?v=PfL0792x14w>

επιχειρηματικής ελίτ και αρχηγών κρατών, η εμφατική προβολή ρούχων και κοσμημάτων των οίκων Dior και Louis Vuitton στις τελετές των αγώνων μάς θύμιζαν πως οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες συνιστούν μια φιέστα του καταναλωτικού καπιταλισμού με ποικιλόμορφα εντυπωσιακά θεάματα. Κάποια από αυτά συνδύαζαν την τεχνολογική καινοτομία με την αισθητική του μεταμοντέρνου: οι εναέριες επιδείξεις με το αιωρούμενο πιάνο και τον Alain Roche κρεμασμένο κατακόρυφα να ερμηνεύει τον «Ύμνο στον Απόλλωνα»· ο «χρυσός ταξιδευτής» (Arthur Cadre) σε μια συμβολική διαδρομή προς την ακέφαλη Νίκη της Σαμοθράκης· οι ήχοι της alternative rock μπάντας του Λος Άτζελες Red Hot Chilli Peppers και του ράπερ Snoop Dogg λίγο πριν το χολιγουντιανής έμπνευσης σόου με τον ουρανοκατέβητο Τομ Κρουζ σε μια «ριφοκίνδυνη» αποστολή παράδοσης της σημαίας των Ολυμπιακών Αγώνων στο Λος Άτζελες.

Τα χιλιάδες φώτα στο Πύργο του Άιφελ θύμιζαν ότι η ολυμπιακή γιορτή στους δρόμους του Παρισιού ήταν ευπρόσδεκτη στο αστικό Παρίσι και οι βάρκες φορτωμένες με εκατοντάδες κορυφαίους αθλητές αναχώρησαν από τη γέφυρα Austerlitz, που βρίσκεται στο μεταίχιμιο του ιστορικού κέντρου της πόλης και των ανατολικών γειτονιών της, το «Παρίσι της φτώχειας» με το ολυμπιακό σόου να γυρνά την πλάτη του στο πληβειακό Παρίσι. Η Πλατεία της Βαστίλης και πίσω από αυτό το προάστιο Saint-Antoine, επίκεντρα των επαναστατικών αγώνων του παρελθόντος παρέμεναν οχυρωμένα για να αποτραπούν διαδηλώσεις ακτιβιστών που είχαν προηγουμένως εκφράσει τη διαμαρτυρία τους για το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των αγώνων, τον εκτοπισμό αστέγων και μεταναστών και την επιλεκτική εφαρμογή του μέτρου του εμπάργκο σε αθλητικές αντιπροσωπείες χωρών που παραβιάζουν το διεθνές δίκαιο και εμπλέκονται σε πολεμικές διενέξεις.³ Για τους διοργανωτές αρκούσε το γεγονός ότι η Ολυμπιακή δάδα είχε περάσει για λίγο από τη συνοικία αυτή νωρίτερα, στις 14 Ιουλίου, την Ημέρα της Βαστίλης (Rauwels, 2024).

3. Κριτικές παρατηρήσεις

Οι αγώνες του Παρισιού και οι τελετουργίες που τις συνόδευαν αποτέλεσαν μια πολιτισμική τομή στη μακρόχρονη ιστορία των τελετουργιών των αγώνων.

³ Η ΔΟΕ επέτρεψε σε Ρώσους και Λευκορώσους αθλητές να συμμετάσχουν στους αγώνες χωρίς τα εθνικά εμβλήματα και με προϋπόθεση τη δημόσια αποκήρυξη της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία, αλλά είχε διαφορετική στάση στην περίπτωση του πολέμου Ισραήλ-Χαμάς. Στην τελετή έναρξης των αγώνων η ΔΟΕ καλωσόρισε την παρουσία του Ισραηλινού προέδρου Νετανιάχου, σε μια χρονική περίοδο κατά την οποία η εισβολή στη Γάζα και οι θάνατοι χιλιάδων αμάχων βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη.

Αναμφίβολα, η προσέγγιση των διοργανωτών ήταν ευρωκεντρική και γαλλοκεντρική, μέσα, ωστόσο, από μια αιρετική οπτική που πρόβαλλε, σε παγκόσμιο επίπεδο, τη ρευστότητα των ταυτοτήτων των δυτικών κοινωνιών και ορισμένες αξίες ριζωμένες σε μεγάλο μέρος της φιλελεύθερης γαλλικής κοινωνίας, όπως την κοσμικότητα, την ελευθεριότητα, την αποδοχή της διαφοράς και την ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης.

Οι ενστάσεις που προβλήθηκαν μπορούν να ιδωθούν από διαφορετικές ιδεολογικές προσλήψεις. Συντηρητικοί κύκλοι θεώρησαν ότι οι αγώνες αποτέλεσαν μια παρέκκλιση από τις ευγενείς αξίες του αθλητισμού, προσέβαλαν την ιδέα του έθνους, προώθησαν τη woke ιδεολογία και χλεύασαν τον Χριστιανισμό και τα θρησκευτικά ιδεώδη. Από τη σκοπιά της μεταποικιακής κριτικής, θεωρήθηκε ότι οι αγώνες ενίσχυσαν τη δυτική ισχύ με την κυριαρχία εικόνων που αναπαράγουν την ιδεολογία της λευκής υπεροχής και εκθέτουν τα επιλεκτικά μέτρα υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (π.χ. με το μποϋκοτάζ στους Ρώσους αθλητές αλλά όχι στους Ισραηλινούς), ενώ σιώπησαν στις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Γάζα και τις πολιτισμικές διακρίσεις σε βάρος των Μουσουλμάνων αθλητριών. Μια τρίτη κριτική προήλθε από κύκλους της αριστεράς, που τόνισαν πως σε μια περίοδο πρωτοφανούς κλιματικής κρίσης οι Ολυμπιακές πόλεις καλούνται να αναδιαμορφώσουν δραστικά τα οικοσυστήματά τους, να εντατικοποιήσουν την αστική ανάπτυξη με τεράστιες επενδύσεις σε μια βραχύβια αθλητική εκδήλωση και σπάταλες φιέστες. Σε αυτή τη βάση, οι αγώνες ενίσχυσαν τις ανισότητες, επιβάρυναν το περιβάλλον και λειτούργησαν ως εργαστήρια εφαρμογής νέων μεθόδων βιοπολιτικής και ελέγχου ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Οι συζητήσεις γύρω από τους Ολυμπιακούς Αγώνες στο Παρίσι φέρνουν στο προσκήνιο την πολιτική διάσταση του αθλητισμού και την ανάγκη να τον εξετάσουμε έξω από τις μυθοποιήσεις της κυρίαρχης ιδεολογίας που εξετάζει τον αθλητισμό ως μια ανθρώπινη έξη πέρα από την εξουσία, τις συγκρούσεις και τις εξουσιαστικές δομές (Ζαϊμάκης & Φουρνάρακη, 2015). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του Παρισιού αποτέλεσαν μια ενσώματη και εδαφοποιημένη θεαματική αθλητική εμπειρία που καταναλώθηκε μαζικά από εκατομμύρια τηλεθεατές σε όλο τον κόσμο και σχολιάστηκε από τους χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης παράγοντας ιδεολογικές αντιδικίες και πολιτικές συζητήσεις για ζητήματα σχέσεων εξουσίας, κοινωνικών ανισοτήτων και έμφυλων διακρίσεων στις αθλητικές πρακτικές.

Οι αγώνες στο Παρίσι και οι τελετουργίες που τους συνόδευαν έδειξαν πως οι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να ανταποκρίνονται λαμπρά στις επιταγές του θεάματος και της γέννησης νέων καταναλωτικών εμπειριών συμβάλλοντας στην

αέναη ανάγκη του καπιταλισμού της ύστερης νεωτερικότητας για παραγωγή και κατανάλωση εικόνων. Την ίδια ώρα, ωστόσο, μπορούν να παράγουν εικόνες και πρακτικές που υπονομεύουν τη μανία για εθνική ανύψωση και τις ηγεμονικές αντιλήψεις για τα αθλητικά σώματα, τη σεξουαλικότητα και την αθλητική αριστεία.

Στο Παρίσι η λογική του καταναλωτικού καπιταλισμού και της κοινωνίας του θεάματος συναντήθηκε με το φιλελεύθερο πνεύμα της συμπερίληψης και της διονυσιακής γιορτής μακριά από τις γραμμικές επιτελέσεις ενός εθνικού αυτοθυμασμού του παρελθόντος που δέσποζαν στις τελετές των Ολυμπιακών Αγώνων. Σε σημαντικό βαθμό τα θεάματα των αγώνων εναρμονιζόταν με το αφήγημα της καινοτομίας, της πολυπολιτισμικότητας και του κοινωνικού φιλελευθερισμού που είναι αποδεκτό από σημαντικό τμήμα της φιλελεύθερης γαλλικής κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένου και του συστήματος διακυβέρνησης του Μακρόν. Σε αυτό το αφήγημα, ωστόσο, δεν είχαν θέση οι διεκδικήσεις κοινωνικών ακτιβιστών για αθλητικές πρακτικές που σέβονται το περιβάλλον και τα οικοσυστήματα της πόλης διεκδικώντας μέτρα κοινωνικής συμπερίληψης για τους πληβείους και τους φτωχούς του Παρισιού. Σε αυτόν το καπιταλισμό της φιέστας οι τελευταίοι δεν θα μπορούσαν να είναι ορατοί.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ζαϊμάκης, Γ. & Φουρναράκη, Ε. 2015. Εισαγωγή. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (Επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις* (σελ. 9-39). Αλεξάνδρεια.
- Σαματάς, Μ. (2024). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως πεδίο δοκιμής και διάδοσης τεχνολογιών μαζικού ελέγχου και παρακολούθησης: Από το C4I των Ολυμπιακών της Αθήνας 2004 στην τεχνητή νοημοσύνη των Ολυμπιακών του Παρισιού 2024. *Αθλητισμός και Κοινωνικές Επιστήμες*, 2, 9-30.

Ξενόγλωσση

- Amnesty International (2024, July 16). “Excellence, respect friendship”: Why hijab bans in French sports defy Olympics values and human rights. *Amnesty International*. <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2024/07/why-hijab-bans-in-french-sports-defy-olympic-values-and-human-rights/>
- Baladi, L. (2024, July 29). The dark side of the Paris 2024 Olympics: A closer look behind the global spectacle. *Savoir Flair*. <https://www.savoirflair.com/article/dark-side-of-the-olympics/c51def85-ddef-47ce-b003-812e7d3f1f54>
- Boykoff, J. (2021). Celebration capitalism, sports mega-events, and the Tokyo 2020 Olympics. *Journal of Sport and Gender Studies*, 19, 50–66. https://doi.org/10.18967/sptgender.19.0_50

- Boykoff, J. (2013). *Celebration capitalism and the Olympic Games*. Routledge.
- Broudehoux, A.-M. (2010). Images of power. *Journal of Architectural Education*, 63 (2), 52-62. <https://doi.org/10.1111/j.1531-314X.2010.01058.x>
- Lee Ludvigsen, JA. (2024). In the shadow of sport megaevents: A critical analysis of the nexus between evictions, displacements, securitized gentrification and children's rights. *International Review for the Sociology of Sport*. <https://doi.org/10.1177/10126902241276258>
- Suzuki, N., Ogawa, T. & Inaba, N. (2018). The right to adequate housing: Evictions of the homeless and the elderly caused by the 2020 summer Olympics in Tokyo. *Leisure Studies*, 37(1), 89-96. <https://doi.org/10.1080/02614367.2017.1355408>
- Talbot, A. (2021). Talking about the “rotten fruits” of Rio 2016: Framing mega-event legacies. *International Review for the Sociology of Sport*, 56(1), 20-35. <https://doi.org/10.1177/1012690219878842>

Inclusive spectacles, gentrification and celebration capitalism in Paris Olympics (2024)

Yiannis Zaimakis

Abstract

This article examines the Olympic Games in Paris (2024) as a spectacular sporting mega-event that triggered political debates about power relations, social inequalities and gender discrimination in sporting practices. In Paris, the logic of celebration capitalism and spectacle met the liberal spirit of inclusion and the Dionysian atmosphere, moving away from the linear ethnocentric representations and images of past ceremonies. The spectacle of the Olympic Games largely reflected the narrative of innovation and social liberalism of the elites of French society, but in which the demands of social activists for sporting practices that respected the environment and the city's ecosystems and for measures for the social inclusion of the poor and plebs in Paris had no place.

Keywords: Olympic Games, Paris, celebration capitalism, inclusive spectacles, gentrification

Κόπα Αμέρικα 2024

Αλέξανδρος Κιτροέφ

Το τι κληροδοτούν στους διοργανωτές και στο άθλημα γενικότερα οι μεγάλες διοργανώσεις είναι θέμα που απασχολεί τους ακαδημαϊκούς μελετητές του αθλητισμού. Μια τέτοια συζήτηση γίνεται ακόμη πιο επίκαιρη εάν ένα άθλημα, σε αυτήν τη περίπτωση το ποδόσφαιρο ανδρών, διανύει μία περίοδο αλλαγών στο τρόπο που παίζεται και εάν μία συγκεκριμένη μεγάλη διοργάνωση θεωρείται προπομπός μίας άλλης ακόμη μεγαλύτερης. Τα θέματα που προέκυψαν από τη φετινή διοργάνωση του Κόπα Αμέρικα τα συνόψισε ξεκάθαρα ο Αργεντινός προπονητής Μαρσέλο Μπιέλσα, ο λεγόμενος «λόκο» (τρελός).

Ο Μπιέλσα ξεχωρίζει με τον τρόπο που μιλά πολύ ανοιχτά και ουσιαστικά και για το σημερινό ποδόσφαιρο. Στο Κόπα Αμέρικα, που διεξάχθηκε τις ίδιες μέρες με το Euro το καλοκαίρι του 2024, ήταν ο προπονητής της Ουρουγουάης και έδωσε δύο συνεντεύξεις που είχαν ευρεία απήχηση. Η πρώτη ήταν σχετική με το σύγχρονο στυλ του ποδοσφαίρου, με το πώς παίζεται μέσα στο γήπεδο. Την έδωσε μετά τον αγώνα της Εθνικής Ουρουγουάης με την Βραζιλία. Ήταν αγώνας που έληξε 0-0 και κρίθηκε με τη διαδικασία των πέναλτι και η Ουρουγουάη νίκησε με 4-2. Ήταν ένας στείρος αγώνας με πολλά (41) φάουλ, μία κόκκινη και τέσσερις κίτρινες κάρτες και λίγες φάσεις. Ο Μπιέλσα σχολίασε το στυλ του ποδοσφαίρου στην εποχή μας λέγοντας πως, ενώ έχει όλο και περισσότερους θεατές, γίνεται όλο λιγότερο ελκυστικό. Αυτό που έκανε το αγώνισμα το καλύτερο στον κόσμο, συνέχισε, δεν αποτελεί προτεραιότητα στη σημερινή μας εποχή. Σε αυτό το σημείο δεν εξήγησε ακριβώς τι εννοούσε, αλλά όλοι κατάλαβαν πως αναφερόταν στον θεαματικό και ευρηματικό τρόπο που παλαιότερα παιζόταν πιο συχνά το ποδόσφαιρο. Αλλά δεν έχει σημασία πόσος πολύς κόσμος παρακολουθεί το ποδόσφαιρο, συνέχισε ο Μπιέλσα, εάν δεν εξασφαλίσουμε πως το θέαμα θα είναι ελκυστικό, αλλιώς μόνο ο επιχειρηματικός παράγοντας θα ωφεληθεί. Διότι αυτός ο παράγοντας ενδιαφέρεται μονάχα για το πόσος κόσμος παρακολουθεί το ποδόσφαιρο. Αλλά σε μερικά χρόνια οι παίκτες που αξίζουν να τους παρακολουθούμε θα είναι λιγότεροι, και το παιχνίδι θα μας προσφέρει λιγότερες απολαύσεις, οπότε και αυτή η σημερινή αύξηση των θεατών θα σταματήσει. Το ποδόσφαιρο, είπε, θα χάσει τον χαρακτήρα του ως πολιτιστική ταυτότητα που έχει απήχηση στον απλό κόσμο, στους φτωχούς.

Τα λόγια του Μπιέλσα είχαν μεγάλη απήχηση και στην Ευρώπη, όπου λίγες μέρες πριν είχαν ολοκληρωθεί οι αγώνες της φάσης των ομίλων του Euro. Από τους 36 αγώνες, 14 ήταν ισοπαλίες. Ακόμη πιο σημαντικό ήταν πως μεγάλες ποδοσφαιρικές δυνάμεις όπως η Αγγλία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ολλανδία δεν είχαν εντυπωσιάσει με το επίπεδο του παιχνιδιού τους. Στην Αγγλία, όπου η απόδοση της εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου απασχολεί τη κοινή γνώμη σχεδόν όσο πολύ τα καμώματα της βασιλικής οικογένειας, ο προπονητής της εθνικής ο Γκάρεθ Σάουθγκέτ αντιμετώπιζε θυελλώδη κριτική.

Μία ανάλογη δημόσια συζήτηση για το στυλ του ποδοσφαίρου είχε γίνει στη διάρκεια του Παγκοσμίου Κυπέλλου που έγινε το 2022 στο Κατάρ. Ο Ολλανδός προπονητής Λουίς Φαν Γκαλ είχε δηλώσει πως υπήρξαν πολλοί αμφίροποι αγώνες που κρίθηκαν με ένα γκολ διαφορά, διότι είναι πιο εύκολο να παίζεις άμυνα παρά επίθεση στις μέρες μας. Φαίνεται πως στις πρόσφατες μεγάλες ποδοσφαιρικές οργανώσεις έχουμε σειρά από ειδικούς που σημειώνουν τις αρνητικές τάσεις που εμφανίζει η ποδοσφαιρική τακτική. Σημειώνουμε πως αυτό συμβαίνει στις διοργανώσεις ανδρών και όχι των γυναικών που αναπτύσσουν ένα συγκεκριμένο θεαματικό στυλ παιχνιδιού τα τελευταία χρόνια.

Πού θα οδηγήσουν αυτές οι τάσεις στο ποδόσφαιρο δεν μπορούμε να γνωρίζουμε. Στο Euro το συντηρητικό στυλ παιχνιδιού δεν κυριάρχησε χάρη στη νικήτρια ομάδα την Εθνική Ισπανίας που εντυπωσίασε με το επιθετικό παιχνίδι και τους ταλαντούχους νέους παίκτες. Και χώρες όπως η Αλβανία, η Ελβετία και η Τουρκία έπαιξαν συναρπαστικό ποδόσφαιρο. Αλλά, όπως σημείωσε ο Μπιέλσα, στο Κόπα Αμέρικα τα πράγματα δεν ήταν τόσο καλά. Ίσως οι χώρες είναι λιγότερες και οι εθνικές ομάδες γνωρίζονται πολύ καλύτερα. Κυριάρχησε το συντηρητικό καθώς και το σκληρό παιχνίδι με την ανεκτικότητα πολλών μέτρων διαιτητών. Στους 32 αγώνες σημειώθηκαν κατά μέσο όρο μόνο 2,19 γκολ σε κάθε αγώνα. Στον τελικό αγώνα η Αργεντινή νίκησε τη Κολομβία 1-0 στην παράταση. Θα δούμε τι μας επιφυλάσσει αγωνιστικά το Παγκόσμιο Κύπελλο το 2026 όπου θα συμμετάσχουν και ευρωπαϊκές και νότιο-αμερικάνικες ομάδες.

Ο Μπιέλσα δεν στάθηκε μόνο στη ποιότητα του ποδοσφαίρου. Σε μία δεύτερη συνέντευξη αναφέρθηκε στο οργανωτικό σκέλος του Κόπα Αμέρικα. Τα σχόλια του είχαν ακόμη πιο άμεσο αντίκτυπο, παρουσιάστηκαν σημαντικά προβλήματα μέσα και έξω από τους αγωνιστικούς χώρους. Το φετινό Κόπα διοργανώθηκε στις ΗΠΑ από την KONMEMΠΟΛ την Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία Νοτίου Αμερικής. Πριν ακόμη την έναρξη τις διοργάνωσης υπήρχε διάχυτη η άποψη πως η Ομοσπονδία διάλεξε τις ΗΠΑ, διότι τα έσοδα θα ήταν ασύγκριτα πιο μεγάλα από το να είχε

γίνει σε μία χώρα της Νότιας Αμερικής. Αυτό φάνηκε από τον μέσο όρο του κόστους ενός εισιτηρίου που ήταν 200 δολάρια (181 Ευρώ). Οι ΗΠΑ δέχθηκαν να παίξουν το ρόλο του οικοδεσπότη διότι είδαν το Κόπα ως γενική δοκιμή για το επόμενο Παγκόσμιο Κύπελλο, καθώς είναι συν-διοργανώτρια χώρα μαζί με τον Καναδά και το Μεξικό.

Ο Μπιέλσα μέσα σε έναν οργισμένο χείμαρρο δηλώσεων επισήμανε τρία βασικά προβλήματα της διοργάνωσης. Το πρώτο ήταν πως τα βοηθητικά γήπεδα ήταν ανεπαρκή και πως στην ομάδα της Βολιβίας δε δόθηκε καν η δυνατότητα να προπονηθεί πριν από τους αγώνες της. Το δεύτερο ήταν πως ήταν πάρα πολύ κακό το αγωνιστικό τερέν, και το τρίτο ήταν η έλλειψη προστασίας των οικογενειών των παικτών της Ουρουγουάης στο στάδιο στη διάρκεια του αγώνα με την Κολομβία. Κυρίως, όμως, μίλησε με σκληρά λόγια για την ΚΟΝΜΕΜΠΟΛ και τον τρόπο που αρνιόταν πως υπήρξαν αυτά τα προβλήματα και πως προσπαθούσε να αποσιωπήσει κάθε κριτική. Για την περίπτωση της Βολιβίας μάλιστα είπε πως δεν έγινε μέριμνα να εξασφαλιστεί γήπεδο για προπόνηση λέγοντας «εμ, ποιος ενδιαφέρεται για τη Βολιβία» διότι η ΚΟΝΜΕΜΠΟΛ δεν ενδιαφέρεται για τις μικρότερες Νοτιοαμερικανικές χώρες και εξυπηρετεί τα συμφέροντα κυρίως των μεγάλων, της Αργεντινής, της Βραζιλίας και της Κολομβίας.

Ο Μπιέλσα ήταν ακόμη πιο καταιγιστικός για τη στάση της ΚΟΝΜΕΜΠΟΛ γύρω από την ακαταλληλότητα των αγωνιστικών επιφανειών. Αυτό που είχε συμβεί είναι πως, ενώ υπάρχουν στις ΗΠΑ γήπεδα ποδοσφαίρου που έχουν μέσο όρο χωρητικότητας 25.000 θεατές και με φυσικό χλοοτάπητα, οι διοργανωτές προτίμησαν να γίνουν οι αγώνες του Κόπα Αμέρικα σε γήπεδα αμερικανικού ποδοσφαίρου που έχουν τριπλάσια χωρητικότητα αλλά συνήθως τεχνητό χλοοτάπητα παρόλο που χρειαζόταν φυσικός χλοοτάπητας για τις ανάγκες του Κόπα. Όπως παραδέχθηκε η Αμερικανική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία, τοποθετήθηκαν πάνω από τη συνθετική επιφάνεια κομμάτια φυσικού χλοοτάπητα που, όμως, δεν είχαν αρκετό χρόνο να δέσουν ανάμεσα τους δημιουργώντας μία λεία επιφάνεια. Σε αντίθεση με τους Αμερικανούς, η ΚΟΝΜΕΜΠΟΛ ισχυριζόταν πως δεν υπήρχαν προβλήματα στους αγωνιστικούς χώρους προσπαθώντας να καλύψει το γεγονός πως προτίμησε τα μεγάλα γήπεδα για εισπρακτικούς λόγους. Το τρίτο σοβαρό πρόβλημα στο οποίο αναφέρθηκε ο Μπιέλσα ήταν περισσότερο ευθύνη των αμερικανικών υπηρεσιών ασφαλείας. Στον ημιτελικό αγώνα ανάμεσα στη Κολομβία και την Ουρουγουάη, οι οικογένειες των παικτών της Ουρουγουάης είχαν θέσεις πολύ κοντά σε οργανωμένους οπαδούς της Κολομβίας. Προκλήθηκαν αψιμαχίες και πριν προφτάσει να επιβάλει την τάξη η ασφάλεια του γηπέδου επενέβησαν οι παίκτες της Ουρουγουάης και

πιάστηκαν στα χέρια παίχτες με τους Κολομβιανούς οπαδούς.

Την επόμενη ημέρα δημιουργήθηκε ένα ακόμη μεγαλύτερο πρόβλημα πριν τον τελικό αγώνα ανάμεσα στην Αργεντινή και την Κολομβία, όταν μερικές εκατοντάδες οπαδοί που δεν είχαν εισιτήριο επιχειρήσαν διά της βίας να μπουν στο στάδιο κάνοντας αυτό που ονομάζουμε «ντου» στην Ελλάδα. Αιφνιδιάστηκε το προσωπικό ασφάλειας του σταδίου διότι στις ΗΠΑ, ενώ είναι συνήθως πολυάριθμο και επιτηρεί στενά τους θεατές, δεν έχει ποτέ παρουσιαστεί τέτοιο φαινόμενο τέτοιου μαζικού «ντου», όπως αυτό των οπαδών των δύο φιναλίστ. Έγιναν συμπλοκές και συλλήψεις, πολλοί χωρίς εισιτήριο κατόρθωσαν να μπουν στο στάδιο, άλλοι με εισιτήριο έμειναν εκτός και ο αγώνας άρχισε με καθυστέρηση μίας ώρας και 20 λεπτών. Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι ποδοσφαιριστές με αυτή την καθυστέρηση συνεχίστηκε διότι το ημίχρονο διήρκησε 25 λεπτά διότι είχε προγραμματιστεί καλλιτεχνικό πρόγραμμα κατά τα πρότυπα του «Σούπερ Μπούουλ» του τελικού αγώνα του πρωταθλήματος αμερικανικού ποδοσφαίρου. Σε αυτήν τη περίπτωση, το κύριο πρόσωπο της παράστασης ήταν η Κολομβιανή τραγουδίστρια Σακίρα.

Ορισμένοι σχολιαστές παρατήρησαν πως όλα αυτά τα οργανωτικά προβλήματα που παρουσιάστηκαν στο Κόπα Αμέρικα θα αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά στο Παγκόσμιο Κύπελλο του 2026, διότι η οργάνωση θα είναι της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου, της ΦΙΦΑ και όχι της ΚΟΝΜΕΜΠΟΛ. Μία τέτοια άποψη προϋποθέτει εμπιστοσύνη πως η ΦΙΦΑ μπορεί να λειτουργήσει ως θεματοφύλακας του ποδοσφαίρου. Αυτό είναι κάτι που δεν μας έχει δείξει πρόσφατα με την επιλογή του Κατάρ για το προηγούμενο παγκόσμιο κύπελλο, για να αναφερθούμε μονάχα σε ένα απο τα πολλά παραδείγματα. Αλλά και εάν υποθέσουμε πως οργανωτικά όλα θα πάνε καλά, παραμένει να δούμε τι είδος ποδοσφαίρου θα δούμε να παίζεται και κατά πόσο θα δικαιωθούν οι ανησυχίες του Μαρσέλο Μπιέλσα.

Copa America 2024

Alexander Kitroeff

Abstract

The legacy of mega events is a matter of debate in the field of sports studies. Football's Copa America 2024 tournament raised several issues, which were raised in post-match interviews given by Uruguay's outspoken coach, the Argentinian Marcelo Bielsa. In one he lamented the conservative and stifling way the game is played currently. He warned that business interests were only concerned with the numbers of spectators which is on the rise but would not continue to do so if the way football is played loses the excitement that made it popular in the first place. In another interview he castigated the tournament's poor organization which included poor playing surfaces and inadequate crowd control and he went on to chastize CONMEBOL, the South American Football Federation for pretending that all was well and also trying to suppress any criticism. Copa America 2024, organized by CONMEBOL and hosted by the United States was seen as a test run for an even bigger mega event, the 2026 World Cup which will be played mostly in the United States. It is hoped that with FIFA rather than CONMEBOL in charge the organizational problems will be smoother over. Yet it remains to be seen whether the style of football played will reflect Marcelo Bielsa's assessment.

Keywords: Copa America, South America Football, business interests, CONMEBOL mega events

Γιούρο 2024: Αθλητικές αξίες και ποδοσφαιριστές σύμβολα στην κοινωνία του θεάματος

Παντελής Κυπριανός

Το ποδόσφαιρο είναι δημιούργημα των βρετανικών public schools (ιδιωτικά λύκεια) στα μέσα του 19ου αιώνα. Ήταν ένα άθλημα αναφυχής των μεσοαστικών στρωμάτων που έστελναν τα παιδιά τους στα ιδιωτικά, ελλείπει δημοσίων στο Ηνωμένο Βασίλειο, σχολεία της εποχής. Το ποδόσφαιρο, αλλιώς, ενείχε αρχικά θέση αναφυχής για τους νέους οικότροφους μεσοαστούς μαθητές.

Το ποδόσφαιρο, παιχνίδι με μπάλα, δεν είναι, όμως, επινοήση του 19ου αιώνα εκ του μηδενός. Παιχνίδια με μπάλα έχουμε στη Μεσαιωνική Ευρώπη. Αυτό που αλλάζει, και επιτρέπει στον Norbert Elias να εντάξει το ποδόσφαιρο σ' αυτό που αποκάλεσε διαδικασία εκπολιτισμού (Ελίας & Ντάνιγκ, 1997), είναι η θεσμοθέτηση κανόνων. Κανόνες όσον αφορά τον αριθμό των παιχτών, κανόνες για τη διάρκεια, κανόνες για τη διεξαγωγή του παιχνιδιού.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, όσο το κοινό του ποδοσφαίρου διευρυνόταν και συγκροτούνταν το ένα μετά το άλλο εθνικά πρωταθλήματα, τόσο γινόταν λαϊκό άθλημα, σύμβολο των λαϊκών τάξεων, ιδιαίτερα της εργατικής, δίπλα σε άλλα παραδοσιακά αθλήματα όπως η πυγμαχία και η πάλη. Κρίσιμες από τη σκοπιά αυτή ήταν οι πρώτες Ολυμπιάδες που είχαν και ποδόσφαιρο αλλά και ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Μεγάλος Πόλεμος των Ευρωπαίων. Ήδη στρατιώτες και ναύτες, κυρίως Βρετανοί, διέδιδαν το νέο άθλημα εκτός συνόρων. Έτσι συγκροτήθηκαν οι πρώτοι αθλητικοί σύλλογοι, σε διάφορες περιοχές, ανάμεσά τους και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, που περιλάμβαναν και ποδοσφαιρικές ομάδες. Ο Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος στη Σμύρνη, αργότερα ο Ηρακλής Γυμναστικός Σύλλογος στη Θεσσαλονίκη· στο ελληνικό δε βασίλειο η Παναχαϊκή Γυμναστική Ένωση, ο Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος, ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος Αθηνών, μετέπειτα Παναθηναϊκός Αθλητικός Όμιλος.

Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο χιλιάδες στρατιώτες γεμίζουν το χρόνο τους παίζοντας ποδόσφαιρο. Έτσι, εισάγουν το άθλημα σε νέους τόπους, σε στρατιώτες άλλων χωρών, όπως οι στρατιώτες της Εθνικής Αμύνης στη Βόρεια Ελλάδα, σε

άλλα μέρη, σε όλα τα μέτωπα των μαχών.

1. Αξίες και εθνικοί ανταγωνισμοί

Επιστέγασμα όλων αυτών είναι η διοργάνωση ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων σε επίπεδο ηπείρου ή πλανήτη. Λίγα χρόνια μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά την επιτυχία στις πρώτες Ολυμπιάδες, διοργανώνεται το 1930 στην Ουρουγουάη, το πρώτο παγκόσμιο κύπελλο, το πρώτο Μουντιάλ. Δεν σημειώνει μεγάλη επιτυχία αλλά αφήνει παρακαταθήκη. Λόγω της γενικότερης οικονομικής και πολιτικής κατάστασης αλλά και λόγω της απόστασης συμμετέχουν μόνο 13 ομάδες, 9 από την αμερικανική ήπειρο και 4 από την ευρωπαϊκή. Το άθλημα, όμως, έχει δυναμική και αυξανόμενη απήχηση. Εκεί αποσκοπεί ο Μπενίτο Μουσολίνι με την ανάληψη του δεύτερου Μουντιάλ, το 1934 στη Ρώμη, να διαφημίσει τη δική του φασιστική Ιταλία. Και τα καταφέρνει καθώς, πέρα από τα νέα μεγαλοπρεπή στάδια και την κατάκτηση του κυπέλλου, στη ζωή μας έχει μπει ήδη το ραδιόφωνο που αλλάζει κυριολεκτικά την πληροφορία και την εικόνα μας για τον κόσμο.

Έτσι ξεκινά μια ιστορία που κρατά μέχρι σήμερα. Στο ίδιο μοτίβο μεταπολεμικά, οργανώθηκαν τα κύπελλα εθνών ανά ήπειρο, Από το 1960 μέχρι σήμερα, κάθε τέσσερα χρόνια, όπως ακριβώς και τα Μουντιάλ, οργανώνεται το Ευρωπαϊκό Κύπελλο Εθνών, το γνωστό μας Euro (Γιούρο), ο σημαντικότερος ποδοσφαιρικός θεσμός σε επίπεδο της ηπείρου μας, με τη μεγαλύτερη προβολή και τηλεθέαση μετά το Μουντιάλ. Σ' αυτόν αναφερόμαστε εδώ, στην τελευταία του διοργάνωση το 2024 στη Γερμανία, σε επτά «ποδοσφαιρόφιλες» γερμανικές πόλεις με επίκεντρο βέβαια, την πρωτεύουσα της ενοποιημένης Γερμανίας, το Βερολίνο.

Σε μια εποχή, όπως η δική μας, υπερεθνικών συσσωματώσεων, τόσο τα Μουντιάλ όσο και τα Γιούρο, αναδείχτηκαν σε ισχυρά μέσα ανάδειξης των εθνών και ενίοτε συγκεκριμένων καθεστώτων και ιδεολογιών. Ασφαλώς και το ένα και το άλλο αντίκεινται στις αρχές του αθλητισμού και του ολυμπιακού ιδεώδους, που ομνύουν στην ειρηνική συνύπαρξη ανθρώπων, λαών και εθνών, την άμιλλα, τη συναδέλφωση, την προαγωγή αξιών. Και οι δύο θεσμοί, Μουντιάλ και Γιούρο, όπως όλοι οι αγώνες και ιδιαίτεροι οι Ολυμπιακοί, έχουν να επιδείξουν αποτελέσματα προς την κατεύθυνση αυτή. Την περίοδο του ψυχρού πολέμου έφεραν πιο κοντά χώρες και έθνη που δεν είχαν καθόλου επαφές. Ο κανόνας αυτός, βέβαια, επιδέχεται εξαιρέσεις όπως ο αποκλεισμός της Ρωσίας, μετά την εισβολή στην Ουκρανία, από όλες τις αθλητικές διοργανώσεις.

Θυμίζουμε ότι σ' όλες αυτές τις ποδοσφαιρικές διοργανώσεις αναμετρώνται

εθνικές ομάδες, εκπρόσωποι δηλαδή εθνικών κρατών, σε κάποιες περιπτώσεις εθνών. Στη συνθήκη αυτή, έθνη, εθνικά κράτη και κάποια καθεστώτα επιχείρησαν να εκμεταλλευτούν αυτές τις διοργανώσεις: ολοκληρωτικά καθεστώτα και δικτατορίες στο παρελθόν, όπως η φασιστική Ιταλία και η ναζιστική Γερμανία, πιο πρόσφατα η δικτατορία Βιντέλα στην Αργεντινή, το 1978. Αλλά και άλλες χώρες που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση τέτοιων αθλητικών συμβάντων δεν χάνουν την ευκαιρία να την αξιοποιήσουν για την ποικιλόμορφη προβολή της χώρας, του έθνους τους.

Η προβολή δεν είναι πια τόσο «προκλητική» όσο στο παρελθόν με στόχο την ανάδειξη ενός καθεστώτος, της «νέας Ιταλίας», του εθνικοσοσιαλισμού ή του «νέου σοβιετικού ανθρώπου». Περισσότερο προέχει η προαγωγή της χώρας, η προβολή της, η προβολή της ιστορίας, της πολιτιστικής της κληρονομιάς, των επιτευγμάτων της, παλιών και νέων. Με δυο λόγια, η απροκάλυπτη προβολή ενός καθεστώτος, ενός έθνους στις μέρες μας περνά σε επίπεδο λόγου και εικόνας σε δεύτερη μοίρα, πίσω από τα αθλητικά ιδεώδη και τις συνταγές παραγωγής ενός επιτυχημένου αθλητικού πολυθεάματος, ουσιαστικά μιας δημοφιλούς αθλητικής διοργάνωσης, αξιοποιήσιμης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

Η διοργάνωση αθλητικών συμβάντων μεγάλης εμβέλειας, ιδιαίτερα ποδοσφαιρικών, κοστίζει. Στα πολλά σύγχρονα στάδια και την εξυπηρέτηση των αθλητών και των ομάδων προστέθηκε τις τελευταίες δεκαετίες η ασφάλεια: ασφάλεια των εγκαταστάσεων, των αθλητών, του κοινού. Γι' αυτό πολλές χώρες, ιδιαίτερα «μικρές» και μη οικονομικά εύρωστες, δεν επιδιώκουν την ανάληψή τους ή την επιδιώκουν σε συμμαχία με άλλες όμορες χώρες. Αυτό αφορά και τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων που μετά τη διοργάνωση στο Πεκίνο αποδείχτηκε πολυδάπανη. Για τη διοργάνωσή τους χρειάζονται σημαντικές υποδομές και πολλά στάδια που μόνο σχετικά μεγάλες πλούσιες χώρες μπορούν να διασφαλίσουν.

2. Έθνη και ποδοσφαιρικά είδωλα στην πολυπολιτισμική κοινωνία του θεάματος

Αλλά και στις πλούσιες χώρες ο εθνικισμός στα μεγάλα αθλητικά γεγονότα, ιδιαίτερα το ομαδικά, όπως το ποδόσφαιρο, στα οποία συμμετέχουν εθνικές ομάδες, δεν λείπει. Αναντίρρητα, τα πολυπληθέστερα έθνη έχουν συνήθως μικρότερη ανάγκη να τον εκδηλώσουν ανοιχτά και έντονα. Κατά τεκμήριο νοιώθουν αρκετά ισχυρά. Επιπλέον διαθέτουν ομάδες ικανές να διακριθούν. Ωστόσο, και εδώ δεν απουσιάζουν οι εθνικιστικές εξάρσεις. Ενδεικτικά, το τελευταίο Γιούρο, το 2024, διοργανώθηκε

στη Γερμανία. Η χώρα δεν είχε τόσο ανάγκη να δηλώσει παρούσα, ενωμένη και ισχυρή όσο το 1992 στα στάδια της Σουηδίας, λίγο μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και την ενοποίησή της. Κι όμως, η δίψα της διάκρισης, της κατάκτησης του τροπαίου εντός έδρας αποτελούσε ένα καθόλα θελκτικό δυνητικό υπόστρωμα για την εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών.

Η περηφάνεια και ακόμη περισσότερο ο εθνικισμός εκφράζονται ποικιλόμορφα, με χίλια πρόσωπα και προσωπεία. Μέσα από συλλογικές τελετουργίες, που ξεκινούν από το σπίτι και τα παρακείμενα καφέ και μπαρ ως τις ογκώδεις δημόσιες συναθροίσεις. Αυτά δεν λείπουν σχεδόν πουθενά, σε καμία χώρα. Ασφαλώς οι τελετουργίες αυτές διαφέρουν όσον αφορά το περιεχόμενο, το οποίο συναρτάται με τις ταυτότητες των εμπλεκομένων και το είδος της αντιπαράθεσής τους με τους άλλους.

Υπό το πρίσμα αυτό, μπορούμε να δούμε συνολικότερα τη συνάντηση του εθνικισμού με το ποδόσφαιρο και τις σχετικές τελετουργίες τα τελευταία χρόνια. Στη δεκαετία του 1990, μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», ο εθνικισμός δεν ήταν τόσο έκδηλος στις ευρωπαϊκές χώρες, τουλάχιστον δεν εκφράζονταν πολιτικά και κομματικά. Αυτό επέτρεπε σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες, στην ενοποιημένη Γερμανία κατά πρώτον ως κυρίαρχη οικονομική δύναμη στη γηραιά ήπειρο να εμφανιστεί γενναιόδωρη απέναντι στις χώρες εκείνες που αποτελούσαν στο παρελθόν τμήματα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ή βρισκόνταν στη ζώνη επιρροής της. Έτσι, διευρύνθηκε η μετέπειτα Ευρωπαϊκή Ένωση και η ενοποιημένη Γερμανία κατοχύρωσε την κυριαρχία της.

Έκτοτε τα πράγματα άλλαξαν δραματικά. Η ακροδεξιά απλώθηκε παντού στην Ευρώπη, ρίζωσε, έγινε σημαντική δύναμη. Η επιστροφή στο έθνος και ο εθνικισμός έγιναν αντίστοιχα ένα από τα κεντρικά επίδικα της ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής. Έτσι διαπερνάνε και τις αθλητικές πρακτικές που, όπως είπαμε, θεμελιώθηκαν σε αξίες σε μεγάλο βαθμό αντίθετες με το πνεύμα του εθνικισμού. Μάλιστα βρίσκουν ευνοϊκό έδαφος στις αθλητικές εκδηλώσεις με εθνικές ομάδες.

Στο πρόσφατο Γιούρο είχαμε εθνικιστικά στοιχεία και εξάρσεις αλλά αυτές δεν κυριάρχησαν. Ίσως γιατί η διοργανώτρια χώρα δεν έφτασε τόσο μακριά όσο πίστευε και ήθελε. Μόλις στα προημιτελικά και αυτό με το ζόρι. Με τη μάλλον απροσδόκητη «αντίσταση» μικρο-μεσαίων εθνικών ομάδων είχαμε μια επιστροφή στις θεμελιώδεις ποδοσφαιρικές αξίες. Σ' αυτό συνέβαλε και η κυριαρχία της κοινωνίας του θεάματος, στην προκειμένη περίπτωση η κοινωνία του ποδοσφαιρικού θεάματος.

Η αντίσταση, σε κάποιες περιπτώσεις η κατίσχυση, κάποιων ομάδων επανάφερε

στον ορίζοντα ένα από τα χαρακτηριστικά του ποδοσφαίρου, ιδιαίτερα σε επίπεδο εθνικών ομάδων, το απρόβλεπτο. Η αναπάντεχη κατίσχυση στο παρελθόν εθνικών ομάδων, όπως η Δανία το 1992 και η Ελλάδα το 2004, ξανάφεραν στο προσκήνιο το ενδεχόμενο αυτό. Το ποδόσφαιρο πηγή εκπλήξεων, συγκινήσεων, του αναπάντεχου. Ταυτόχρονα η μη καλή απόδοση εθνικών ομάδων που συγκαταλέγονταν στα φαβορί για την κατάκτηση του τίτλου το 2024, όπως η Γαλλία και η Αγγλία, και το όμορφο θέαμα που προσέφεραν άλλες ομάδες, κυρίως η Ισπανία και σε δεύτερο βαθμό η Ελβετία και η Δανία, ξανάέβαλαν στο τραπέζι το ζήτημα των ποδοσφαιρικών αξιών και της δικαιοσύνης.

Να κερδίσει ο καλύτερος. Αυτό ήταν το βασικό μότο ανάμεσα σε αυτούς που είτε δεν συμμετείχαν λόγω μη πρόκρισης των ομάδων τους είτε αυτών που αποκλείστηκαν στη συνέχεια. Θα ήταν άδικο να κερδίσουν παραδοσιακά φαβορί που δεν έπαιζαν καλό ποδόσφαιρο ή έπαιζαν αντι-ποδόσφαιρο όπως η Γαλλία και η Πορτογαλία αλλά και, σε δεύτερο βαθμό, η Γερμανία και η Αγγλία. Η πρώτη αυτή επιλογή συμπαρέσυρε και μία δεύτερη. Η μη καλή απόδοση μεγάλων αστέρων των ομάδων αυτών όπως ο Κριστιάνο Ρονάλντο και -σε μικρότερο βαθμό- ο Κιλιάν Εμπαπέ αλλά και άλλων, κυρίως Άγγλων και Γερμανών, είχε ως αποτέλεσμα την προσωρινή τουλάχιστον αποκαθήλωση βεντετών. Αφού δεν έπαιζαν καλά δεν άξιζαν την υποστήριξη, το θαυμασμό μας.

Τα βλέμματα στράφηκαν στην πολυνίκη του θεσμού, ιδιαίτερα τον 21ο αιώνα, Ισπανία. Έπαιζε από την αρχή καλύτερα, σημείωνε πολλά τέρματα και είχε άλλα τρία πρόσθετα χαρακτηριστικά. Δεν είχε μεγάλες βεντέτες όπως οι άλλες ομάδες, ήταν ίσως η πιο νεανική ηλικιακά και οι νεαροί ανερχόμενοι αστέρες της ήταν Ισπανοί με καταγωγή από άλλες χώρες, παιδιά μεταναστών κυρίως από την Αφρική.

Όλα αυτά είχαν τη δική τους αξία. Οι αστέρες δεν ήταν οι παλιοί, οι γνωστοί, αλλά νέοι, ανερχόμενοι. Νέοι όχι μόνο στο ποδοσφαιρικό στερέωμα αλλά και ηλικιακά. Ο νεότερος δεν ήταν ούτε 17 ετών, άλλοι μόλις που ξεπερνούσαν τα 20. Τέλος, και αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, οι νέοι αυτοί ποδοσφαιριστές είτε ήταν παιδιά μεταναστών, όπως οι δύο αποκαλύψεις της εθνικής Ισπανίας Λαμίν Γιαμάλ και Νίκο Γουίλλιαμς, είτε έπαιζαν αν και πολύ νέοι, όπως ο ηγέτης των Άγγλων Τζουντ Μπέλιγχαμ, στο εξωτερικό.

Η εικόνα αυτή έδωσε μια νέα εικόνα για το ποδόσφαιρο. Καλύτερα θα λέγαμε ότι ξανάβγαλε στην επικαιρότητα ποδοσφαιρικές αξίες και δοξασίες για το ρόλο του αθλητισμού, ειδικότερα του ποδοσφαίρου, στην ανάδειξη νέων από φτωχά περιβάλλοντα. Αυτό, ασφαλώς, δεν ισχύει για όλους τους ποδοσφαιριστές. Το ποδόσφαιρο ήταν και παραμένει σε μεγάλο βαθμό λαϊκό άθλημα παρά τις

αλλαγές του κοινού του τις τελευταίες δεκαετίες (Μπρομπερζέ, 2007· Κυπριανός & Χουμεριανός, 2009). Αντίστοιχα, οι ποδοσφαιριστές, παρότι ως ομάδα είναι σχετικά κλειστή και εν μέρει αναπαραγόμενη, είναι, στην πλειονότητά τους, ταπεινής καταγωγής.

Στο Γιούρο 2024 αυτά τα χαρακτηριστικά ξαναβγήκαν στο προσκήνιο ιδιαίτερα για τους νέους αστέρες της Ισπανίας. Στην προκειμένη περίπτωση βγήκε στο προσκήνιο και ένα νέο στοιχείο που ενδεχόμενα να φανεί εντονότερα στο μέλλον, τουλάχιστον στην ισπανική κοινωνία. Η σύνθεση πολλών εθνικών ομάδων στην Ευρώπη, αλλά και τη Βόρεια Αμερική, αντανακλά τις πολύχρονες μεταναστευτικές ροές προς τις χώρες αυτές. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές σε ορισμένες εθνικές: τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ελβετία, σε μικρότερο βαθμό την Αγγλία, τη Σουηδία. Επιπλέον, κάποιες χώρες όπως η Πορτογαλία και η Ολλανδία αντλούσαν αθλητές από πρώην αποικίες τους, τη Βραζιλία η πρώτη, το Σουρινάμ η δεύτερη.

Στην ένταξη παιδιών μεταναστών στις εθνικές ομάδες ποδοσφαίρου προχώρησαν η μία χώρα μετά την άλλη. Σε αντίθεση με το μπάσκετ και -λιγότερο- τον κλασικό αθλητισμό, η Ισπανία ήταν μία από τις χώρες που είχε μέχρι σήμερα ελάχιστους έως καθόλου έγχρωμους ποδοσφαιριστές. Αυτό δεν ανταποκρινόταν στην αξιολογη αριθμητικά παρουσία μεταναστών στη χώρα αυτή από τη βόρεια Αφρική και νησιά της Καραϊβικής. Στο τελευταίο Γιούρο αυτό άλλαξε. Οι δύο προαναφερθέντες ποδοσφαιριστές είναι παιδιά μεταναστών από την Αφρική. Έτσι, και η εθνική Ισπανίας αντανακλά λίγο πολύ τις μεταναστευτικές ροές προς τη χώρα αυτή τις προηγούμενες δεκαετίες. Με άλλα λόγια και η εθνική ομάδα της Ισπανίας, μία χώρα μέχρι τώρα γνωστή για τις τοπικές και εθνοτικές της αντιθέσεις, έγινε πιο πολυπολιτισμική.

Σημάδια των καιρών και των μεταναστευτικών ροών στη γηραιά ήπειρο θα μπορούσε να πει κανείς. Η πίεση της διάκρισης ή οι επιλογές των προπονητών οδηγούν στην κατεύθυνση αυτή. Ωστόσο δεν πρόκειται μόνο γι αυτό. Στις κοινωνίες του θεάματος που ζούμε, με τα συμβατικά ραδιοτηλεοπτικά μέσα του χθες, τις νέες τεχνολογίες και τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης σήμερα, οι επιτυχίες νέων παιδιών από μη προνομιούχα κοινωνικά περιβάλλοντα ή παιδιά μεταναστών αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο ηρωποίησής τους, ανάδειξής τους σε σύμβολα/σημαίες τμημάτων του πληθυσμού, μιας χώρας. Στη δεδομένη συνθήκη, τα σύμβολα αυτά μπορούν, με τη σειρά τους, να λειτουργήσουν θετικά για τη βελτίωση πραγμάτων όσον αφορά την πρόσληψη και την κοινωνική ένταξη των άλλων, των απόκληρων, των «ξένων».

Προφανώς αυτή είναι η μία προοπτική. Σημαντικοί αθλητές με παρεμβάσεις τους και δράσεις συνέβαλαν στην καταπολέμηση προλήψεων και διακρίσεων και

στην ένταξη μειονεκτούντων ομάδων πληθυσμού. Από την άλλη, όμως, αθλητές με διαφορετικές εθνικές και εθνοτικές καταβολές έγιναν μέρος του προβλήματος, ταυτίστηκαν με εθνικιστικές και ακροδεξιές ομάδες. Έτσι, όχι μόνο ακύρωσαν αθλητικές αξίες αλλά και έθρεψαν τα τέρατα του εθνικισμού και των φυλετικών διακρίσεων. Ευτυχώς, βέβαια, οι αθλητές της ομάδες αυτής δεν ήταν και δεν είναι πολλοί.

Σε κάθε περίπτωση, όλες οι αντιπαλότητες, όλες οι αντιπαραθέσεις, με τη μια ή την άλλη μορφή, ποδοσφαιριστών, οπαδών ή δημόσιων προσώπων συνιστούν ταυτοτικές πρακτικές (Ζαϊμάκης, 2013). Για κάποιες μάλιστα ομάδες ανθρώπων, ιδιαίτερα τους περισσότερο εμπλεκόμενους, αυτές οι πρακτικές αποτελούν μέρος της ύπαρξής τους, συνιστούν λόγους ταύτισης με τους μεν και διαφοροποίησης από τους δε. Ο αθλητισμός αλλιώς, το ποδόσφαιρο κατά πρώτον, συνιστά μία απασχόληση και μία δραστηριότητα που νοηματοδοτεί τη ζωή τους.

Βιβλιογραφία

- Ελίας, Ν. & Ντάνιγκ, Ε. (1998). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού. Δρομέας*.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2013). Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ν.Γ. Κοταρίδης (Επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σελ. 27-58). Πλέθρον.
- Κυπριανός, Π. & Χουμεριανός, Μ. (2009). *Ανατομία των ποδοσφαιρικών παθών. Διόνικος*.
- Μπρομπερτζέ, Κ. (2007). *Ποδόσφαιρο. Σύμβολα, αξίες, φίλαθλοι*. Βιβλιόραμα.

Euro 2024: Sport values and football idols in the society of the spectacle

Pandelis Kiprianos

Abstract

Football was created within British public schools in the mid-19th century. It was a leisure sport for the middle classes' boys. From the beginning of the 20th century, as its audience grew and national championships followed one after the other, football became a popular game, a symbol of the working classes. The culmination of all this was the organization of football matches on a continental and global scale. A few years after the First World War and after the success of the first Olympic Games, the first World Cup was organized in Uruguay in 1930. In the same spirit, the Nations Cups by continent were organized after World War II.

In the era of supranational aggregations, the World Cup and the Euro have emerged as a powerful means of glorifying nations, sometimes nationalism and in some cases authoritarian regimes and ideologies. However, all this goes against the admitted fundamental values of sport that refer to the peaceful coexistence of people, solidarity and the promotion of humanitarian values. The aim of this text is to analyze some aspects of the last Euro in German stadiums in 2024 in the light of this hiatus.

Keywords: Euro 2024, sport values, football idols, spectacle

